

સામાયિક સ્વરૂપ

પ્રચલક
સ કરલાલ ડી કાપડીઆ
સુપ્રી. મી. વ. વિ. જોન ગુરુજી પાલીતાણા.

પ્રકાશક
મેસર્સ ઓ. એમ. એન્ડ કું.
પાલીતાણા

વિ સ ૧૯૯૩   ઈ સ ૧૯૩૭   વીર સ ૨૪૬૪,

મૂલ્ય ૦-૫-૦

મુખપૃષ્ઠ ચિત્ર પરિચય

મેતાયં મુનિને પ્રચલ્લ તાપમા જિજ્ઞાસા રાખી સોનીએ
હીલી વાધર તેમના શિરપર બાધી પરિણામે મુનિશાજને
અસહ્ય પીડા થઈ અને જોપરી ફાટી જવાથી મરણને શરણ
થયા આવી અસહ્ય પીડા સોનીએ કરી પણ મુનિશાજ
અદૃશ્ય રીતે સોની પર દયા ચિતલી તેને ક્ષમા આપે છે,
અને સોની પોતે કરેલા અવિચારી કૃત્યને માટે પશ્ચાત્તાપ
કરે છે એ ચિત્રનો સાર છે

“હે બલ્લા પ્રભુ ! મેં આ મુનિરાજને નાહક
સતાધ્યા અને તેમના પ્રાણ લીધા,   હે પ્રભુ !
આ પાપમાથી હું ક્યારે છુટીશ ! ” (સમયક
સામયિક ઉપર મેત્રાથ મુનિવરની કથા ઉપરથી)

મુદ્રક ધીરજલાલ દોશરશી શાહ

न्येति मुद्रावय १ जुभा मरुद सागे, पानिक नाला-ममदावाह

અર્પણ

જ્ઞાનગુણગંભીર, ગીતાર્થી, પૂજ્ય
પંચાસ શ્રી ચંદ્રવિજયજી મહારાજના
પવિત્ર પાદપદ્મમા

પૂજ્યશ્રી !

આપના પરમ ગુરુદેવ શ્રી વિજયકેમરસૂરીશ્વરજીના
પવિત્ર પગલે ચાલી, અધ્યાત્મના પવિત્ર માર્ગનું અનુસરણ
કરી, આપે એક સુશિષ્ય તરીકે નામ ઉજ્જવલ કર્યું છે,
તેમજ આપની નિષ્કાલસ, સહાનુભૂતિ ભરી અને શાસન
પ્રેમની ધગશ ધરાવતી સાધુતાએ મારા જેવા અનેકના હૃદ
યમા જૈનશાસન પ્રત્યેનો જે પ્રેમ રેડ્યો છે તેથી, તેમજ
મારા આ લઘુ પુસ્તકના જન્મમા અને પ્રકાશનમા, આપની
પ્રેરણા ન્યા મુખ્ય છે, તેવું આ પુસ્તક આપની પંચાસ
પદવીપ્રદાન પ્રસંગે, આપના જ ચરણકમળમા અર્પણ કરી
કૃતાચાર્ય થાઉં છું આનાથી વધુ મારું શું સંભાગ્ય હોઈ શકે !

આપનો ચરણરજ ,

પાવીતાલા	}	રા કરલાલ ડાહ્યાભાઈ કાપડીયા
તા ૧૪-૫-૩૭		ના અનેકશ વદન

વિષયાનુક્રમ

૧ નવકારસૂત્ર	૧
૨ પચિદ્વિમૂત્ર	૪
૩ ખમાસમથુ વા પ્રથિપાત સૂત્ર	૬
૪ સુચરુને સુખસાતા પૃચ્છા	૭
૫ ધરિયાવહિય સૂત્ર	૮
૬ તરસ ઉત્તરી સૂત્ર	૧૦
૭ અન્નદથ ઉસસિએથુ મૂત્ર	૧૧
૮ લોગરસ વા નામસ્તવ	૧૬
૯ કરેમિજતે સૂત્ર	૨૧
૧૦ સામાયિક પારવાનુ સૂત્ર	૨૩
૧૧ સ્થાપનાચાર્ય	૨૬
૧૨ ઉપકરણ	૨૭
૧૩ મુદ્ધપત્તિના ૫૦ જોન	૨૮
૧૪ સામાયિક લેવાનો વિધિ	૨૯
૧૫ " પારવાનો વિધિ	૩૦
૧૬ સામાયિકનુ ફગ	૩૨
૧૭ સામાયિક સમીક્ષા	૩૩
૧૮ કમહતમુનિની કથા	૪૧
૧૯ મેતાર્થ મુનિવરની કથા	૪૪
૨૦ કાનિકાચાર્યની કથા	૪૬
૨૧ ચિનાતીપુત્રની કથા	૫૦
૨૨ જિતઘતુ રાજની કથા	૫૨
૨૩ ધર્મરુચિ મુનિની કથા	૫૫
૨૪ ધન ત નામના રોહની કથા	૫૮

૨૫ અમાત્ય તેયલિની કથા	૬૦
૨૬ સામાયિકના ૩૨ દોષ નિવારક વિચારગ્રંથી	૬૬
૨૭ મનના ૬૪ દોષ	૬૭
૨૮ વચનના ૬૪ દોષ	૭૦
૨૯ કાયાના ૫૨ દોષ	૭૩
૩૦ મનોસંયમ	૭૮
૩૧ જ્ઞાનસાર અષ્ટકોશથી ઉદ્ભવિત સાર	૮૮

આમુખ

સામાયિક સંદર્ભ નામનું પુસ્તક પ્રથમ આ પુસ્તકના પ્રયોજક તરફથી બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું, તેની બધી નકસો ખપી જતાં તેનો સંક્ષેપ કરી તથા તેમાં ઉપયોગી બીજા વિષયોનો વધારો કરી, તેને નવીન રૂપે પ્રગટ કરવાની પગમ પૂર્ણ પ્રાત રમરણીય પૂર્ણપાક પંચાસજી મહારાજ શ્રીશ્વ દ્રવિજયજી મહારાજની પ્રેરણા ધવાથી સામાયિક સ્વરૂપનું પુસ્તક જનતાને ચળે ધરીન છે, જેથી આ પુસ્તકનું પ્રકાશન તેઓ સાહેબને આભારી છે

જૈન ધર્મના અપ્રતિમ અને સર્વોત્તમ અહિંસા અને સ્વ્યાદાદ બન્ને સિદ્ધિતિ આ વૈજ્ઞાનિક જનનમાં સર્વોચ્ચ સર્વમાન્ય બન્યા છે તે સિદ્ધાંતોનું મૂર્તસ્વરૂપ વાચકોના રમરણ પર ચિરસ્થાયી રહે તેવા શુભાશયથી મુજગતના પ્રખ્યાત ચિત્રકાર રા. રા. શ્રી કનુભાઈ દેસાઈ પાસે બાવવાહી આકૃતિઓ [ડિઝાઇનો] કરાવીને આ પુસ્તકના મુખપૃષ્ઠ ઉપર આદર્શ અહિંસાદર્શક ચિત્ર તથા પાછળના પૃષ્ઠ પર સ્વાદાદ મિદ્ધાતને સ્પષ્ટ કરતા દૃષ્ટાંતનું ચિત્ર મૂકવામાં આવેલ છે સ્વાદાદીજ સર્વ નયોના સ્પષ્ટપને વચાર્ય સમજનાર હોય છે અને જોયો સર્વનયન હોય છે તેવાજ પુરુષો મમત્તિના મુખને આસ્વાદ કરી શકે છે

આ પુસ્તકમાં સામાયિક સર્વબોધમાથી સામાયિકના સત્રો અને બાવાય સામાયિક સમીક્ષા, સામાયિકના આંક બેંદની વ્યાક રસમય અને બોધક વાર્તાઓ, તથા થીમ-મહામહોપાધ્યાયજી થીયશોવિજયજી મહારાજ કૃત જ્ઞાનસાગર ઉપથી પરમપૂજ્ય સન્નિવ્રત મુનિમહારાજ થી કર્પૂરવિજયજી મહારાજે ઉદ્ધૃત કરેલ દરેક અષ્ટકનો સાર, તેમજ ધ્યાન-વિચારના વિષયો દાખલ કરવામાં આવેલ છે તદુપરાંત સામાયિકના બીજીય દોષો દૂર કરવાની દોષનિવારક વિચાર શ્રેણી, તથા મનોસયમ અને મનને વશ કરવાની કુચીઓના વિચારણીય અને અમૃત્ય વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે

સામાયિકના ૩૨ દોષ નિવારણમાં શુદ્ધ સામાયિકની સફળતા છે તેના માટે માનસિક ઉપાયો શોધી કાઢવાની જગ્યાસાને પરિણામે જ આ વિચારશ્રેણી ઉપજાવવામાં આવી છે માટે કોઈ પણ જાતનો માનસિક વાચિક કે કાપિક દોષ સામાયિકની અદર ઉપસ્થિત થતા તેને આધીન ન થઈ જવાય તેની કાળજી રાખવી અને તે દોષને દાળવા માટે આ પુસ્તકમાં બતાવેલી વિવિધ ભાવનાઓ તરફ મનની વૃત્તિઓ આત્મમગ્નિતિ પૂર્વક કેન્દ્રિત કરવી

આધુનિક દુનિયામાં શારીરિક રોગથી પીડાતા માણસો ઘરતા માનસિક રોગથી પીડાતાઓની સંખ્યા અનેકગણી છે શારીરિક રોગ પ્રત્યક્ષ હોવાથી આ ભવમાં તેને નિવારવાના ઉપચારો મળે છે અને મટાડી શકાય છે માનસિક રોગો પરોક્ષ હોવાથી નિર્જન થઈ શકતું નથી. ઉપરાંત માનસિક કારણો કર્મ બંધનો હેતુભૂત હોવાથી દરેક ભવમાં જન્મે તેની પીડા ભોગવવી જ પડે છે અને અતિ સસાર ભ્રમણ કરાવનાર નિવડે છે તેમ સામાયિકનો પગમ ઉપદેશ મનુષ્યની ચચા અને અસ્થિર વૃત્તિઓને દૂર કરી સમભાવમાં જોડી બોક્ષ સુખ મપા દન કરવાનો છે આથી ભાગતર્ષમાં પ્રમિદિને પામેન કલ્યાણ માસિક કે જેની માસિક હાલતો નમન અપે છે તેના ભોગ દળતાર યોગા-

ક્રમથી લાવાઈ રૂપે મનને વશ કરવાના ઉપાયોનો અમૂલ્ય લેખ પ્રગટ કરવામા આવ્યો છે.

આ પુસ્તકના દરેક દરેક વિષયો અતિમનન કરવા યોગ્ય છે, તેથી જિજ્ઞાસુઓને તેમ જ્ઞાનપિપાસુઓને તે માલત વાચવા વિચિત્રિ કરું છું.

આ રથેજે દરેક સરથાઓને તથા પાઠશાળાના મચાનકોને વિચિત્રિ કરવાની કે આ પુસ્તક જે વાચતા ઉપયોગી જણાય તો તેઓ પોતાના હસ્તક ચાલતી સરથા કે પાઠશાળામા તેને સ્થાન આપી આભારી કરશે.

આ પુસ્તકના લખાણ અંગે જે કંઈ પત્રબ્ધવદ્ધા કરવો હોય તે તેના પ્રયોજકના 'સિરનામે' કરવો અને પુસ્તક સમધી સમયે પત્રબ્ધવદ્ધા તેના પ્રકાશકના સિરનામે કરવે. શાંતિ શાંતિ શાંતિ.

પ્રયોજક

સામાયિક સ્વરૂપ

[૧]

નવકારસૂત્ર—પંચમંગળરૂપ

ૐ

નમો અરિહંતાય ॥ ૧ ॥

નમો સિદ્ધાય ॥ ૨ ॥

નમો આયરિયાય ॥ ૩ ॥

નમો ઉવજ્જાયાય ॥ ૪ ॥

નમો લોએ સંવસાહાય ॥ ૫ ॥

એસો પચનમુક્કારો સંવ પાવખયાસથો ।

મગલાય ચસંવેસિં પદમં હવઈ મગલં ॥૬॥

શબ્દાર્થ

નમો—નમસ્કાર હો અરિહ તાણુ —અરિહ ત ભગવાનોને
 સિદ્ધાણુ—સિદ્ધભગવાનોને આચરિયાણુ—આચાર્ય
 ઉવળાયાણુ—ઉપાધ્યાય મહારાજને મહારાજને
 લોએ—લોકમા સર્વસાહુણુ—સર્વ
 સાધુઓને

એસો—એ પચનમુક્કારો—પાચને કરેલ નમસ્કાર
 સર્વપાવ—બધા પાપનો પ્પણાસણો—નાશ કરનાર
 મ ગલાણુ—મ ગલોમા થ—અને
 સર્વેભિ—સર્વને વિષે - પદમ—પ્રથમ
 હવઈ—છે મ ગલ—મ ગળ

વાક્યાર્થ

નમો અરિહ તાણુ—શ્રી અરિહ ત પરમાત્માને નમસ્કાર થાઓ
 નમો સિદ્ધાણુ— શ્રી સિદ્ધ પરમાત્માને નમસ્કાર થાઓ
 નમો આચરિયાણુ—શ્રી આચાર્ય મહારાજને નમસ્કાર થાઓ
 નમો ઉવળાયાણુ—શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજને નમસ્કાર થાઓ
 નમો લોએ મર્વસાહુણુ—અત્રીત્રીપમા રહેતા સર્વ સા
 મહારાજને નમસ્કાર થાઓ

એસો પચ નમુક્કારો—એ પાચેને કરેલ નમસ્કાર
 સર્વપાવપ્પણાસણો—મર્વ પાપનો નાશ કરનાર છે
 મ ગલાણુ થ સર્વેભિ—અને સર્વે મ ગલોમા
 'પદમ હવઈ મ ગલ—પ્રથમ મ ગળ રૂપ (કટયાણુરૂપ)

સમજીતી—નવકારમ ૧ પરમેષ્ઠિમ ૧ કહેવાય છે પર
 એટલે જીવે સ્થાને—અધિકારે “ જિન્ ” એટલે રહેલા

અર્થાત્ જિ એ સ્થાને યા અધિકારે રહેલા તે પરમેષી ગણાય છે જેથી સર્વ મનુષ્યો કરતા તેમનું મ્યાન અધિકારશક્તિ અને સત્તા હિંચા પ્રકારની હોય છે વળી ‘પરમે’ એટલે જિ આ સ્વરૂપમા “હિન્” એટલે રહે તે પરમેષી કહેવાય છે, વળી અરિહંત પ્રભુ ગુર્વાદિક આ બવમા તેમ ભવોભવમા ગુપ્તકર્તા છે, જેથી પરમેષ્વરના કારણભૂત હોવાથી પણ પરમેષી કહેવાય છે

પરમેષીના અર્થનું પરિસ્પેશન —શ્રી અરિહંત પ્રભુના પણ અર્થ થાય છે (૧) અહિંત એટલે જે પૂજા સત્કાર કરવા યોગ્ય છે તે (અહિંતમા અહિં ધાતુ છે અને તેનો અર્થ યોગ્ય થવું થાય છે) અહિંત એટલે આઠ કર્મરૂપ શત્રુને હણનાર (૩) અહિંત એટલે જેમના કર્મો ક્ષીણ થઈ જવાથી બીજે ભવ લેવાનો નથી વળી તેમને વીતરાગ અને તીર્થંકર પણ કહેવાય છે તેમના રાગદ્વેષ તદ્દન નાશ પામી ગયા છે, તેથી તેઓ વીતરાગ કહેવાય છે અને સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકા એમ ચતુર્વિધમઘની સ્થાપના કરે છે, તેથી તીર્થંકર કહેવાય છે

સિદ્ધ —અષ્ટકર્મરૂપ ઇષણને બાળી ભસ્મ કરી, જેમણે અતિમ સાધ્ય એવું જે મોક્ષપદ માધ્યુ છે, તેઓ સિદ્ધ કહેવાય છે

આચાર્ય —ધર્મના પાંચ આચારને પાળે અને બીજને પળાવે એવા ધર્મનાયક, વળી આ-મર્યાદાથી ચાર્ય એટલે જેમની સેવા થાય છે, તે આચાર્ય કહેવાય છે

ઉપાધ્યાય —જે સિદ્ધાંત ભણે અને બીજને ભણાવે

તેમને ઉપાધ્યાયજી કહે છે વળી ઉપ-પાસે અર્થાત પાને
આવ્યા હોય કે રહેવા હોય તે સાધુ વગેરેને અધ્યાય એટલે
અભ્યાસ કરાવે તે ઉપાધ્યાય કહેવાય છે

માધુ—જે મોક્ષમાર્ગ માધવા માટે ચલ કરે, તે
સાધુ કહેવાય છે માધુમા 'માધ' પાતુ છે, અને તેનો અર્થ
માધવું તેવો થાય છે

મત્રનો અર્થ—શબ્દોના ગ્થરણ અથવા ઉચ્ચારમા
રહેલી જે ગુણ શક્તિ તે મત્ર કહેવાય છે

[૨]

પંચિંદ્રિય સૂત્ર (ગુરુસ્થાપના)

૪

પચિ દ્રિય સવરણો,
તહ નવવિહળ બચેગુત્તિધરો
અઉવિહકસાયમુક્કો

ધ્રુઅ અદુરસગુણેહિ સંભુતો ॥ ૧ ॥

પચમહાવ્યભુતો,
પચવિહારપાવણુસમત્યો

પચમનિઓ તિગુપ્તો

છત્તીસ ગુણો ગુરુ મજ્જ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ

પચિ દ્રિય—પાંચઈન્દ્રિયના વિષયોને સવરણો—રોકનાર

છત્તિમ ગુણો ગુરુ મન્ન-એ ધનિમ ગુણોએ સહિત
મારા ગુરુ છે

સમજૂતી —શિયલની નવ વાટો (૧) સ્ત્રી પશુ, ન
પુસક ન હોય ત્યાં રહેવું (૨) સ્ત્રીની સાથે રાગથી
વાતો કરવી નહિ (૩) સ્ત્રી બેઠી હોય તે આમને પુરે
બે ઘડી સુધી બેસવું નહિ પુરુષ બેઠો હોય તે આસને
સ્ત્રીએ ત્રણ પહોર સુધી બેસવું નહિ (૪) રાગથી સ્ત્રીના
અગોપાગ ભેવા નહિ (૫) સ્ત્રી પુરુષ સુતા હોય અથવા
કામલોગની વાત કરતા હોય ત્યાં બીતના આતરે
રહેવું નહિ (૬) અગાઉ લોગવેલા વિષયાદિ મનારવા
નહિ (૭) સ્નિગ્ધ આહાર કરવો નહિ (૮) નિરસ એવો
પણુ અધિક આહાર કરવો નહિ (૯) શરીરની શોભા
ટાપટીપ કરવી નહિ બ્રહ્મચર્યનું શુદ્ધ ગીતે પાલન
કરનારે શિયલની નવ વાટો જાળવવી જોઈએ

[૩]

ખમાસમાણુ વા પ્રણિપાત સૂત્ર

ૐ
ઇન્દ્રામિ ખમાસમણો

વ દિઉં જવણિજ્ઞમએ

નિસીદિઆએ મત્યએણુ વ દામિ ॥૩॥

સમ્પ્રદાય

ઇન્દ્રામિ-હું ઇન્દ્ર હું ખમાસમણો-હે સમાધાનમણુ

મુહદેવમિ—મુખે દિવસ   મુખતપ—મુખે કરી તપ
 શરીર નિરાખાધ—શરીરે   મુખસયમ યાત્રા—મુખે
                                  રોગરહિતપણું   ચારિત્ર
 નિવહોછોછ ?—પ્રવતોછોછ ?

વાક્યાર્થ

ધૃત્વકાર મુહરાધ મુહદેવમિ મુખતપ—હે શુરુછ ! આપ
                                  મુખે રાત્રિ, મુખે દિવસ, મુખે તપશ્ચર્યામા
 શરીરનિરાખાધ—શરીરે રોગરહિતપણે
 મુખમયમ યાત્રા નિવહોછોછ ?—મુખે સયમરૂપ યાત્રામા
                                  પ્રવતોછોછ ?
 ક્વામિ શાતા છે છ ? ભાતપાણીનો, લાભ હેનેછ

[૫] :

ઈરિયાવહિયં સૂત્ર

૪

ધૃત્વકારેણ સદ્મિહ ભગવન્ ઇરિયાવહિય
 પરિક્રમામિ ? ઇત્થ, ઇત્થામિ પરિક્રમિઉં ॥ ઇરિ-
 યાવહિયાએ, વિરાહણાએ, ગમણાગમણે, પાણુક્રમણે ॥
 ખીયક્રમણે, હરિયક્રમણે, ઓસાઉત્તિગપણુગદગમદિ-
 મક્રડામતાણાસક્રમણે ॥ તે મે છવા વિરાહિયા,
 એગિદિયા, ખેઈદિયા, તેગદિયા, ચઉરિદિયા, પચિ-
 નિ ॥ અમિહયા, વત્તિયા, લેસિયા, સવાધયા,

સઘટ્ટિયા, પરિયાવિયા, કિલામિયા, ઉદ્ધવિયા, ઠાણા-
ઓ ઠાણુ સકામિયા, હવિયાઓ વવરોવિયા, તરસ-
મિચ્છામિ દુક્કડ ॥

શબ્દાર્થ

હરછાકરેણુ—ઈચ્છાપૂર્વક   સદિસહ—આશા આપે
ભગવન્—હે ભગવાન !   ઇરિયાવહિય—ગમનાગમન
પડિક્કમામિ—હુ પાછો હકું છું [કરતાયયેલ પાપક્રિયાથી
ઈચ્છ—પ્રમાણ છે   ઇચ્છામિ—ઈચ્છું છું
પડિક્કમિઉ—પાછો હકવાને
ઇરિયાવહિયાએ—માર્ગમા ચાલતા વિગહલાએ—હવની
વિરાધના થઈ હોય
ગમણાગમણે—જતા આવતા પાણુક્રમણે—પ્રાણીઓના
શરીરને ચાખ્યા હોય
બીયક્રમણે—બી ચાખ્યા હોય હરિયક્રમણે—લીલી
વનપતિ ચાપી હોય
ઓસા—ઝાકળ   ઉત્તિ ગ—કીડિયાડુ
પણુગદગ—પાચ વણુંની સેવાળ મટ્ટી—માટી
તથા કાચુ પાણી
દગમટ્ટી—કાદવ   મક્રકડા, મતાણા—કરોગિયાની જાળ
સકમણે—ચાપી હોય   જે મે—? મે
હવા—હવો   વિરાહિયા—વિરાધ્યા હોય
(હજી કર્યા)
એગિ દિયા—એક ઇદ્રિય   બેઈદિયા—બે ઇદ્રિયવાળા
વાળા હવો   જી હોય

તેઈદિયા-ત્રણ ઇદ્રિયવાળા ચઉઠિ દિયા-ચાર ઇદ્રિયવાળા
 પચિ દિયા-પાચ ઇદ્રિયવાળા અભિહયા-હાતે માર્યા હોય
 વત્તિયા-મૂળે ઢાક્યા હોય લેમિયા-લોચ સાથે ઘસ્યા હોય
 મઘાઈયા-લેગા કયાં હોય સઘદિયા-પગ્ગપર ઘસ્યા હોય
 પરિયાવિયા-પરિતાપ ઉપજાવ્યો હોય

કિટ્ટામિયા-ખેદ પમાડ્યા હોય હિદ્વિયા-રાસ પમાડ્યો
 ઠાણાઓ ઠાણુ —એકઠ્યાનેથી બીજે સ્થાને મૂક્યા હોય હિાચ
 જીવિયાઓ વવરોવિયા—જીવિતથી મૂકાવ્યા હોય,

(માળી નાખ્યા હોય)

તસ્સ—તે

મિચ્છા—મિથ્યા યાઓ

મિ—મારું

દુક્કડ-પાપ

(નાશ પામો)

સમજૂતી —ઈરિયાવલ્લિયાએ શબ્દ પ્રાકૃત ભાષાનો છે
 અને તેનો મશ્કૃત શબ્દ ઇર્ષ્યાપથિકી છે તે શબ્દ
 ઇર્ષ્યાપથ ઉપરથી બન્યો છે ઇર્ષ્યાપથ એટલે હાલવાચાલવાનો
 માર્ગ હાલતાચાલતા જે પાપની ક્રિયા થાય તે ઇર્ષ્યા
 પથિકી અથવા ઇરિયાવહી કહેવાય છે અને ઇરિયાવહીઆ
 લોચના એટલે હાલવા ચાલવાની ક્રિયા કરતા જે પાપ
 લાગ્યું હોય તેની આલોચના કરવી—તે સબંધી પશ્ચાતાપ
 કરવો

[૬]

તસ્સ ઉત્તરી સૂત્ર

તસ્સ ઉત્તરીકરણેણ,

પાયચિત્તકરણેણ,

વિમોહીકરણેણ, વિમઘ્નીકરણેણ ॥

પાવાણુ ક્રમ્માણુ નિગ્ધાયણુદ્વાયે
ઠામિ કાઉત્સર્ગા ॥

શબ્દાર્થ

તસ્સ-તેની ઉત્તરીકરણેણુ -ફરીને શુદ્ધિ માટે,
પાયરિછત્તકરણેણુ -પ્રાયશ્ચિત કરવા વડે,
વિસોહીકરણેણુ -વિશેષ શુદ્ધિ માટે
વિમત્લીકરણેણુ -આત્માને શક્ય રહિત કરવા વડે
પાવાણુ ક્રમ્માણુ -પાપોને તથા કર્મોને
નિગ્ધાયણુદ્વાયે -નાશ કરવાને માટે ઠામિ-કરે છ
કાઉત્સર્ગ -કાયોત્સર્ગ, કાઉત્સર્ગ

[૭]

અન્નતથ ઉસસિએણુ સૂત્ર

૪

અન્નતથ ઉસસિએણુ, નીસસિએણુ, ખામિએણુ,
હીએણુ, ભાષએણુ, ઉદુએણુ, વાયનિસર્ગેણુ,
ભમલીએ, પિત્તમુચ્છાએ ॥ ૧ ॥ સુહુમેહિ અગ
સ ચાલેહિ, સુહુમેહિ ખેલ સ ચાલેહિ, સુહુમેહિ દિહિ
સ ચાલેહિ ॥ ૨ ॥ એવમાધએહિ, આગારેહિ અભગ્ગો
અવિરાહિઓ હુન્ન મે કાઉસર્ગો ॥ ૩ ॥ જવ અરિ-
હતાણુ ભગવતાણુ નમુક્કાએણુ ન પારેમિ ॥ ૪ ॥

તાવકાય ઠાણેણ મોણેણ આણેણ અપ્પાણ
વોસિરામિ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ

અન્નતથ—અન્યત્ર (બીજે) નીચેની બારે બાબતો સિવાય
ઉસસિએણ—ઉચ્ચો શ્વામ લેવાથી
નીસસિએણ—નીચો શ્વામ મૂકવાથી
ખાસિએણ—ઉધરસ આવવાથી
છીએણ—છોક આવવાથી
જ ભાધએણ—જમાસુ આવવાથી
ઉદુએણ—ઝોડકાર આવવાથી
વાયનિમગ્ગેણ—વા છુટવાથી
ભમલીએ—ચકરી આવવાથી
પિત્તમુચ્છાએ—પિત્તવટે મૂચ્છા આવવાથી
સુહુમેહિ—સુદૃઢ
અ જસ ચાલેહિ—અ જ
ચાલવાથી
દિઠ્ઠિમ ચાલેહિ—દ્રષ્ટિ ચાલ
વાથી
આગારેહિ—આગારો વડે
અવિરાહિઓ—અવિરાધિત
કાઉમગ્ગો—કાઉસગ્ગ
અગિહ તાણુ—અગિહ તને
નમુકારેણુ—નમસ્કાર વડે
તાવ—ત્યા સુધી
ઠાણેણુ—એક સ્થાનકે

એશસ ચાલેહિ—અડખો
આવવાથી
એવમાધએહિ—એ વગેરે
અસગ્ગો—અખડિત
હુજજ—હો
મે—મારો
જાવ—જયાસુધી
ભગવ તાણુ—ભગવાનને
ન પારેમિ—ન પાર
કાય—કાયાને ।

ઓણેણુ - મૌનપણે
અપ્પાણુ - પોતાને

ઓણેણુ - ધ્યાન વડે
વોસિરામિ - વોસિરાણુ યુ

વાક્યાર્થ

અન્નતથ એટલે જે જાર આગારેનું વર્ણન કરેલું છે તે જાર આગારો મિવાય બીજે ધ્યાનકે કાયાના વ્યાપારનો ત્યાગ કરે છે, તે જાર આગારોના નામ નીચે પ્રમાણે જણાવ્યા છે

ઉચ્ચો શ્વાસ લેવાથી, નીચો શ્વાસ મુકવાથી, ઉષ્મ આવવાથી, છીક આવવાથી, બગામ આવવાથી, ઓડકાર આવવાથી, વા સચરવાથી, ચકરી આવવાથી પિત્તના પ્રકોપથી મૂઝા આવવાથી, સૂક્ષ્મ રીતે શરીર હલાવવાથી, સૂક્ષ્મ રીતે બડખો આવવાથી, સૂક્ષ્મ રીતે દ્રષ્ટિ ફેરવવાથી

એવમાપ્પએહિ આગારેહિ એ પૂર્વોક્ત આગારો ઉપરાત બીજા ચાર આગારો અગ્નિના ઉપદ્રવથી બીજે સ્થાનકે જવું પડે, તથા બીજાના પ્રકાશથી વચ્ચે વગેરે ઓડવા પડે ॥ ૧ ॥ બીલાડી ઉદર વગેરે આડા ઉતરતા હોય, અથવા પચેન્દ્રિય એવનું છેદનભેદન થતું હોય ॥ ૨ ॥ અકસ્માત ચોરની ધાડ પડે અથવા રાત્રિના બચથી બીજે ધ્યાનકે જવું પડે ॥ ૩ ॥ સિંહ વગેરે ઉપદ્રવ કરતા હોય અથવા મર્ષાદિ દશ કરતા હોય, અથવા ભીત પડતી હોય તો બીજે સ્થાનકે જવું પડે ॥ ૪ ॥

અભગ્ગો અવિરાહિઓ હુલળ મે કાઉસગ્ગો—
ઉપરના સોળ આગારોથી મારો કાઉસગ્ગ અખડિત અને
અવિરાધિત હોજી

જાવ અરિહતાણુ લગવતાણુ નમુકારેણુ
ન પારેમિ—ત્યા સુધી અરિહત લગવતને નમસ્કાર
કરવાવડે કાઉસગ્ગ ન પારે

તાવ કામ કાણેણુ મોણેણુ જાણેણુ અખ્ખાણુ
વોમિરામિ—ત્યા સુધી મારી કાપાને સ્થાનવડે, મોનવડે,
ધ્યાનવડે, વોમિરાણુ છે

પ્ર૦ કાઉસગ્ગમા કેટલા દોષ વજવાના છે?

ઉ૦ કાઉસગ્ગમા ૧૬ દોષો વજવાના છે તે નીચે
પ્રમાણે છે

[૧] ઘોડાની પેઠે એક પગ ઉંચો રાખે, વાકા પગ રાખે
તે ઘોડકદોષ

[૨] જેમ વાધરાથી વેલડી હાલે તેમ શરીરને ધૂણાવે
તે હતાદોષ

[૩] થાલલા પ્રમુખને ઓઠી ગણુ કઈબેમે તે સ્તભાદિદોષ

[૪] ઉપર મેડી અથવા માળ હોય તેને મસ્તક દેકાવી
બેસે તે માળદોષ

[૫] ગાડાની ઉધની પેઠે અશુદ્ધ તથા પાની મેળવીને
પગ રાખે તે ઉદ્ધિ દોષ

[૬] નિગડ (બેડી)મા ગગ નાખ્યાની પેઠે પગ પ-
હોળા રાખે તે નિગડદોષ

[૭] નમ્ન બિલડીની પેઠે ગુહ્યસ્થાને હાથ રાખે તે શ-
ખરીદોષ

[૮] ઘોડાના ચોકડાની પેરે હાથ રળેહરણુ યુક્ત આગળ
રાખે તે ખલિષુદોષ

[૯] નવપરિણીત વધૂની પેરે માથુ નીચુ રાખે તે વધૂદોષ

[૧૦] નાભિની ઉપર અને દીચણથી નીચે લાખુ વસ્ત્ર રાખે
તે લ બોત્તરદોષ

[૧૧] ડાસ મચ્છરના ભયથી, અજ્ઞાનથી અથવા લજ્જાથી
હૃદયને આચ્છાદન કરી સ્ત્રીની પેરે ઢાકી રાખે તે
સ્તનદોષ

[૧૨] શીતાદિકના ભયથી સાધ્વીની જેમ જાન્ને સ્કંધ ઢાકી
રાખે જોટલે આખુ શરીર આચ્છાદન કરે તે સ યતિદોષ

[૧૩] આલાવો ગણવાને અથવા કાઉસ્સઝની સખ્યા ગણ-
વાને અશુભિ તથા પાપણના આજ્ઞા કરે તે બમુહ-
શુભિ દોષ

[૧૪] ઠાગડાની માફક ડાળા ફેરવે તે વાયસદોષ

[૧૫] પહેરેલા વસ્ત્ર જૂ અથવા પરસેવાના મલિન થવાના
ભયથી કોઠની પેરે ગોપવી રાખે તે કપિત્થ દોષ

[૧૬] યજ્ઞાવેશિતની પેઠે માથુ ધૂણાવે તે શિરકપ દોષ

[૧૭] મુંગાની પેઠે હુ હુ કરે તે મૂકદોષ

[૧૮] આલાવો ગણતા મદિરા પીધેલની માફક બડબડાટ
કરે તે મદિરાદોષ

[૧૯] વાનરની પેરે આસપાસ બેઠા કરે અને જોષ્ટપુટ
હલાવે તે પેશ્યદોષ

લોગસ્સ-સૂત્ર યા નામસ્તવ

પ્ર૦ લોગસ્સને શુ કહેવાય છે ?

ઉ૦ લોગસ્સને ચતુર્વિંશતિ આવન અથવા લો
ગસ્મ એવા ત્રણ નામથી જાણખાય છે

લોગસ્સ ઉન્નજ્ઞેઅગરે, ધમ્મતિથ્યયરે જિણે,
અરહિતે કિત્તાર્હસ, ચતુર્વીસ પિ કેવલી ॥૧॥
ઉસભમજિઅ ચ વદે, સલવમખિણુ દણુ ચ સુમહંચ,
પઉમપ્પહ સુપાસ, જિણુ ચ ચદપ્પહ વદે ॥૨॥
સુવિહિ ચ પુપ્ફદત, સીઅલ સિન્નજ સ વાસુપુન્નજ ચ,
વિમલમણુ તત્ત ચ જિણુ, ધમ્મસતિ ચ વદામિ ॥૩॥
કુથુ અર ચ મલ્લિ, વદે મુણિસુવ્વય નમિજિણુ ચ,
વદામિ રિફ્ફનેમિ, પાસ તહ વદ્ધમાણુ ચ ॥૪॥
એવ મએઅભિયુઆ, વિહુયરયમલા પહિણુ જરમરણા;
ચતુર્વિસ પી જિણુવરા, તિથ્યયરા મે પસિયતુ ॥૫॥
કિત્તિયવ દિયમહિઆ, જે એ લોગસ્સ ઉત્તમાસિદ્ધા,
આરૂગ્ગ યેહિલાભ, સમાહિવરમુત્તમ દિતુ. ॥૬॥
ચદેસુ નિમ્મલયરા, આદ્યએસુ અદિય પયાસયરા;
સાગરવરગ લીરા, સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસતુ ॥૭॥

રાજ્યાર્થ

લોગસ્સ-લોકને વિષે ઉન્નજ્ઞેઅગરે ઉદ્યોતના કરનાર

ધર્મતિત્થયરે-ધર્મતોર્થના	જિણે-જિનોને
ગરનાર	અરિહતે-અરિહત ભગવાનોને
કિત્તધરસ-હું સ્તુતિ કરીશ	ચઉવિમ પિ-ચોવીમે પણ
કેવલી-કેવલી ભગવાનોને	ઉસભમજિઅ-શ્રી ઋષભ
ચ-અને	દેવ તથા અણતનાથને
વ હે-વાહુ છુ	સ ભવમસિણુ દણુ-સભ
સુમઈ-સુમતિનાથને	વનાય તથા અભિનંદન
પઉમપહ-પદમણુને	સુપાસ-સુપાર્શનાથને
ચ દપહ-ચ દ્રમણુને	સુવિહિ-સુવિધિનાથને
પુરુદંત-પુરુદંત (જીલ્લુ નામ)	સિયલસિલજ મ-ગીતળ
વાસુપુલજ, વાસુપૂજ્યસ્વામિ	નાથ તથ શ્રેયાસનાથ
વિમલમણુ ત-વિમળનાથ	જિણુ-જિનને
તથા અનંતનાથને	ધર્મ-ધર્મનાથને
સ તિ-શાતિનાથને	કુથુ-કુથુનાથને
અર-અરનાથને	મલ્લિ-મલ્લિનાથને
મુણિમુલ્લય-મુનિસુવ્રતસ્વામિ	નમિજિણુ-નેમિનાથને
રિઠ્ઠનેમિ-અરિઠ્ઠનેમિને	પાસ-પાર્શનાથને
તહ-તેવીજ રીતે	
વદ્ધમાણુ-વર્ધમાનસ્વામિને	એવ-એ પ્રમાણે
મએ-મે	અભિથુઆ-અવ્યા
વિહય-ટાળ્યા છે	રયમલા-રચને મેલે

પહીણુ-વિશેષે ક્ષય કર્યો છે	જરમરણા-જરા અને મરણ
જિણુવરા-સામાન્ય કેવળી	તિત્થયગ-તીર્થકરો
મા શ્રેષ્ઠ	મે-મને
પમીયતુ-પ્રસન્ન થાઓ	કિત્તિય-અત્યંત છે
વદિય-વાદા છે	મહિયા-પૂજ્યા છે
જેએ-જેઓએ	લોગસ્મ-લોકમા
ઉત્તમા-ઉત્તમ	સિધ્ધા-સિદ્ધ થયા છે
આરોગ્ય-આરોગ્ય	બોહિલાભ-બોધિબીજનો
સમાહિવર-ઉત્તમ સમાધિ	ઉત્તમ-શ્રેષ્ઠ [લાભ
દિતુ-આપો	ચ હેમુ-ચ દ્રથી
નિરમલયરા-અતિનિર્મળ	આહર્યેમુ-સૂચના સમુદ્ધી
અહિય-અધિક	પયાસયરા-પ્રકાશ કરનારા
સાગરવર-સ્વયંજીરમણ મમુદ્ર ગલીરા-ગલીર	
સિધ્ધા-હે સિદ્ધો	સિધ્ધિ-મોક્ષ
મમ-મને	દિસતુ-આપો

ક્રમ	તીર્થંકરનું નામ	પિતા	માતા	જન્મસ્થાન	લાહન	કુરીર મનુષ્ય	વર્ણ	આયુષ્ય
૧	સપ્તભદ્રેવ	નાભિ	મરુદેયા	અયોધ્યા	પૃથ્વિ	૫૦૦	સવર્ણ	૮૪ લા ૫૪
૨	અભિજિતનાથ	જિતસયુ	વિભા	અયોધ્યા	હસ્તી	૪૫૦	સવર્ણ	૭૨ લા ૫૪
૩	મંભવનાથ	જિતારિ	સેના	આવસ્તિ	અશ્વ	૪૦૦	સવર્ણ	૬૦ લા ૫૪
૪	અભિનંદન	સંવર	સિદ્ધાર્થી	અયોધ્યા	વાનર	૩૫૦	સવર્ણ	૫૦ લા ૫૪
૫	સુમતિનાથ	મેધરથ	સુમંગલા	અયોધ્યા	ક્રોન્ય	૩૦૦	સવર્ણ	૪૦ લા ૫૪
૬	પદ્મપ્રભ	શ્રીધર	સુતીઆ	ગોસળી	પદ્મ	૨૫૦	રક્ત	૩૦ લા ૫૪
૭	સુપાર્થનાથ	સુપ્રતિષ્ઠ	પૂર્ણી	મથી	સ્વસ્તિક	૨૦૦	સવર્ણ	૨૦ લા ૫૪
૮	અદ્રપ્રભ	મહાસેન	લક્ષ્મણા	અદ્યુરી	અદ્ર	૧૫૦	શ્વેત	૧૦ લા ૫૪
૯	સુનિધિનાથ	સુગ્રીવ	રામા	કાકદી	મગર	૧૦૦	શ્વેત	૨ લા ૫૪
૧૦	શીખલનાથ	દત્તરથ	નંદા	ભદ્રિલપર	શીવલ્લ	૯૦	સવર્ણ	૧ લા ૫૪

પહીણુ-વિશેષે ક્ષય કર્યા છે	જરમરણા-જરા અને મરણ
નિણુવરા-સામાન્ય કેવળી	તિત્થયરા-તીર્થકરે
મા શ્રેષ્ઠ	મે-મને
પસીય તુ-પ્રસન્ન થાઓ	કિત્તિય-મતબ્યા છે
વહિય-વાધા છે	મહિયા-પૂજ્યા છે
જેએ-જેઓએ	લોગસ્સ-લોકમા
ઉત્તમા-ઉત્તમ	સિધ્ધા-સિદ્ધ થયા છે
આરુગ્ગ-આરોગ્ય	બોહિલાસ-બોધિબીજનો
સમાહિવર-ઉત્તમ સમાધિ	ઉત્તમ-શ્રેષ્ઠ [લાલ
દિ તુ-આપો	થ હેસુ-ચંદ્રધી
નિરુમલ્લયરા-અતિનિર્મળ	આધ્યએસુ-સૂર્યના સમૂહથી
અહિય-અધિક	પયાસયરા-પ્રકાશ કરનારા
સાગરવર-સ્વયં જૂરમણ સમુદ્ર ગ લીરા-ગ બીર	
સિધ્ધા-હે સિદ્ધો	સિધ્ધિ-મોક્ષ
મમ-મને	દિસ તુ-આપો

ક્રમ	તીર્થેશ્વરનું નામ	પિતા	માતા	જા મસ્થાન	લાંછન	ઠરીર મનુષ્ય	વસ્ત્ર	આયુષ્ય
૧	સપ્તમહેવ	નાભિ	મરુદેવા	અયોધ્યા	દુપભ	૫૦૦	સિવલ્યું	૮૪ લા ૫૦
૨	અભિતાનાથ	નિતાગુરુ	વિજયા	અયોધ્યા	હસ્તી	૪૫૦	સિવલ્યું	૭૨ લા ૫૦
૩	મંભવનાથ	નિતાહિ	સોના	આવસ્થિત	અમ્બ	૪૦૦	સિવલ્યું	૬૦ લા ૫૦
૪	અભિર્નવ	સંવર	સિદ્ધાર્થો	અયોધ્યા	વાનર	૩૫૦	સિવલ્યું	૫૦ લા ૫૦
૫	સુમતિનાથ	મેધરથ	સુમતીમા	અયોધ્યા	મૌન્ય	૩૦૦	સિવલ્યું	૪૦ લા ૫૦
૬	પદ્મપ્રભ	શ્રીધર	સુતીમા	ગોરાબી	પથ	૨૫૦	રક્ત	૩૦ લા ૫૦
૭	સુપાર્શ્વનાથ	સુપ્રતિહ	પૂર્વી	મથી	સ્વસ્થિ	૨૦૦	સિવલ્યું	૨૦ લા ૫૦
૮	અદ્રપ્રભ	મહાસેન	લક્ષ્મણા	અદ્રપુરી	અદ્ર	૧૫૦	શ્વેત	૧૦ લા ૫૦
૯	સુનિભિનાથ	સુશ્રીવ	રામા	મઠરી	મગર	૧૦૦	શ્વેત	૨ લા ૫૦
૧૦	શુભલનાથ	દહરથ	નંદા	ભદિલપુર	શ્રીવાસ	૬૦	સિવલ્યું	૧ લા ૫૦

११	श्रीगणेशनाथ	विष्णुवैराग्य	विष्णु	सिद्धपुर	अ३	८०	सुवर्ण	८४ सा १
१२	वासुदेवनाथ	वसुदेवनाथ	गंगा	त्र्यम्बा	पा३	३३	२३१	७२ सा १
१३	विश्वनाथ	ईश्वरनाथ	स्वामी	आपिषपुर	अ३	६०	सुवर्ण	१० सा १
१४	अनन्तनाथ	भिक्षुसेन	सुमथा	अशोक	सिन्धुवा	५०	सुवर्ण	३० सा १
१५	धर्मनाथ	भानु	सुमथा	रत्नपुर	व०	४९	सुवर्ण	१० सा १
१६	द्योतिनाथ	विभक्तसेन	आश्रित	इस्तीनापुर	अ३	४०	सुवर्ण	१ सा १
१७	इन्दुनाथ	सर	श्री	"	न३	३५	सुवर्ण	६५ सा १
१८	अरुनाथ	सार्धन	स्त्री	"	न३	३०	सुवर्ण	८४ सा १
१९	भस्मिनाथ	इल	प्रभावती	गिरिवा	इल	२५	नीम	५५ सा १
२०	मुनिसिद्ध	मुनि	पद्मा	राजगृह	अशोक	२०	स्वाम	३० सा १
२१	नमिनाथ	विष्णु	वज्रा	गिरिवा	नीलकण्ठ	१५	सुवर्ण	१० सा १
२२	नेमनाथ	समुद्रविजय	शिवा	शोभपुर	अ३	१०	स्वाम	१ सा १
२३	पार्श्वनाथ	अभक्तसेन	वाभा	आशी	सर्प	६	नील	१००
२४	वर्धमान स्वामी	सिद्धार्थ	त्रिशला	सुत्रिस्त	सिद्ध	७	सुवर्ण	७२

કરેમિભતે સૂત્ર વા સામાયિકનુ

પચ્ચખખાણુ

કરેમિભતે ' સામાધ્ય, સાવજ્જ' જોગ પચ્ચકખામિ,
જવનિયમ પજ્જનુવાસામિ, દુવિહ, તિવિહેણુ,
મણેણુ, વાયાએ, કાએણુ, ન કરેમિ, ન કારવેમિ,
તસ્સ ભતે ' પડિક્કમામિ, નિદામિ,
ગરિહામિ, અપ્પાણુ વોસિરામિ

અર્થ,

કરેમિ-કરું છું	ભતે-હે ભગવન્
સામાધ્ય-સામાયિક	માવજ્જ-પાપકારી
જોગ-યોગને	પચ્ચખખામિ-પચ્ચખખાણું
નિયમ-નિયમને	જવ-જ્યા મુખી (કરું છું
પજ્જનુવાસામિ પર્યુપાસું સહુ	દુવિહ-બે પ્રકારે
તિવિહેણુ-૧૯ પ્રકારે	મણેણુ-મને કરી
વાયાએ-વચને કરી	કાએણુ-કાયાએ કરી
ન કરેમિ-ન કરું	ન કારવેમિ-ન કરાવું
તસ્મ-તે (પૂર્વે કરેલ	પડિક્કમામિ-પાછો હકું છું
અપરાધ થકી)	નિદામિ-આત્મશાને નિંદું છું
ગરિહામિ-ગુરુશાને વિશેષે	અપ્પાણુ-મારા આત્માને
નિંદું છું	વોસિરામિ-પાપ થકી વોસ

વાક્યાર્થ

કરેમિજ તે આમાર્થજ -હે ! ભગવત, હું (સગદ્રેષના
જણાવરૂપ જ્ઞાનાદિ ગુણના ભાજ
રૂપ) સામાયિક કરું છું,

સાવજજતોગ પરચખખામિ-પાપયુક્ત વ્યાપારતુ પરચ-
ખખાણુ કરું છું (નિષેધ કરું છું)
ભવનિયમ પલ્લુવામામિ-ન્યાયુધી તે! નિયમતુ સેવન
કરું ત્યાં સુધી,

દુવિહુ-બે પ્રકારે (કરવુ, કરાવવુ) ॥

તિવિહુણુ-ત્રણ પ્રકારે (મન, વચન, કાયારૂપ)

મણુણુ, વાયાએ, કાએણુ-મન, વચન અને કાયાવડે
(જોમ એ ત્રણ જોગ)

નકરેમિ, નકારેમિ-ન કરું તથા ન કરાવું

તરસભ તે-હે ભગવત ! તે સબધી

પદિક્ષમામિ નિદામિ-પૂર્વે કરેલા અપરાધને હું પ્રતિ
કરું છું-(આત્મસાંક્ષીએ) નિંદુ છું

ગરિહામિ-ગુરુસાક્ષીએ વિશેષે નિંદુ છું

અખપાણુ વોમિરામિ-આત્માને પાપથી વોમરાવું છું

નોટ.—આ સૂત્ર ઘણું અમૂલ્ય અને સર્વોત્તમ છે
પારતત્વિક રીતે કહીએ, તો તે શુદ્ધિસમગ્રી સૂત્ર છે તેવું
પૃથકકરણ કરવાથી આપણને તે જણાયે

કરેમિજ તે સામાર્થ્યમા મરુપશુદ્ધિ તથા વિનય-
શુદ્ધિ જણાય છે સાવજજ જોગ પરચખખામિમા પ્રતિજ્ઞા-

શુદ્ધિ બતાવી છે બાવ નિયમ પશ્ચાત્તાપામિમા કાળશુદ્ધિ
તથા ઉપામનાશુદ્ધિ માલમ પડે છે દુવિહ તિવિહેલુ મા
કોટિશુદ્ધિ પરખાવી છે મણેલુ વાયાએ કાએલુ મા યોગ
શુદ્ધિ સૂચવી છે નકરેમિ નકારવેમિમા કરણશુદ્ધિ જોળ
ખાવી છે તથા તમ્મલતે પડિક્કમામિ નિદામિ ગરિકામિ
અખાલુ વેમિરામિમા ભાવશુદ્ધિ મગ્રહી છે આ પ્રમાણે
આખુ ક્રમિકલતે સૂન શુદ્ધિગ્રાહી છે માટે તે ઉપર અતિ
શય ચિંતવન-મનન કરવું, જેથી હૃદયશુદ્ધિ થશે અને
આત્માભિમુખ થવાશે

‘ટિપ્પણુ —કોટિ શબ્દનો અર્થ કોડ થાય છે, તેમ
હદ અથવા છેડો પણ થાય છે

સામાયિક પારવાનું સૂત્ર

સામાઈઅ વચ-નુત્તો, બાવમણે હોઈ નિયમ સંજુત્તો,
છિન્નઈ અસુહ કમ્મ, સામાઈઅ જતિઆવારા ॥૧॥
સામાઈઅ મિઉકચે, સમણો ઇવ સાવચો હવઈ જમ્હા,
એએણ કારણેણ, બહુસો મામાઈઅ કુજ્જ ॥૨॥
સામાયિક વિધિ લીધુ, વિધિ પાર્યુ, વિધિ કરતા જે કોઈ
અવિધિ હુવો હોય, તે સવિ હુ મન વચન કાયાએ
કરી મિરઠા મિ દુક્કડ ॥

ગાળ્પર્થ

મામાઈઅવચ—મામાયિક જુત્તો—મહિત

	વ્રતથી	જાવ—ન્યા મુધી
મણે—મનમા		હોઈ—હોય
નિયમસ જુતો—નિયથી		છિન્નઈ—ઢેદાય છે
	યુક્ત	અમુહ—અશુભ
કેમ —કર્મ		મામાઈઅ—સામાયિક
જતિઆવારા—જેટલીવાર		સામાઈઅ મિ—મામાયિક
ઉ—વળી		કચે—કચે' હતે
મમણો ઇવ—સાધુની પેઠે		સાવચો—ગ્રાવક
હવઈ—હોય		જમ્હા—જે માટે
એએણુ—એ		કારણેણુ—કારણથી
ખહુસો—ખહુવાર		કુજળા—કરવું

, વાક્યાર્થ

સામાઈઅવચજુતો—મામાયિકવ્રતથી યુક્ત
જાવમણે હોઈ નિયમસ જુતો—ન્યામુધી મન તે નિયમથી
સ યુક્ત હોય

છિન્નઈ અમુહ કેમ —અશુભ કર્મનો ઉપદેશ કરે
મામાઈઅ જતિઆવારા—જેટલીવાર સામાયિક કરે તેટલીવાર
મામાઈઅ મિ ઉ કચે—જે માટે સામાયિક કરતી વખતે
મમણો ઇવ સાવચો હવઈ જમ્હા—ગ્રાવક માધુસમાન હોય
' એએણુ કારણેણુ —તે કારણથી
ખહુસો મામાઈઅ કુજળા—ખહુવાર સામાયિક કરવું
સામાયિક વિધિ લીધું, વિધિ પાર્યું, વિધિ કરત
જે કોઈ અવિધિ હુઓ હોય તે મવિ હું મન વચન

કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કઠ—સામાયિક મત વિધિથી લેતાં, વિધિથી પાળતા જે કંઈ અવિધિ થયો હોય, તે સર્વ માટે હું મન, વચન અને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કઠ હેઉં છું અર્થાત્ અવિધિ દોષમા સર્વ પાપની હું માફી માગી લઉં છું

પ્ર૦ મન, વચનના અને કાયાના કેટલા દોષ છે? અને તે કયા કયા તે કહો

ઉ૦ સામાયિકમતમા ૩૨ દોષ જતાવવામા આવેલા છે, તે સર્વે પછાને સામાયિકમત પાળવું તે દોષ નીચે પ્રમાણે છે—

મનના દશ—(૧) વેરી દેખી દેપ કરે, (૨) અવિવેક ચિત્તવે, (૩) અર્થ ન ચિત્તવે, (૪) મનમા ઉદ્દેશ ધરે, (૫) યશની વાછના કરે, (૬) વિનય ન કરે, (૭) જય ચિત્તવે, (૮) વ્યાપાર ચિત્તવે, (૯) કળનો સદેહ રાખે, (૧૦) નિયાણું કરે

વચનના દશ—(૧) કુવચન બોલે, (૨) હુકારા કરે, (૩) પાપ આદેશ આપે, (૪) લવારો કરે, (૫) કલહ કરે, (૬) આવો જાઓ કહે, (૭) ગાળ બોલે, (૮) જાળક ગાઠે, (૯) વિકથા કરે, (૧૦) હામી કરે

કાયાના બાર—(૧) આસન ચપળ હોય, (૨) ચારે દિશાએ જૂએ, (૩) સાવધ કામ કરે, (૪) આજસ મરઠે, (૫) અવિનયે બેસે, (૬)—ઓહું લેઈ

બેસે, (૭) એવ ઉતારે, (૮) ખરજ ખણે, (૯)
પગ ઉપર પગ ચઢાવે, (૧૦) અગ ઉઘાડું
મૂકે, (૧૧) અગ ઢાકે, (૧૨) લિધે

તા ક — આ સર્વે દોષ સામાયિકમા અવતનાથી લાગે
તે તજવા

સ્થાપનાચાર્ય

પ્ર० સામાયિક કરતી વખતે સ્થાપનાચાર્ય સ્થાપવામા
આવે છે, તેનો હેતુ શો છે ?

ઉ० સામાયિકની ધાર્મિક મગજ ક્રિયા કરતી વખતે
સ્થાપનાચાર્ય માહીબૂત તરીકે સ્થાપવામા આવે છે ને
શુરુ મહારાજની હાજરી હોય તો સ્થાપનાચાર્યની જરૂર
નથી તેમની ગેરહાજરીમા પુસ્તક સાપડા પર મૂકી
તેમા આચાર્ય મહારાજની ભાવના ભાવવી આપણે
વ્યવહારમા શુ જોઈએ ડીએ ? વ્યવહારમા પણ સાક્ષી
રાખવાથી કાર્યની નિશ્ચલતા થાય છે, તો પછી આવા
ધાર્મિક મગજકાર્યમા સ્થાપનાચાર્યની સાક્ષીથી ધર્મ
માગમા ઠઠ થવાય તે દેખીતુ છે વળી શુરુ મહારાજની
તેમા ભાવના કરવાથી આગસ, પ્રભાદાદિ દોષોથી વિરકત
થવાય છે અને સ્થાપનાચાર્ય માહીબૂત હોવાથી ધર્મ
માર્ગમા અતિરિકત થવાય છે આથી શુરુમહારાજની
ગેરહાજરીમા સ્થાપનાચાર્યની સ્થાપના કરવામા આવે છે

ઉપકરણ

પ્ર० સામાયિકમા કયા કયા ઉપકરણો જોઈએ અને તે શાથી તે કહો.

ઉ० ચરવળો, કટાસણું, મુહપત્તિ, પુસ્તકાદિ, સ્થાપના થાય વગેરે

ચરવળો રાખવાનું પ્રયોજન જો છે કે તે ભૂમિ આદિ પ્રમાણન કરવાનું તેમજ નિર્દોષ જતુઓને ખચાવવાનું સાધન છે અને રજોહરણ પણ કહેવાય છે રજોહરણનો અર્થ એવો થાય છે કે તેને બાહ્ય દૃષ્ટિથી જોઈએ તો તે રજનું જોટલું ધૂળનું હરણ કરે છે જોટલું ધૂળ દૂર કરે છે અને અભ્યંતર દૃષ્ટિથી જોઈશું તો તે કર્મ રૂપી રજને દૂર કરે છે

કટાસણું —કટ જોટલું માદહી અને તેનું આસન તે કટાસણું, તેનો મૂળ અર્થ તેવો થાય છે જેવડે તે ઉનનું હોય જોઈએ તે ઉપર જીવનનું જોછા આવવા સભવ છે, તેમજ ભરાઈ રહેવાનો સભવ ધણો જોછો છે કટાસણું લગભગ એક ગજ કે દોઢ હાથ લાંબુ અને સવા હાથ પહોળું હોય છે

મુહપત્તિ—મુહપત્તિ જોટલું મુખપત્તિના મુખની આડે રાખવાનું વસ્ત્ર સામાયિકમા ઉચ્ચાર કરતી વખતે મુહપત્તિ મુખથી ચાર આગળ છેડે રાખવી આથી જ્ઞાન, જ્ઞાની અને જ્ઞાનોપકરણને યુક્ત બંડે આથી વિનય સચ

વાય છે અને આશાતનાથી બચાય છે વળી મુહપત્તિને ઉપયોગ રાખવાથી ત્રસ જીવોની પણ હાનિ થતી બચી જાય છે મુહપત્તિના ૫૦ બોલ છે, તે બોલ સાથે મુહ પત્તિ પડિલેહવી ભેઠજે

પુસ્તકોદ્ધિ—પુસ્તક, માપડો, નવકારવાળી આદિ સાધનો સામાયિક કરતા પહેલા સાથે રાખવા, જેથી તે લેવા માટે જોઈવું પડે નહિ, કારણ કે સામાયિકમા બેઠા પછી ઉઠાતુ નથી

પ્ર૦ ઉપકરણ એટલે શું ?

ઉ૦ જે ઉપકારના કારણે છે તે ઉપકરણ કહેવાય છે

મુહપત્તિના ૫૦ બોલ

પ્ર૦ મુહપત્તિના ૫૦ બોલ કયા ?

ઉ૦ મુહપત્તિને બ ને બાળુ ભેતા બોલવું કે “સૂત અર્થ તત્ત્વ કહી મર્ફું” હાથે હાથે ખખેરતા બોલવું કે “સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિથ્યમોહનીય, મિથ્યાત્વમોહનીય, પરિહરુ” જમણે હાથે ખખેરતા બોલવું કે “કામરાગ, રોહિરાગ, દ્રઘિરાગ પરિહરુ” જમણા હાથમા લેઇ લેતા બોલવું કે “મુદેવ, સુગુરુ, મુધર્મ આદરુ” જમણા હાથથી દૂર કરતા બોલવું કે “કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મ પરિહરુ” હાથે હાથે પડિલેહતા બોલવું કે “જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદરુ, જ્ઞાનવિરાધના, દર્શનવિરાધના, ચારિત્ર વિરાધના પરિહરુ મનમુખ્તિ, વચનમુખ્તિ આદરુ, મન

૬૩ કાયાદ૩ પરિહરુ” ડાળી ભૂજાએ પડિલેહતા. બોલવુ કે “હાસ્ય, રતિ, અરતિ પરિહરુ” જમણી ભુજાએ પડિ લેહતા બોલવુ ‘કે = ભય, ચોક, દુગચ્છા પરિહરુ” મુખે પડિલેહતા બોલવુ કે “રસગારવ, ઋદ્ધિગારવ, શાતાગારવ પરિહરુ” હૃદયે પડિલેહતા બોલવુ કે “માયાશય્ય, મિથ્યાત્વશય્ય પરિહરુ” ડાબેખભે પડિલેહતા બોલવુ કે “ક્રોધ, માન પરિહરુ” જમણે ખભે પડિલેહતા બોલવુ કે “માયા લોભ પરિહરુ” ડાબે પગે પડિલેહતા બોલવુ કે “પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાયની જમણા ઠરુ” જમણે પગે પડિલેહતા બોલવુ કે “વાયુકાય, વનસ્પતિ-કાય, વસકાયની જમણા ઠરુ” મસ્તકે પડિલેહતા બોલવુ કે “કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા પરિહરુ”

સામાયિક લેવાનો વિધિ

ઠવણીપર પથરાવેલા સ્થાપનાચાર્યના ન હોય તો જીએ સ્થાનકે પુસ્તક આદિ જ્ઞાન, દર્શન કે ચારિત્રનુ ઉપ કરણ મૂકીને, મુદ્દ વસ્ત્ર સહિત ઘર્ષ, ઠટાસણ પાથરી, ચરવળો, મુહપત્તિ ડાબા હાથમા મુખ પામે રાખી, જમણે હાથ ઉપેા સ્થાપનાના સન્મુખ રાખી, એક નવકાર તથા પચિડિઅ સૂત્ર કહેવા પછી ખમાસણ દર્ધ, ધરિયાવહિય સૂત્ર, તરસઉતારી, અન્નતય ઊમસિએણુ કહી એક લોગસ્સ (“ચટેમુ નિમ્મલયરા” મુખી) અથવા ચાર નવકારનો કાયોત્સર્ગ કરવો અને “નમો અરિહતાણુ” એ પદ બોલી કાયોત્સર્ગ પારીને પ્રગટ, લોગસ્સ કહેવો પછી

વાય છે અને આશાતનાથી ભયાય છે વળી મુહપત્તિનો ઉપયોગ રાખવાથી ત્રસ લેવોની પણ હાનિ થતી બની જાય છે મુહપત્તિના ૫૦ બોલ છે, તે બોલ સાથે મુહ પત્તિ પડિલેહવી જોઈએ

પુસ્તકાદિ—પુસ્તક, માપડો, નવકારવાળી આદિ સાધનો સામાયિક કરતા પહેલા સાથે રાખવા, જેથી તે લેવા માટે ઊઠવું પડે નહિ, કારણ કે સામાયિકમા બેઠા પછી ઉઠાવું નથી

પ્ર० ઉપકરણ એટલે શું ?

ઉ० જે ઉપકારના કારણે છે તે ઉપકરણ કહેવાય છે

મુહપત્તિના ૫૦ બોલ

પ્ર० મુહપત્તિના ૫૦ બોલ કયા ?

ઉ० મુહપત્તિને બન્ને બાજુ જોતા બોલવું કે “સૂન અથ” તત્ત્વ કહી મફૂહું” કાબે હાથે ખ ખેરતા બોલવું કે “સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય, મિથ્યાત્વમોહનીય, પરિહરુ” જમણે હાથે ખ ખેરતા બોલવું કે “કામરાગ, ક્લેશરાગ, દ્રષ્ટિરાગ પરિહરુ” જમણા હાથમા લેઈ લેતા બોલવું કે “મુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ આદરુ” જમણા હાથથી દૂર કરતા બોલવું કે “કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મ પરિહરુ” કાબે હાથે પડિલેહતા બોલવું કે “જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદરુ, જ્ઞાનવિરાધના, દર્શનવિરાધના, ચારિત્ર વિરાધના પરિહરુ મનશુષ્કિ, વચનશુષ્કિ આદરુ, મન

દડ કાયાદડ પરિહરું” ડાળી બૂજાએ પડિલેહતા બોલવું
 કે “હાસ્ય, રતિ, અરતિ પરિહરું” જમણી બુજાએ પડિ
 લેહતા બોલવું કે “લય, શોક, દુઃખાચ્છા પરિહરું” મુખે
 પડિલેહતા બોલવું કે “રસગારવ, ઋદ્ધિગારવ, શાતાગારવ
 પરિહરું” હૃદયે પડિલેહતા બોલવું કે “માયાશલ્ય,
 મિથ્યાત્વશલ્ય પરિહરું” ડાબેખલે પડિલેહતા બોલવું કે
 “ક્રોધ, માન પરિહરું” જમણે ખલે પડિલેહતા બોલવું
 કે “માયા લોભ પરિહરું” ડાબે પગે પડિલેહતા
 બોલવું કે “પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેજકાયની જયણા કરું”
 જમણે પગે પડિલેહતા બોલવું કે “વાયુકાય, વનસ્પતિ-
 કાય, ત્રસકાયની જયણા કરું” મસ્તકે પડિલેહતા બોલવું
 કે “કુબ્જલેશ્યા, નીલલેશ્યા, કાષોતલેશ્યા પરિહરું”

સામાયિક લેવાનો વિધિ

કવણીપર પધરાવેલા સ્થાપનાચાર્યના ન હોય તો
 ઊંચે સ્થાનકે પુસ્તક આદિ જ્ઞાન, દર્શન કે ચારિત્રવુ ઉપ-
 કરણ મૂકીને, શુદ્ધ વસ્ત્ર સહિત યર્ષ, કટાસણ પાંચરી,
 ચરવળો, મુહપત્તિ ડાળા હાથમા મુખ પાસે રાખી, જમણો
 હાથ ઉઘો સ્થાપનાના સન્મુખ રાખી,, એક નવકાર તથા
 પચિદિગ સૂત્ર કહેવા પછી ખમાસણ દર્ષ, ઇરિયાવસિય સૂત્ર,
 તરસઈતરી, અગ્રત્ય ઊસસિએણ કહી એક લોગસ્ય
 (“અહેસુ નિમ્મલચરા” સુધી) અથવા ચાર નવજરનો
 કાયોત્સર્ગ કરવો અને “નમો અરિહતાણુ” એ પદ
 બોલી કાયોત્સર્ગ પારીને પ્રગટ લોગસ્ય કહેવો પછી

ભગવન્ ! મુહપત્તિ પડિલેહુ ? ' ઇચ્છ' ઠહી મુહપત્તિ
 પડિલેહવી, પછી ખમાસમણુ દઈ, ' ઇચ્છાકારેણુ સદિસહ
 ભગવન્ ! સામાયિક પારુ ? ' 'યયાશકિત' પછી ખમા-
 સમણુ દઈ ' ઇચ્છાકારેણુ સદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક
 પારુ ? ' 'તહત્તિ' ઠહી પછી જમણે હાય ચરવળા ઉપર
 અથવા ઠટાસણા ઉપર સ્થાપી એક નવકાર ગણી સામા-
 ઈય વયભુતો ઠહી જમણે હાય મુખ મન્મુખ રાખી એક
 નવકાર ઘણવો

/ /

/ /

~ /

/

/

~

/

/

/ /

/

ખમાસમણુ દઈ “ઈચ્છાકારેણુ સદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક મુહપત્તિ પડિલેહુ ?” કહી કઈક વિરામ લઈ “ઈચ્છ” કહી પચાસ બોલ ચિતવવા સાથે મુહપત્તિ પડિલેહુની પછી ખમાસમણુ દઈ “ઈચ્છાકારેણુ સદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક સદિસાહુ ?”, “ઈચ્છ” કહી, ખમાસમણુ દઈ ઈચ્છાકારેણુ સદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક ઠાઉ ? “ઈચ્છ” કહી બે હાથ ભેડી એક નવકાર ગણી “ઈચ્છકારી ભગવન્ પસાય કરી સામાયિક હઠક ઉચ્ચરાવોલ” કહી ગુરુ અથવા વઠિલ હોય તો તેઓની પાસે કરેમિભતે ! ઉચ્ચરાવવુ નહિતર પોતાની મેળે કરેમિભતેનો પાઠ બોલવો, પછી ખમાસમણુ દઈ “ઈચ્છાકારેણુ સદિસહ ભગવન્ ! બેસણે સદિસાહુ ?” “ઈચ્છ” કહી ખમાસમણુ દઈ “ઈચ્છાકારેણુ સદિસહ ભગવન્ ! બેસણે ઠાઉ ?” “ઈચ્છ” કહી પછી ખમાસમણુ દઈ “ઈચ્છાકારેણુ સદિસહ ભગવન્ ! સજ્જાય સદિસાહુ ?” “ઈચ્છ” કહી ખમાસમણુ દઈ “ઈચ્છાકારેણુ સદિસહ ભગવન્ ! સજ્જાય કરે ?” “ઈચ્છ” કહી ત્રણ નવકાર ગણવા પછી બે ઘડી ધર્મધ્યાન કરવુ વિકથા કરવી નહી

સામાયિક પારવાનો વિધિ

ઉભા થઈ ‘ખમાસમણુ દઈ’ ઇરિયાવહિય પડિલ્લમી, તરસ ઉત્તરી, અન્નત્ય કહી, એક લોગરસનો કાપોત્સર્ગ ‘ચંદ્રેશુ નિમ્મલયરા’ ચરણ મુખી કરી, પારીને પ્રગટ લોગરસ કહી ખમાસમણુ દઈ, ‘ઈચ્છાકારેણુ સદિસહ

ભગવન્ ! મુહપત્તિ પડિલેહુ ? 'ઈચ્છ' કહી મુહપત્તિ
 પડિલેહવી, પછી ખમાસમણુ દઇ, 'ઈચ્છાકારેણ મદિમહ
 ભગવન્ ! સામાયિક પારુ ? 'યથાશક્તિ' પછી ખમા
 સમણુ દઇ 'ઈચ્છાકારેણ સદિસહ ભગવન્ ! સામાયિક
 પારુ ?' 'તહત્તિ' કહી પછી જમણે હાથ ચરવળા ઉપર
 અથવા કટાસણા ઉપર સ્થાપી એક નવકાર ગણી સામા
 ઈય વયજુતો કહી જમણે હાથ મુખ મન્મુખ રાખી એક
 નવકાર ઘણવે.

સામાયિકનુ રૂળ

જે ક્રમ કોટી વર્ષ મુખી તપ કરવાથી પણ છેલ્લી ન શકાય તે ક્રમ પણ એક સ્વભાવ માનમા ચિત્તની સમતા વડે નિર્મૂલ થાય છે કોઈ એક પુરુષ હમેશા લાખ ખાલી સુવર્ણનું દાન કરે તોપણ સામાયિક કરનાર પુરુષની તુલ્ય થતો નથી એક સામાયિક કરવાથી જેટલું પુણ્ય થાય છે તેટલું પુણ્ય કદાચ આવક, ભાવથી મેક પર્વત જેટલા સુવર્ણનું દાન કરે તોપણ થતું નથી એક સામાયિક કરવાથી બાદ્યકરોક, ઓગલુસાઠલાખ, પચીસહજારનવસો ને પચીસ તથા એક પદ્યોપમના આઠ ભાગ કરીએ તેવા નજી ભાગ એટલે કે હરપદરપદરપદર આદલા પદ્યોપમનું દેવામુખ્ય બધાય છે

સામાયિક-સ્વરૂપ

સામાયિક-સમીક્ષા

પ્ર૦ સામાયિકના અર્થ કહો

ઉ૦ સમ એટલે રાગદેવના અભાવરૂપ આત્માના મધ્યસ્થ પરિણામ થતા, આય એટલે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ લાભનો, ઇક એટલે જાવ જે થાય તેને સામાયિક કહીએ (૨) સાવધયોગ (પાપ બ્યાપાર) નો ત્યાગ અને નિરવધ યોગનું સેવન કરવાનો જીવનો પરિણામ થાય ત્યારે સામાયિક કહેવાય ॥ (૩) સમ એટલે મરણ એટલે સર્વજીવ સાથે મૈત્રીભાવ કરવો એ જેનું લક્ષણ છે એવો જે લાભ તેને સામાયિક કહીએ (૪) જે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવામા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનું સરખું સામર્થ્ય

પ્રાપ્ત કરાવે છે, તેને પણ સામાયિક કહીએ (૫)
 મામાયિક એટલે ન સારના સર્વ જાતના રાગ દ્વેષથી ઉપ-
 જતા પરિતાપને સમાગી દઈ શુદ્ધ જગાએ, શુદ્ધ વસ્ત્ર
 પહેરી, બે ઘડી સુધી સમારના દરેક જાધન દૂર કરી, શા
 નાન દ, ધ્યાન, અધ્યયન, ભપ, ધર્મકથા વિગેરે પોતાના
 અધિકાર પ્રમાણે કરણ તેને પણ સામાયિક કહીએ આમ
 સામાયિકના વિધ વિધ પ્રકારના અર્થ થાય છે દેહાણુમા
 કહીએ તો સામાયિક એ સમતાનું વાહક, સરખાપણાના
 ભાવનું પ્રેરક અને જ્ઞાન, દર્શન અને આદિનના
 સામઘ્યનું ઉત્પાદક છે

પ્ર૦ આ સામાયિક સૂનના પ્રજેતા કોણ છે ?

ઉ૦ આ સામાયિક સૂનના-અર્થથી પ્રરૂપક શ્રીવીરકર પ્રભુ
 છે, અને તેની શબ્દચરના કરનાર શ્રી ગણધર પ્રભુ છે,
 અર્થાત્ તે સર્વશકયિત સૂન છે

પ્ર૦ સર્વશ એટલે શું ?

ઉ૦ જેઓ નિઠાળદર્શી છે તેઓ જ સર્વશ ગણાય છે અને
 જેઓ સર્વશ હોય છે, તેઓ જ લોકલોકના ભાવો (લોક
 અને અલોકના) યથાસ્થિત, જેવા પોતાના જ્ઞાનમા જુએ
 છે તેવા જ પ્રરૂપે (કહે) છે પ્રત્યક્ષનો પુરાવો પણ
 હોય શકે નહિ

પ્ર૦ સામાયિકના પર્ચોય શબ્દો અર્થ સાથે કહો

ઉ૦ સામ, સમ, અને સમ્ય એ સામાયિકના પર્ચોય શબ્દો છે
 (૧) સામ એટલે મધુર પરિણામ, (૨) સમ એટલે

‘ત્રાજવા જેવા સમ પરિણામ અને (૩) સમ્ય જોટલે
ખીર અને ખાંડ મળી જાય તેવા સમ પરિણામ

પ્ર૦ સામાયિક મત જોટલે શું ?

ઉ૦ આત્મ અને રૌદ્રધ્યાનનો ત્યાગ જેણે કરેલો છે, તથા
વચન અને શરીર સળધી પાપ વ્યવહારનો જેણે ત્યાગ
કરેલો છે, એવા મનુષ્યે એક મુદ્દત પર્વત મમ ભાવમા
રહેવું તે સામાયિકમત કહેવાય છે

પ્ર૦ સામાયિક કરવાની જરૂર શી ?

ઉ૦ સામાયિક એ સર્વ સાવધયોગની વિરતિરૂપ છે અને
તેનાથી આરિત્રાચારની શુદ્ધિ થાય છે, તેથી તે કરવાની
અવશ્ય જરૂર છે

પ્ર૦ સામાયિકના પ્રકાર કેટલા અને તે કયા કયા છે ?

ઉ૦ સામાયિકના બે પ્રકાર છે એક ઇત્વર અને બીજો
યાવત્ કથિત ઇત્વર જોટલે જે થોડા વખત સુધીનું
કહેવાય છે તે આ ગૃહસ્થનું મત છે યાવત્ કથિત
જોટલે જે આખી જિંદગી સુધી રહે તે, આ મુનિરાજને
માટે સમજવું

પ્ર૦ સામાયિકના ભેદો કેટલા છે અને તેની સમજણ આપો

ઉ૦ સામાયિકના ચાર ભેદો છે (૧) શ્રુત સામાયિક (૨)
સમ્યક્ત્વ સામાયિક (૩) દેશ વિરતિ સામાયિક અને
(૪) સર્વ વિરતિ સામાયિક

(૧) શ્રુત સામાયિક જોટલે હું આટલો અમુક પાઠ

ભણી, સંપૂર્ણ સુખપાઠ ભણી ઉઠીશ, એવો નિયમ કરી બેસવું તે

(૨) અભ્યક્ત સામાયિક એટલે શુદ્ધ સમકિત પામવું તે

(૩) દેશવિરતિ સામાયિક એટલે બે ઘડી પ્રમાણ સામાયિક કરવું તે

(૪) સર્વવિરતિ સામાયિક એટલે જે સુનિરાતે મર્વા પાળે છે તે આને ચારિત્રસામાયિક પણ કહેવાય છે

પ્ર. સામાયિકના ચાર અંગ કયા ?

ઉ. સમતા, સયમ, શુભ ભાવના અને આત્મ-રૈદ્રધ્યાનનો ત્યાગ એ સામાયિકના ચાર અંગ છે

પ્ર. ચાર શુભ ભાવનાઓ કઈ ?

ઉ. મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ્ય આ ચાર શુભભાવનાઓ છે આ ભાવનાથી આત્મ અને રૈદ્રધ્યાન જે અપ્રશસ્ત છે, તેમાંથી છવ નિરાળો થાય છે આ જે અપ્રશસ્ત ધ્યાનનો ત્યાગ કર્યો વિના અનાદિકાળથી ધર્મધ્યાન થતું નથી

પ્ર. સામાયિકમાં કઈ કઈ શુદ્ધિ બળવવી ?

ઉ. સામાયિકમાં (૧) આચારશુદ્ધિ, (૨) શરીરશુદ્ધિ, (૩) વસ્ત્રશુદ્ધિ (૪) ઉપકરણશુદ્ધિ બળવવી અને આ ઉપરાંત સ્થાનશુદ્ધિ પણ બળવવી કારણ કે સ્થાનશુદ્ધિ હોવાથી અપવિત્ર પરમાણુનો સ્પર્શ થતો નથી, અને તેથી મનની પવિત્રતા બળવાય છે આ માટે વિશેષ કરીને ઉપાશ્રય તે સામાયિક કરવાનું ઉત્તમ સ્થળ છે

પ્ર૦ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને બાવથી સામાયિક સમજાવો

ઉ૦ સામાયિકમા પુસ્તક, ચરવળો, કપડા આદિ જે વસ્તુઓ જોઈએ તેટલાની જ મર્યાદા રાખવી, અર્થાત્ તેટલા જ છુટકા રાખીને બાકીની વસ્તુનું પચ્ચખખાણ કરવું, તે દ્રવ્યથી સામાયિક કહીએ (૨) મેત્રથી સામાયિક એટલે સામાયિક કરવા માટે જેટલી જગ્યા રોકી હોય તેટલી જગ્યાની મર્યાદા બાધી બાકીનાનો ત્યાગ કરવો તે (૩) કાળથી સામાયિક એટલે જે ઘડી અથવા ૪૮ મિનિટ જે સામાયિકના કાળનું માપ છે ત્યાં સુધી સામાયિક કરવું તે (૪) બાવથી સામાયિક એટલે રાગદેવથી રહિતપણે સામાયિક કરવું તે બાવથી સામાયિક જણવું

પ્ર૦ શ્રીમન્મહામહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજે સામાયિકનો શો અર્થ કહેલો છે અને તે શેમા છે ?

ઉ૦ શ્રીમન્મહામહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજે નવાનો ગાથાના શ્લોક રતવનમા સામાયિકના અર્થ માટે નીચે પ્રમાણે ગાથા આપેલી છે

ભગવદ્ અ ગે ભાખીઓ સામાયિક અર્થ,
સામાયિક તે આતમા ધરો સુધો અર્થ

પ્ર૦ સામાયિક કરવાની વિધિમા કયા દોષો વર્જવા ?

ઉ૦ સામાયિક કરવાની વિધિમા ચાર દોષો વર્જવા

(૧) અવિધિદોષ, (૨) અતિપ્રવૃત્તિ--ચૂનપ્રવૃત્તિ

(૩) હગ્ધદોષ અને (૪) શૂન્યદોષ આ ચાર દોષો સામાયિક કરવાની વિધિમા ત્યજવા

પ્ર૦ તે વિગતવાર સમજાવો

ઉ૦ અવિધિ જોટલે જે વિધિ શાસ્ત્રમા કહી છે, તે પ્રમાણે વિધિથી સામાયિક ન કરવામા આવે તો અવિધિ દોષ લાગે છે અતિપ્રવૃત્તિ-ન્યૂનપ્રવૃત્તિ દોષ જોટલે શાસ્ત્રમા લખ્યા કરતા અધિક કે ન્યૂન કેાઇ પણ પ્રવૃત્તિ ન જ થવી જોઇએ હગ્ધદોષ જોટલે સામાયિકમા ઇંદ્રલોક પર લોકના સામાયિક સુખોની વાચના કરવી તે, અને શૂન્ય દોષ જોટલે ઉપયોગ વિના ધાર્મિક ક્રિયા કરવી તે આ માટે આત્મહિતાર્થી જનોએ સામાયિક કરતી વખતે આ અવિધિના દોષો તજવા જોઇએ

પ્ર૦ સામાયિકમા ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો કયા યાદ રાખવા ?

ઉ૦ સામાયિકની અદર પાત્ર ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો યાદ રાખવા, તે એ છે કે (૧) વિધાનુષ્ઠાન (૨) ગરલાનુષ્ઠાન (૩) અયોન્યાનુષ્ઠાન (૪) તદ્દલેષુ અનુષ્ઠાન (૫) અમૃતાનુષ્ઠાન

પ્ર૦ આ અનુષ્ઠાનોનો અર્થ વિગતવાર સમજાવો અને તેમા કેટલા પ્રાથ્ય છે અને કેટલા ત્યાગ્ય છે ?

ઉ૦ (૧) વિધાનુષ્ઠાન જોટલે આ લોકના સામાયિક સુખોની જે વાચના કરેલી તે (૨) ગરલાનુષ્ઠાન જોટલે ધર્મક્રિયા કરવી, અને પગલોગતિક-સ્વર્ગાતિકની નૃષ્ણા રાખવી

(૩) અન્યોન્યાનુષ્ઠાન એટલે દેખાદેખીથી ધર્મક્રિયા કરવી તે (૪) તદ્દેત્તુઅનુષ્ઠાન એટલે કરેલી ધર્મક્રિયા ધર્મક્રિયા કરનારને પરોક્ષ ફળ આપે છે તે અને (૫) અમૃતાનુષ્ઠાન એટલે જેનું ફળ અમૃત એટલે આત્માનો વિકાસ છે તે આ માટે જે પ્રથમ નણુ અનુષ્ઠાનો છે તે છાંદી દેવા જોઈએ બાકીના બે સ્વીકાર્ય છે એટલે સ્વીકારવા યોગ્ય છે

પ્ર० મામાયિકમા અતિચારના કયા તોયો વર્ણવા જેવા છે ?

ઉ० સામાયિક કરતી વખતે અતિચારના પાચ દોષો વર્ણવા મન, વચન અને કાયાનુ દુષ્પ્રવૃત્તિધાન એટલે મન, વચન અને કાયાથી પાપકર્મમા પ્રવર્તન કરવું નહિ એ નણુ બે । તથા ચોથો અનાદર એટલે પ્રમાદના દાપથી જેમ તેમ નામાયિક કરવું એટલે મમય પૂરા ન થયો હોય તો પણ વહેવું પારવું તે, પાચમો સ્મૃતિનો નાશ તે છે તેનો બાવાર્થ એ છે કે અવસર ઉચિત નામાયિક કરવું નહિ તે છે આ પાચ અતિચારથી બચતીરુ પ્રાણીએ વિરમવું જોઈએ

પ્ર० કેવલી પ્રભુએ મામાયિક માટે શુ કહ્યું છે ?

ઉ० દેવવી પ્રભુએ તે માટે નીચેનું સૂત્ર પ્રકૃષ્ટુ છે

જા સમો સન્નમૂષસુ તસસુ ચાપરેસુય ।

તસ્મ સામાય્યં દોર હમ વેચલિ મામિય ।।

અર્થ—સામાયિક નિદિત હવ, નિદાનપ્રત્યક્ષમા મમપિણામી મેવ વળી માન તેમ જ અસ્માન ॥ ચોવાળા ઉત ખંડુ મમ તિદામ

વાળો દોષ, તેમ જગત્તે પણ જનુ સમભાવ ગળે વળી તસ બી
સ્થાવર જીવો પણ જનુ મનભાવ ગળિણી દોષ, તેથી સામયિક હેતુ
તેવું કેવળી ભગવત કહે છે

પ્ર૦ સામાયિકના આઠ નામ તેના અર્થ આમે કહો

ઉ૦ સામાયિકના આઠ નામ (૧) સામાયિક (૨) સમયિક
(૩) સમવાદ (૪) સમાસ (૫) સમય (૬) અનવધ (૭)
પરિણા અને (૮) પ્રત્યાખ્યાન

(૧) સામાયિક—સમભાવ રાખવો તે

(૨) સમયિક—સર્વજીવો પ્રત્યે કયાભાવ રાખવો તે.

(૩) સમવાદ—રાગદ્વેષ છોડીને ચચારિયન વચન બોલવું તે

(૪) સમાસ—ધોડા જ અર્થમાં તત્ત્વ જાણવું તે

(૫) સમય—ધોડા જ અર્થમાં કર્મનાશ માથે ભેગી
દાદશાગીનો ધણો અથ કરવો તે

(૬) અનવધ—પાપ વગરનું આદરવું તે

(૭) પરિણા—તત્ત્વનું જાણપણ જ સામાયિકમાં કોય
છે તે

(૮) પ્રત્યાખ્યાન—નિવેધ કરેલી વસ્તુનો ત્યાગ કરવો તે

પ્ર૦ આ દરેક જોડ ઉપર જોડ જોડ દુકી કયા કહો

ઉ૦ આ આઠ પ્રકારના સામાયિકના નામ ઉપર આઠ દુકી

• કયાઓ નીચે મુજબ છે

(૧)

સમભાવ સામાયિક ઉપગ

દમદંતમુનિની કથા

હંધપુર નામના નગરનો દમદંત નામનો એક રાજા હતો તે બહુ પરાક્રમી હતો એકદા તે તેના મિત્ર જરા સઘ રાજાને સુદ્ધમા મહાય આપવા ગયો હતો તે વખતે હસ્તિનાપુરના ગાંધ પાડવ-કૌરવોએ એ હંધપુરને ઘેરા ઘાલી જીતી લીધું દમદંત રાજાને તે માલુમ પડ્યું તેણે જોયું કે આ લોકોએ માગી ગેરહાજરીનો લાભ લઈ મારુ ગામ જીતી લીધું છે આથી તેણે લોકો સાથે લડાઈ કરી અને તે લડાઈમાં જય મેળવ્યો આ દમદંત રાજા ત્યાર બાદ સુખે રાજ્ય કરતો હતો તે એકદા અગાથીમા પોતે બેઠો હતો, અને આકાશને ચોમેર વાદળાથી ઢંકાએલું જોયું અને ઘડી પછી પાછા સઘળા વાદળા વિખરાઈ જતાં પણ જોયા આથી તે શુદ્ધિવાન રાજાને વિચાર થયો કે આવા મનોહર

વાદળાને ઘડીબરમા વિખરાતા વાર ન લાગી તે પછી મારી
 આ સુધળી રાજ્યશક્તિ, વૈભવો, રમણીય પદાર્થો વગેરે
 વિખરાતા ગી વાર લાગવાની ? આ જગતમા આમ સુધળું
 નાશવત છે તે પછી મારે પણ કેમ નાશ નહિ થાય ?
 આ પ્રમાણે વિનાશી જગતની વસ્તુ સુખધી વિચાર કરતા
 તેનું મન આતરદષ્ટિ તરફ વળ્યું, અને પોતાની મળબશુર
 કાયાનો ભડુનો નર્મ પડવાથી પોતાનું રાજ્ય પોતાના સુખ
 રાજને મોપી પોતે આત્મજ્ઞાનનો અનુભવ લેવા આ અસા
 સમારને તિલાંજલો આપી, પોતાનું રાજ છોડી ચાલતો
 થયો, અને હસ્તિનાપુરની ભાગેળે આવો પહોચી, શહેરની
 બહાર આતરે કાઉમંગ ધ્યાને લેતો રહ્યો કેટલાક વખત
 પછી પાડવો આ યાત્રુ યદ્યને જતા આ મહત રાતને
 ભેળે અને તેને કાઉમ ગમા ઉમેવો ભેળને બાવિક હોવાથી
 તેમણે તે િ પ્રશ્ન કરી અને અત્યથી તેમના મુનિપણને
 તેમણે ધન્યવાદ આપ્યો, પછી તેઓ તેમની પ્રદક્ષિણા ર્ધ
 ભક્તિભાવે તેમની સ્તુતિ કરી પોતાના બગીચા તરફ ગયા
 થોડા વખત પછી કોરવો ત્યા આવે છે ત્યારે તે હમદત
 મુનિને ભુજો છે, અને વિચારે છે કે આપણને હરાવનાર
 આ છે, તેથી ક્રોધાગ્નિ ॥ આવેશમા આના તેમના પર ઇંટ
 પથરા ફેંક્યા અને તેનાથી તે મુનિને દારી દીધા તે દુષ્ટો
 એ દુષ્ટની દરજ્જા જાણવી જ્યારે પાડવોએ પ્રદક્ષિણા કરી
 ત્યારે આ કુણુદ્ધિઓએ આવું હેવાની અતભયું કામ કર્યું,
 છતા તે મહામુનિરાજ પોતાના ધ્યાનથી ચાલ્યા નહિ

થોડા વખત પછી પાડવો ત્યા આગળ યદ્યને
 જતા હયે ત્યારે તેમણે મન મુનિને જોયા નહિ અને

લાકડા, ઇંટ તથા પથરાનો ઢગલો ભેંચો, ત્યારે તેઓએ વિચાર્યું કે આ કામ કૌરવો વિના બીજા કોઈનું હોય નહિ, જેથી તેમણે તે ઢગલો વિખેરી નાખ્યો અને મુનિરાજને ત્યાં જોવા ધ્યાનસ્થ ઉભેલા ભેંચા હતા તેવા ભેંચા આથી કૌરવો માટે તેમને ધણો ખેદ થયો અને મુનિરાજની ધ્યાનસ્થ દશાના વખાણ કરી તેમને નમસ્કાર કરી પોતાના મુકામે ગયા. દમદત મુનિ તો ધ્યાનમાં છીલા છે નેમને નથી પાડવો ઉપર રાજ કે કૌરવો પર દેવ તેઓ તો ઝોમ વિચારે છે કે પાડવેએ જે મને વડન ઠયું તે માનુ નથી થયું પરંતુ મારા પૂર્વજવના યજ્ઞનામ કર્મનું ફળ તેમને મળ્યું અને કૌરવોએ જે નિર્જાતના કરી-અવગણના કરી તે મારી નથી થઈ, પરંતુ મારા અપયજ્ઞ નામના કર્મનું મને તે ફળ મળ્યું છે તેઓ વિચાર કરે છે કે પાડવો કે જેઓએ મારા શુભકર્મને ફેખાડી તેમાથી મને નિવૃત્ત કરાવ્યો છે, તેથી તેઓ મારા પરમ ઉપકારી છે અને કૌરવોએ માનુ અશુભ ફળ ફેખાડી તેમાથી મને નિવૃત્ત કરાવ્યો છે જેથી તેઓ પણ મારા ઉપકારી છે આવી રીતે શુભાશુભ કર્મમાથી મને નિવૃત્ત કરવા માટે મારા તો તે જાનને ઉપકારી છે આમ ઉચ્ચ પ્રકારની વિચારશ્રેણી પર ચદતા, ગંગા દેવ જેવા શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવતા અને સમભાવમાં વહીવટ રહેતા શુભાશુભ કર્મોનો ક્ષય કરી ક્ષીણમોહી થઈ દમદત મુનિ કેવળજ્ઞાન પામ્યા.

સમયિક સામાયિક ઉપ

મેતાર્ય મુનિવરની કથા

રાજગૃહી નગરીમા એક સોની રહેતો હતો તે ઘણો કારીગર હતો. શ્રેષ્ઠિક મહારાજ તેને હોશિઆર ભણી તેની પાસે કોઈ વસ્તુ ધડાવવી હોય તો ધડાવતો. શ્રેષ્ઠિક મહારાજ જિનેશ્વર પ્રભુની પૂજા માટે સોનાના એકસો ને આઠે જવ તેની પાસે ધડાવતા આ સોની એક વખત જવ ધડતો હતો તે વખતે મુનિરાજને વહોરવા જતા જોઈને તેને મુનિરાજને વહોરાવવાની ઇચ્છા થઈ નેટલામા તો મુનિરાજ તેના ઘરમા પધાર્યા, અને ધર્મલાભ કહી તેના બાર છામા પ્રવેશ્યા, જેથી મુનિરાજને વહોરાવવા તે ઘરની અદર લઈ ગયો. અને ભક્તિપૂર્વક મુનિરાજને વહોરાવ્યા તે મુનિરાજ આહાર લઈને ગયા પછી તે મુનિરાજની પ્રશ્ન સા કરવા લાગ્યો, અને તેમના વૈગ્યને માટે ધન્યવાદ દેવા લાગ્યો. મુનિરાજના ગયા પછી તે મુનિરાજને વદન કરી દુકાનમા આવ્યો તે વખતે જુઓ છે તો પેલા જવ તેણે જોયા નહિ.

આથી તેને વિચાર આવ્યો કે આ જવ તે મુનિરાજ સિવાય બીજો કોઈ લેનાર હોવો જોઈએ નહિ આ તો કોઈ પાપડી મુનિ જણાય છે, અને આથી તેને ઘણો ક્રોધ થઈ પાડ્યો અને મુનિની તપાસ માટે ગયો. મુનિરાજ બીજો

સ્થળેથી જેવા વહોરીને નિકળે છે તેવા તેણે તેમને દીઠા, એટલે મુનિરાજને કહેવા લાગ્યો કે પેલા જવ લેઈ ગયા છે તે આપી દો. મુનિરાજ વસ્તુસ્થિતિનો વિચાર કરી મૌન જ રહ્યા. માથી તે મુનિરાજને મૌન રહેલા જોઈ તેનો ક્રોધ વધ્યો, અને તે મુનિરાજને શિક્ષા કરવાનો વિચાર કરી તેમને પ્રચક તાપમા ઊભા રાખ્યા અને વધુના માથા ઉપર હીલી કસકસતી વાદર બાધી દીધી પણ તદ્દન ઉધાડા તેથી પ્રચક તાપથી પણમા ફાટલા થયા અને હીલી વાદર તગ થવા લાગી જેથી મુનિરાજનું મસ્તક વધારે ને વધારે ભીંસાવા લાગ્યું તેઓ આ પ્રાણાત અસહ્ય વેદના સમભાવે સહન કરી અતે શુભ ધ્યાનમા દેવલોક પામ્યા આ મુનિરાજનું નામ મેતારજ મુનિરાજ હતું તેઓએ પૂર્વજવમા કુળમદ કર્યો હતો, તેથી તેમને હરિજનને ત્યા નીચ કુલમા અવતાર લેવો પડ્યો હતો આ મુનિરાજ અવશ્ય વાદરની ખીડાથી દેવલોક પામ્યા છતા તે પાપીષ્ઠ કૃત્ય કરનાર પેલા સોની ઉપર ક્રોધ પણ જાતનો અશુભ ભાવ નિશ્ચિતવતા ઉલટી તેના પર તેની અજ્ઞાનતાને લેઈને ઇયાનો વર્ષોદ વર્ષોવી રહ્યા. મુનિરાજ પોતે જાણતા હતા કે તેના માથે જે ધર હતું તેના મોભ પર કૈાચ પક્ષી બેઠું છે અને તે જવ તે ચણી ગયું છે પરંતુ જો આ સોનીને હુ વાત કહીશ તો તે તરત તે કૈાચ પક્ષીને મારી નાખશે અને તે જિયારા પ્રાણીની હત્યાનું પાપ મને લાગશે આ પક્ષી માથે મારે સમભાવ છે અને જો તે સોની તેને મારી નાખશે તો તે પક્ષી રૂદ્ધ ધ્યાનથી આથી પણ અધિક નીચગતિમા જશે આ ઉદ્દાત્ત ભાવનાથી તે

મહા મુનિરાજ પોતે મરજુને શરણ થયા, પરંતુ મરજુ
પર્યંત શૂંપ રહ્યા અને સમજાવે વેડના વેડી મોની પર
પણ તેની અજ્ઞાનતા માટે પોતે બહુ દયા ચિતવવા લાગ્યા
હતા પોતે સમજાવે રહી શુદ્ધધ્યાનથી મુદ્ધિ પામ્યા
હવે બન્યું એવું કે મેતાઈ મુનિરાજની જોપરી વાપરથી
ફાટી તે વખતે મોગે અવાજ થયો અને પેલું કાંઈ પછી
કે જે જવ ઉપાડી ગયું હતું તે જીની ગયું અને સરકી
ગયું જેમાથી પેલા જવ એ તે ચળી ગયું હતું તે નીચે
પડ્યા તે પેલા સોનીએ દુકાનમા બેઠી જોયા, જેથી તેને
થજો ભારે ખત્તાવો થયો અને તે પ્રકાશ્તાપ કરવા લાગ્યો
કે હે! બહા પ્રભુ! મે આ મુનિરાજને નાહક સત્તામ્યા
અને તેમના પ્રાણ લીધા આથી તેને થઈ દુઃખ થઈ આનંદ
અને વિચારવા લાગ્યો કે હે પ્રભુ! આ પાપમાથી હું
કયારે છુટીશ! આમ તેના અતઃકરણમા પુરો પ્રકાશ્તાપ
થતા તેણે અતઃકરણ શુદ્ધ બન્યું અને તેના પરિણામે તેણે
ભાગવતી કીર્ત્તિ અગિયાર કરી અને દિવસે દિવસે આત્મ
જ્ઞાનમા હિચ્છે થડતો ગયો અને તેના પ્રભાવે અતે ઉચ્ચ
ગતિને પામ્યો.

(૩)

સમવાદ સામાયિક ઉપર

કાલિકાચાર્યની કથા

તુરમણી નામની એક નગરી હતી, જેમા કુલ નામે
રાબ્ત રાજ્ય કરતો હતો તેની પાસે હતા નામનો એક

પુરોક્તિ હતો. તેના પર રાજાની સારી મેહરબાની હતી, અને રાજાએ તેને ઠેક પ્રધાનના ઉચ્ચપદ સુધી ચડાવ્યો હતો. દત્ત કીર્તિનો ભૂખ્યો હતો. જેથી તે હિંસક યજ્ઞો ધણી કરાવતો. આથી તે આગે જાણુ પ્રખ્યાત થયો હતો. તેની કીર્તિ વધતા તેને રાજા થવાની મહત્વાકાંક્ષા થઈ આવી, અને નીચ છુદ્ધિ કરી તેના ઉપકારી માલિક ભલા રાજા કુલને કેદ કર્યો અને પોતાને રાજા કહેવડાવવા લાગ્યો. એવામાં એક મુનિરાજ જેમનું નામ કાલિકાચાર્ય હતું, તે વિહાર કરતા કરતા અત્રે આવી પહોંચ્યા. આ કાલિકાચાર્ય સસારીપણામાં આ દત્તના મામા હતા. આ દત્તની મા જૈનધર્મને માનનારી હતી. તેથી તેણે દત્તને આ મહા મુનિરાજને વાદવા જવાની આજ્ઞા કરી. દત્ત વેદધર્મોનું ધારી હતો. અને હિંસકયજ્ઞમાં માનતો હતો. તેથી તેની ઇચ્છા મુનિરાજને વાદવા જવાની નહોતી, છતાં પોતાની માનુ કહ્યું પાળ્યા વિના ચાલે તેમ નહોતું, તેથી તે અતે કાલિકા ચાર્ય પાસે ગયો. આ મહામુનિરાજે ધીમે ધીમે અહિંસક યજ્ઞનો, ભાવયજ્ઞનો ઉપદેશ આપવો શરૂ કર્યો. આથી દત્તને મનમાં ઘણો કચવાટ થઈ આવ્યો. થોડા દિવસ બાદ તે પોતાના સમારી અવસ્થાના મામા કાલિકાચાર્યને વાદવા માટે ગયો. ને ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં થોડી વાર કાઢી પણ બોલ્યો નહિ. અને મુનિરાજ પણ કાંઈ બોલ્યા નહિ. પરંતુ ક્રોધને વશ થએલા તે દત્તે મુનિરાજને પૂછ્યું કે-હે મુનિરાજ ! મારા સાંભળવા પ્રમાણે આપ વિદ્વાન છો, શાસ્ત્ર, છો, તો મને એટલું જણાવશો કે આ મારા રાજ્યમાં યજ્ઞો થાય છે તેનું કળ શું ? મુનિરાજે જવાબ આપ્યો કે હે

દત્ત ! તમે જે યજ્ઞ કરી રહ્યા છો તેનું ફળ હિંમા એટલે
 તમારા જે યજ્ઞ તમો કરો છો તે યજ્ઞનું ફળ નરક છે
 આ જવાબથી તે પોતાના મનમાં તો ધણો ખીજવાયો.
 પરંતુ પોતાના ક્રોધને દાખી રાખી ફરીથી તેણે તે મુનિ-
 રાજને પ્રશ્ન કર્યો કે— મુનિરાજ ! હું તે વાત શી રીતે
 માની છઉં કારણ કે દેવો યજ્ઞ વિના ઝીઝતા નથી, અને
 જેઓ યજ્ઞ કરતા નથી, તેમને દેવો ઇન્દ્રિય ત ફળ પણ
 આપતા નથી આ સાબળી તે વિદ્વાન મુનિરાજે જવાબ
 આપ્યો, કે હે દત્ત ! તું જે દેવો માટે યજ્ઞ કરે છે તે તો
 અમુર-દેવો દેવો છે, બાકી સમકિતી દેવો હિંસાથી કદિ
 પણ રીઝતા નથી અમુરિદેવો-દેવો-રાક્ષસો રીઝે અને
 ભૌતિક એટલે સસારી સુખો તેઓ આપી શકે પણ તેથી
 આત્મકલ્યાણ શું થાય ? તે દેવો તો તિર્થંકર કે નરકગતિ
 તરફ જ ખેંચી લાય માટે અહિંસક યજ્ઞનું જ અવલમ્બન
 લેવું તારે ધટે છે ત્યારે દત્તે કહ્યું કે એ વાતની કઈ ખાતરી
 આપશો ? ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે આજથી સાતમે દિવસે
 તારા મુખ ઉપર નરકના છાટા પડશે, આ મુનિરાજનું
 વચન મિથ્યા કરવા તેણે ઘણા પ્રયત્નો કર્યા પણ બાવી
 ભાવ જે બનવાનું છે, તે કોઈ કદિ પણ મિથ્યા કરી શકે
 તેમ નથી આથી દત્તે બહાર બાવી ઉપાશ્રયની આરેખાનુજ્ઞે
 સિપાઈઓ ગોઠવ્યા અને મુનિરાજને સાત દિવસ સુધી
 ખડે પગે બિભા રહેવાનો દુક્રમ કર્યો અને પોતે પણ સાત
 દિવસ સુધી મહેલમાંથી બહાર ન નીકળવાનો નિશ્ચય કર્યો
 બન્નું એમ કે સાતમા દિવસને આઠમો દિવસ બાણી મહેલ-
 માથી પ્રેતે બહાર નિકળ્યો અને ઘોડેસ્વાર થઈ ગામમાં

દ્રુષ્ટા ગયો તે જાગરમા જ્યાં જાય છે ત્યાં રાત્રે માગીને
 ગાડે જવાની ખજુસ ચવાથી શીથળ ગળેલો, તે કોઈ જાણે
 તેથી કરીને પોતાની પામે જે કૂલ હતા તેના દગલો તે
 પર કરેલો. દત્ત પવનવેગે રસ્તામા ઘોડા ઉપર જતો હતો,
 ત્યાં તેના ઘોડાનો પગ-તે ચાન્દમાં પડ્યો, અને તેના નર
 કના હાટા ઉડ્યા આથી મુનિરાજની બિવિધવાણી નાચીની
 ખાત્રી થઈ અને મુનિરાજ પાસે તે ગયો. મુનિરાજે તેને
 ઘણો બોધ આપ્યો અને તેની માન ઠેકાણે લાવ્યા, અને
 તેની અજ્ઞાનતા મુનિરાજે દૂર કરી અને તેણે 'કપૂલ કંપુ'
 કે હિસક યજ્ઞ કરવો તે 'ભવ-જલનિધિ' વરવાને બદલે
 તેમા 'જુડાવનારો' છે અને તે નરકમા લઈ જનારો છે આથી
 ખરા યજ્ઞ કેવો હોવો જોઈએ, તેની તેને શુર મહારાજના
 બોધથી ખાત્રી થઈ તે શુરમહારાજની ગ્લા લઈ પોતાના
 રાજ્યમહેલમા ગયો અને શુરગમા જે તેણે પોતાનો માલિક
 રાજા કુભરાયને પુર્યો હતો તેને છુટ્ટે કર્યો અને તેને બે હાથ
 ભેટી ભેટ્યો, અને પોતાના કંગેલા અપરાધની ક્ષમા માગી
 અને પુનઃ તેમને રાજ્યાશ્રન પર બેસાડ્યા પોતે જૈન
 ધર્મ અંગીકાર કર્યો, અને આખા રાજ્યમાં તેને પંડિત વજ
 રાવ્યો કે કોઈએ જિ મકે યજ્ઞ કે ય નહિ અને યજ્ઞ કે
 તો જીવા કેવો કે જેથી ગંભ કાંધાદિ શત્રુઓ-કપાયો
 નાશ પામે અને રાજ્ય તરફથી પણ આવો યજ્ઞ યજો આથી
 જૈનધર્મનો ઉદ્યોત થયો તથા જી મકે પણ જૈનધર્મ પાળવી
 જાગી અને દરેકને સત્યનુ ભાવ મેવાથી માન દ માનતા હતા
 આમ કાલિકાચાર્યે નીકરતાથી દત્ત જેવા રાજાને સત્ય

કહી સમવાઈ સામાયિક કચું હતું અને દત્ત જેવા મહા
હિસકેયત્ત કરનારને પ્રતિબોધ્યો હતો

(૪)

સમાસ-સામાયિક ઉપર

ચિલાતીપુત્રની કથા

ચિલાતીપુત્ર પ્રથમ દુરાત્મા હતો. રાજગૃહી નગરીમાં
ધનસાચવાઈ નામનો એક ઘેઘી રહેતો હતો. તેને ત્યાં ચિલાત
નામની એક દાસી હતી તેનો તે પુત્ર હતો. તે ધનસાચવાઈ
ઘેઘીને સુપુત્રા નામની પુત્રી હતી આ પુત્રીની સાથે તેની
ગાઠ ગાઠ બધાઈ તે સુપુત્રા સાથે હરવખત રમતો. કારણ
કે રાજા પણ તેને પ્રતિવત્, પાળતો હતો. આ, ચિલાતીપુત્ર
બહુ તોફાની હતો, પ્રભને પણ તે ઘણી રબડતો હતો, આથી
રાજાએ તેને ધકેલી દીધો, તેથી તે ભાગી ગયો અને સાથેના
જગલમાં નાચકની શુદ્ધામાં બસાઈ, એક ચોરની પત્નીમાં
તેણે પ્રવેશ કર્યો અને ત્યાં ચોરકળામાં કુશળ બન્યો. પોતે
શરીરે બળવાન અને બાહોશ હોવાથી પત્નીનો નાયક શુજરી
જવાથી તે પત્નીને ઉપરી બન્યો, તેને સુપુત્રા હરવખત
યાદ આવતી તેથી તેને ઉપાડી જવાની તેની પ્રબળ ઇચ્છા
થઈ તેણે પોતાના સાથીદારો-ચોરોને સમજાવ્યું કે
આપણે રાજગૃહી નગરીમાં ધનસાચવાઈ ચેઠને ત્યાં ખાતર
પાડવા જઈએ, ત્યાંથી જે ધન આવે તે તમારે લેવું અને
તેની પુત્રી સુપુત્રા તમારે મને આપવી આવી શરત કરી
અધારી રાત્રે રાજગૃહી નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો અને ચેઠનું ઘર

હુંટયુ અને શેઠની છાકરી સુપુમાને બત્વાડ બઠરુ ઉપાડે તેમ ઉપાડી, તે ચોરો' ચાલતા થયા આથી રાજદરબારમા ખબર પડી નગરના કોંટવાળ વગેરે પ્રથમ ચિલાતીપુત્રના હુકુત્યથી ઘટાળી ગયા હતા, તેથી તેમણે તે ચોરોની પૂઠ પકડી કેટલેક દૂર જતા ચોરો તથા તેના નાયકને જોયા તેથી ચોરો ધનમાલ નાખી દેઈ ઝાડીમા બસાઈ ગયા ચિલાતીપુત્રની પાછળ શેઠ અને તેના પુત્રો પકયા હતા ચિલાતીપુત્રની છેક નજીકમા આવી જતા ચિલાતીપુત્રે વિચાર્યું કે હવે હું પકડાઈ જઈશ તેથી સુપુમાનુ મસ્તક છેદી ધડ પાસે રાખી ઢોડવા માડ્યું શેઠ અને તેના પુત્રોના હાથમા સુપુમાનુ ધડ આવ્યું આથી જેના માટે તેમણે પૂઠ પકડી હતી તે તેમની દીકરી મૃત થએલી જોયા પછી ધડ લેઈ પાછા ફર્યા અને તેને ઘેર લેઈ જઈ અગ્નિઢાહ દીધો ચિલાતીપુત્ર કે જેના એક હાથમા તલવાર છે, અને બીજા હાથમા સુપુમાનુ માથુ છે તે ધસ્યો ધસ્યો જગલ વટાવી એક પર્વત ઉપર આવ્યો ત્યાં ભૂખ્યો તરસ્યો લથડીઆ ખાતો હતો અને લથડીઆ ખાતો એક ચારણ નામના તપસ્વી ધ્યાનસ્થ મુનિને અથડાયો આ અકસ્માતથી મુનિરાજ જાગ્યા અને જાગતાચેત આ બિભત્સ દેખાવ જોઈ મુનિરાજના મુખમાથી નીકળી ગયું કે- “આ શો અધર્મ ?” ચિલાતીપુત્રે તે વખતે આવેશમા જવાબ આપ્યો કે “ત્યારે શો ધર્મ છે ?” મુનિરાજ આથી ઉપશમ, સવર અને વિવેકનો ઉચ્ચાર કરી આકાશમા અદ્ભુત થઈ ગયા ત્યારે ચિલાતીપુત્રના કર્ણપુટ પર આ શબ્દ અથડાયા ત્યારે તેની જ્ઞાનદશા જાગૃત થઈ અને તે ઉપર વિચાર કરવા તે પ્રેરાયો પ્રથમ ઉપશમ શબ્દનો વિચાર કરતા પોતાને માલમ-

પટે છે કે ‘હે જીવ ! તુ કેવો ક્રોધે ધમધમી રહ્યો છે ? તારા જીવનમાં શાંતિ કે કયા છે ? આ ક્રોધાદિ શત્રુઓ કદિ શાંતિનો માર્ગ પ્રાપ્ત કરવા દેવાના જ નથી, માટે તેને તુ તિલાંજલિ આપ આથી પ્રથમ ઉપશમ કરજી જ્ઞાન થવાથી તે પોતાનો ક્રોધ શમાવે છે અને, તેનું ચિત્ત શાંત થયા પછી તેને સારા-સારા વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે અને વિવેકના વિચારો આવે છે વિવેકના વિચારો આવતા હું અને આ દેહ બન્ને જુદા છીએ, આત્મા દેહ નથી અને દેહ તે આત્મા નથી, આમ જોઈ જ્ઞાન થાય છે આથી આત્માના ધર્મોને દેહના ધર્મોનું જ્ઞાન થાય છે દેહના ધર્મ આત્માને નીચા પાડનારા છે, માટે તેનાથી છુટા થયા શિવાય સુખ દશા પ્રાપ્ત થતી નથી આમ વિચારતા વિચારતા પછી સુવસ્તી વિચારો આવે છે, અને તેથી ચારિત્રમાં સમજુતા થાય છે અને તેથી ન્વસ્વભાવનું જ્ઞાન થતા છેવટે ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનમાં સ્થિતતા સિદ્ધિદશા પ્રાપ્ત કરે છે આ પ્રમાણે સમાસ સામાયિક એ હિતમ ધ્યતિને આપનારું છે

(૫)

સંક્ષેપ મામાયિક ઉપગ

જિતશત્રુરાજાની કથા

(સંજ્ઞા ધોડા અર્થ ઘણું)

‘વસુધાયુજીવન નગરનો જિતશત્રુ રાજા હતો તે વૃદ્ધ થતા તેને પોતાનું સાથી લેવા ધર્મધ્યાન કરવા તરફ અભિરુચિ પ્રગટ થઈ જીવનમાં તેને ધર્માદિ જોઈ અને શત્રુપ્રમુખ કવેશ્વર

પણ અતે પુણ્યયોગે ધર્મ માર્ગ તરફ તેની વૃત્તિ મઈ અને વિચાર ક્રમો કે હવેહું એવું શુ કામ કરું કે મારા જીવનની અત પછી સફળ થાય જાથી તેણે શાસ્ત્રવેત્તાઓની મલાહ લેવા માધી તેના એક શાસ્ત્રવેત્તાએ કહ્યું કે ' સાહેબ ! શા માટે આપ આટલી બધી ચિંતા કરો છો ? આપણે ત્યાં પ્રણા જ્ઞાનભંદાર છે તે એક પછી એક આપને વાઘી બતાવીએ આથી તે શબ્દએ કહ્યું કે હવે મારી આ છેલ્લી ઘડીમા મારે તેનું લો બધા અવકાશ કયાથી કહાડવો કે જેથી હું તે જ્ઞાનના ભંડારે એક પછી એક સાબળું । મને તો એવો રસ્તો બતાવો કે થોડામા મને સંપૂર્ણ જ્ઞાનનો ભોધ થાય અને મારા આત્માનું હું કદયાણું કરી શકું

આ પછી નેમના સઘળા પાડતો એકઠા થયા અને મુર્ચ્છાની અનુમતિથી તેમણે એક શ્લોક તેમની બધી બાબતોનો ટુકમા સમાવેશ થઈ જાય તેવો ઘડી કાઢ્યો અને તે તેમણે પોતાના શબ્દને નિવેદન કયો, તે શ્લોક નીચે પ્રમાણે છે —

‘ જીર્ણે મોક્ષમાત્રેય કપિલ પ્રાણિર્તા દયાસ ।

‘ વૃહસ્પતિ રચિષ્વાસમ્ પચાલ સ્ત્રીપુ માર્દવસ ॥

તેમના પંડિતો પછી આરોગ્યવિધાના પંડિતે પોતાના શબ્દોમાથી નિવોડ કાઢ્યો કે —“જીર્ણે મોક્ષન કરવું” અર્થાત્ પ્રથમનો કરેલો આહાર બરાબર પચી જાય, તે પછી બીજો આહાર કરવો કપિલમતના અનુયાયીએ એવો નિર્દેશ કયો કે—સર્વ જીવની દયા ગળતી બૃહસ્પતિનો મિહાત્ માનનારાઓએ એવો સિદ્ધાંત ઉપદેશ્યો કે—“દેશની બધી પ્રવિશ્વાસ રાખવો નહિ ” એ

ન્યાયશાસ્ત્રનો નિષ્કર્ષ છે. પચાસના ભક્તોએ કહ્યું કે
 સ્ત્રીલાલિ સાથે નરમાશથી વર્તણું તે કામચાત્રનું
 રહસ્ય છે. આ પડિતો પોતે જ લૌકિકાચારમા મુઝાયા
 હતા, અને તેમના લૌકિકાચાર મિવાય મહત્વની વસ્તુનું
 તેમને જ્ઞાન નહોતું, તેથી તેમણે ભૂલ્યું લોભન, લવચ્છા,
 અનિશ્ચય, અને મૃદુતાના સામાન્ય સિદ્ધાન્ત-તે પણ ઘણા
 લાખા મનનને બે તારબ્યા આમ સામાન્ય પડિતો
 પુષ્કળ મહેનત પછી પણ થોડા શબ્દોમા ગભીર અર્થવાળી
 વાત બરોબર કહી શક્યા નહિ, તેથી જૈન ધર્મથી તેની
 અભિલાષા પ્રાપ્ત થઈ, કારણ કે જૈન ધર્મના પ્રરૂપક શ્રી
 ભગવાન પ્રભુ છે, જે સર્વજ્ઞ છે, વળી જેઓ સૂર્ય સમાન
 જ્ઞાનના પ્રભાવે લોકોનો કંઈ સ્વરૂપ પોતાના જ્ઞાનમા જોઈ
 રહ્યા છે, તેમજે “નિપદી” જેવો સંપ્રેષ મન ઉચ્ચારી તે
 થોડા જ શબ્દોમા નકળ શાસ્ત્રના રહસ્યોને તેમા ઠાસી
 ઠાસીને બની છે. નવુધન મહારાજોએ આ નિપદીના
 સિદ્ધાન્તમાથી દ્વાદશાંગીની રચના કરી છે. આથી જગતમા
 શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુની વાણી સંક્ષેપમા હોવા છતાં તેમા
 ગભીર અર્થો થયા છે. માટે આત્માર્થી જનોએ જિતશત્રુ
 શાસ્ત્રની પેઠે, થોડામા ઘણું જાણવાની અભિલાષા વાળાઓએ
 અવસ્ય શ્રી જિનેશ્વરની વાણીનું શ્રવણ-મનન કરવું તેજ
 તેમના આત્મકલ્યાણનું સાધન છે.
 નિપદીનો સિદ્ધાન્ત એ છે કે ઉત્પાદ, વ્યય અને ક્રુવે
 શીને વસ્તુ માન્ય મત્ છે. આમાથી સંસારની અસાર
 અને આત્માના અમરપણાનું જુદું સુદર જ્ઞાન થાય
 તેની અદર ઘણા શાસ્ત્રોનો માર જનિત રહેલો છે.

મિતશત્રુ રાજાને આ પરમ સકળ શામ્ભસ પન્ન સિદ્ધાતથી
 ઘોડા શબ્દોમા આત્મજ્ઞાન પ્રણમ્ય

(૬)

અનવધ-સામાયિક ઉપર ધર્મરુચિમુનિની કથા

થુપા નામની નગરીમા ધર્મરુચિ મુનિના, તેમની ધર્મ
 પ્રત્યે અડગ્ મહાને હીધે શુણ્ણ જ્ઞાન ગવાઈ રહ્યા હતા
 તેઓ મહિનાબરના ઉપવાસને અતે મધ્યાન્હ મમયે ઘોઠો
 પાઈપી પરવાયા હશે, એમ ધારી શહેરમા ગોચરીએ નીક-
 ળ્યા હતા એ જ'ગામમા મેઢ-ધર્માનુયાયી તથા પ્રાક્ષણ
 ભાઈઓ રહેતા હતા તેઓ માતબર હતા તેમ તે ત્રણે
 ભાઈઓ વચ્ચે સ્વપ સાઈ હતા, અને તે દરેક હમેશ
 પોતાને ઘેર ન જમતા વાશકરતી એક બીજા ભાઈને સ્થા
 જમતા હતા એક વખત મોટાભાઈને ત્યા બીજા ભાઈઓનો
 જમવાનો વારો આવ્યો મોટાભાઈની જીનુ નામ નાગશ્રી
 હતું, તેનાથી તે દિવસે ભૂલથી કડવી તુંબકીનું શાક રધાઈ
 ગયું, પરંતુ જમી કરીને તેને નાખી દઈશ એવો વિચાર
 કરી એકબાજુ તેણીએ તેને ઢાકી મૂકેલ મુનિરાજને જોઈ
 કે જોનેતરનો સોદ ન હતો, તેથી સીધા તેઓ નાગશ્રીને
 સ્થા ગોચરી ગયા મુનિરાજને આવેલા, એમ નાગશ્રીએ
 હાંથી આહાર સામગ્રી વહોરાવી પરંતુ ભૂલથી કડવી તુંબ-
 કીનું શાક તેમને વહોરાવાઈ ગયું, તેની તેને ખબર ન રહી
 મુનિરાજે ગોચરીથી પાછા ફરી જે વસ્તુ ગોચરીમા મળી

હતી તે સર્વ આચાર્ય ધર્મશાસ્ત્રને જતાવી આચાર્યે શ
 નેધને તરત કહ્યું - “આ શાક તો કડવી તુ બડીનું છે તે
 એટલે એ વિષપ્રાય છે, માટે કોઈ નિર્દોષ સ્થળે જઈને તેને
 પરઠવી દો મહિનાના ઉપવાસી મુનિરાજ શાક પરઠવાને
 માટે નગરબહાર ગયા નિર્દોષ જગ્યા થોડી ઠાઠી ત્યા
 પાત્ર મૂક્યું પણ પાન મૂકતા, મૂકતા ત્યા શાકના જે ત્રણ
 છાટા જમીન ઉપર પડ્યા, તેથી ત્યા કીડીઓ ઉભરાઈ
 આવી, અને તે ખાતા વેત તે તમામ કીડીઓ તરફીને
 મરણ પામી આ નેધને પરઠવાની તેમની હિંમત ચાલી
 નહિ તેમણે વિચાર કર્યો કે આ જે-ત્રણ છાટા પડતા
 જ્યારે આટલી જમી કીડીઓ મરી ગઈ, તો પછી બધું
 શાક પરઠવતા તો કંટલો જનથ થાય ? આ વિચારે તેઓ
 પૂજા મુજાયા વિચાર કરતા કરતા તેમને લાગ્યું કે
 “આ મિચારી કીડીઓ તેઈન્દ્રિય છે, અને વિચાર
 કરવાની પણ શક્તિ છે ત્યારે એ હું આ શાક
 અહીં પરઠવું તો તેના આદર્શ કેટલા બધા હવે
 મરણ પામે અને તે મરતા મરતા ય શ્રદ્ધાધ્યાન કે
 આત્મધ્યાન કરતા મરણ પામે એટલે તેઓ આથી
 પણ વધારે નીચી ગતિમાં જાય વળી એ જ્યારથી
 હીક્ષા અગીકાર કરી છે ત્યારથી બધા હવેની
 સાથે મારે સમભાવ છે, માટે આ શાક મારે જ
 ખાઈને પ્રાણાત કષ્ટ સહન કરી લેવું થોડું છે ”
 આમ વિચારતા તેઓએ શાક ખાઈ લીધું, અને તેના
 રોગની અસર તત્કાળ તેમની રોગગ્રસ્ત પ્રગરી ગઈ, છતાં
 મુનિરાજે પહોંચવાના પર ન કર્યો દોષ કે ન કર્યો-કોષ

તેઓ તો સમજાવે શુકલધ્યાને ચડતા અશુભ કર્મોના નાશ કરી ઉચ્ચગતિને પર્વા હવે અહીં નાગશ્રીને ખબર પડી કે પોતાની ભૂલથી કડવી તુલસીનું શાક મુનિને વહોરાવાઈ ગયું છે, કે તરત રજોને મહારાજ ભૂલથી તે શાક ખાઈ ન જાય, એવી ખીકથી ઉતાવળી ઉતાવળી ઉપાશ્રયે આવી જને સર્વ વાત આચાર્યને કહી અહીં આ ઉપાશ્રયમા પણ ધર્મરૂચી મુનિને આવતા આટલી બધી વાર કેમ થઈ એમ વિચાર થતા આચાર્ય મહારાજ બે શિષ્યોને તેમની તપાસ માટે બોલતા હતા, એવામા જ નાગશ્રીના આવવાથી સર્વ વાત માબળી આચાર્ય મહારાજ તરતજ નાગશ્રી અને પોતાના બે શિષ્યો સાથે ધર્મરૂચીમુનિ ગયા હતા ત્યાં ગયા આચાર્યને મનમા વહેમ તો હતો કે ધર્મરૂચીમુનિ રજોને ખીજા છવ ઉપર સમજાવ હોવાથી તેમજ તે ધર્મના રાગી હોવાથી શાક ખાઈ જાય અને જન્મુ પણ તેણે જ ત્યાં જઈને જોયું તો જોકે બાજુ મુનિનું કલેવર પડ્યું હતું, અને પાને મરેલો ઘોડીક મીડીઓ પડી હતી મુનિરાજના મુખ ઉપર શાંતિ ગળકી રહી હતી આ જોઈ આચાર્ય બધું સમજી ગયા અને સર્વ વાત નાગશ્રી તેમજ શિષ્યોને સમજાવી નાગશ્રીને પોતાની નજીવી ભૂલથી આટલો જનક થયેલો જાણી જૂઠ પશ્ચાત્તાપ થયો, અને ત્યાં ત્યાં જ જે ધર્મમા ઉપયોગ મુખ્ય છે એવો જૈન ધર્મ આ ગી-કાન્ડ કયો અને શાવિકાના બારેમતો ધારણ કર્યા આચાર્ય પોતાની સાથેના સાધુને ઉપદેશ આપતા કહ્યું કે-“સર્વ પ્રાણીપર સમજાવ રાજનાર આ મુનિવરે પોતાના નિમિત્તે અવલ (પાપ) ન થોડું એવું અનવલ સાધારણ આશ્ચર્ય

તે આપણને તેમની યાત્રા મુદ્દા શિક્ષા આપી રહી છે
આપણે પણ અનવધ સામાયિકનો ખર્ચ કરવો બોધ્યો

(૭)

પરિક્ષા સામાયિક ઉપર

ધનદત્ત નામના શેઠની કથા

ઈલાવધન નામનું એક નગર હતું ત્યાં ધનદત્ત નામનો
એક શેઠ રહેતો હતો તેની બીજી નામ ધનવતી હતું તે શેઠ
વૃદ્ધ થયા છતાં તેને પુત્રનું સુખ નહીં હોવાથી શેઠ શેઠાણી
ખ ને ખિન્ન રહેવા લાગ્યા કેાંઈ નિમિત્તિઆતા કહેવાથી તે
શેઠ ઇલાદેવીની ઉપાસના કરવા લાગ્યા અને ઘોર તપશ્ચર્યાના
પ્રભાવે દેવીની ઉપાસનાથી તેમને એક રૂપવાન પુત્ર પ્રાપ્ત
થયો તે ઇલાદેવીના પ્રભાવનું ફળ હોવાથી તે પુત્રનું નામ
ઇલાચિપુત્ર પાડ્યું તે ઇલાચિપુત્ર સોગ વરમની ઉમ્મરને
હતો તે વખતે તેના મિત્ર સાથે તે ફરવા નિકળ્યો
રસ્તામાં નટનું નાટક થતું હતું તેથી નાટક જોવા જન્ને
મિત્રો જોવા રહ્યા નાટક જોતા જોતા નટની પુત્રી જે ઠાણક
વગાડતી હતી તેના ઉપર ઇલાચિપુત્રની દષ્ટિ પડી, અને તેના
રૂપ ઉપર અત્યંત મોહિત થયે તેની વૃત્તિ તેની સાથે
લગ્ન કરવાની યત્ન થેર : આવી તે બહુ રીસાયો તેના
બાપે તેનું રીસાવાનું કારણ પૂછ્યું, પરંતુ તેણે તે ન જણાવ્યું
તેના મિત્રને જોવાથી તેના બાપે રીસાવાનું કારણ
પૂછ્યું તેથી તેના મિત્રે સઘળો વૃત્તાંત કહ્યો તેના મા બાપે
ને કેાંઈ સારી કલ્પવતી રૂપવાન કન્યા પરણાવવા કહ્યું પરંતુ

તેણે તે માન્યુ નહિ, તેથી તેને છેવટે તે નટની કન્યાને મરજી
 વાનો વિચાર કરી તે નટને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. નટ
 કહ્યું કે તે અમારી જગામા હોશિયાર થઈ, કોઈ સુખને
 જગા દેખાડી તેણે દાન મેળવી અમારી જાતિને પોષે છે. નટ
 પુત્રીને તેની જોડે પરણાવુ નટની પુત્રીમા માહ મેળવે છે
 ઇલાચીએ તે આકરી સરત પણ કપૂલ રાખી, અને નટ
 જગામા કુશળ થયો નટ સાથે ગામેગામ ફરતે ફરતે
 બેનાતટ નગરમા આવી પહોંચ્યો, અને ત્યાના મુજબ મેળવે
 નાદય પ્રયોગો જોવા વિનતી કરી, તેથી નટ નગર
 પોતાના સર્વ અધિકારી વર્ગ તેમજ નગરજનોને મોકલે
 બોલાવ્યા અને પોતે તથા પોતાની સર્વ સ્ત્રીઓ
 પ્રયોગો જોવા ગયા આ પ્રયોગો, જોઈ મુજબ નટ
 સર્વે આશ્ચર્ય પામ્યા વાસ ઉપરથી નટ નગર
 રાજા મહિત મર્વે નગરજનોને પ્રજ્ઞા મુજબ નટ
 કહ્યું કે-“ જમે તમારા જેલો જોવા નટ નગર
 ફરીથી દેખાડો ” રાજાને જેલ જોઈ નટ નગર
 નટની પુત્રીના રૂપ ઉપર મોહ મર્વે નટ નગર
 ઇલાચીપુત્રના રૂપ ઉપર મોહ મર્વે નટ નગર
 ઇચ્છતો કે વાસ ઉપરથી એ પટે નટ નગર
 પુરમા લઈ ભઈ ઇલાચીએ બીજું નટ નગર
 કયા અને પ્રેક્ષકોના મનરજન કરે, નટ નગર
 ન જ થયો આથી બીજી વેરને નટ નગર
 જોવાનું કહ્યું એટલે ઇલાચીએ નટ નગર
 આરોહણ કર્યું, અને જેલને મુજબ નટ નગર
 વાસ નટ નગર

અત્યંત રૂપવતી શેઠાણી મુનિરાજને મોઢક વહોરાવતી હતી તેના ઉપર પડી ઇલાચી આ રૂપની સાથે નટપુત્રીના રૂપની તુલના કરવા લાગ્યો, તો જણાયું કે આ તો હસણીની પાને કાગડી જેવી છે, તેના ઉપર મને શા માટે મોઢક થયો ? પરંતુ મુનિરાજ આ રૂપના અગાર જેવી મોઢક વહોરાવતી સી ઉપર નજર પણ ન નાખતા નીચે મુખે મોઢક વહોરતા હતા, એટલે ઇલાચને વિચારણા ઉદ્ભવી કે આ મુનિરાજના હૃદયમાં એવું તે કયું સૌંદર્ય હશે કે તે સીના ઉપર તેમની નજર પણ પડતી નથી આમ વિચારણા કરતા આ તત્સુખ વૃત્તિ ઉત્પન્ન થઈ, મોઢનો આ ધારો પડેલો દૂર થયો, અને આત્માનું જ્ઞાન થયું કે મણુ લોકમાં સુદરમાં સુદર વસ્તુ હોય તો તે આત્મા છે ખરું સૌંદર્ય તો આત્માનું જ આમ આત્મામાં ક્ષિપર થતા તેને વામની ઉપર કેવળજ્ઞાન પ્રગટ્યું આ કેવળજ્ઞાન જ્યોતિષી તેને જણાયું કે રાજાને પણ નટપુત્રીના પૌદ્ગલિક રૂપ ઉપર મોઢક થયો છે આ હકીકત જ્યાં રાજા ને રાણીના જાણવામાં આવી ત્યારે તેમને પણ મોઢક ઉપર તિરસ્કાર છુટ્યો અને આતરહિ કળતા તેઓ ઉભયને પણ કેવળજ્ઞાન થયું

(૮)

પ્રત્યાખ્યાન સામાયિક ઉપર

અમાત્ય તેયલિની કથા

તેયલિપુર નગરમાં કનકરથ નામે રાજા હતો, તેને પદ્મા નામે રાણી હતી, તથા સામ, હામ લોક અને કંકેબે

માં પ્રકારની રાજનીતિમાં કુશળ એવો તેમણિપુત્ર નામે
 અમાત્ય હતો. તે નગરમાં ભૂષિકારદારક નામે સોની
 રહેતો હતો. તેને બદ્દા નામની સ્ત્રી અને રૂપ તથા અતિ
 લાવણ્યવાળી પોટિલા નામે પુત્રી હતી. એકવાર તે પોટિલા
 પોતાના આવાસની અગાસી ઉપર પોતાની સખીઓ સાથે
 સોનાના દડાથી રમતી હતી. તે વખતે અધારૂઠ થએલા
 તેમણિપુત્રે તેને દૂરથી જોઈ અને તેના રૂપ ઉપર મોહિત
 થવાથી તેના સખીથી હકોક્ત પોતાના માણસને પૂછી અને
 ઘેર ગયા બાદ તે સોનીને ઘેર તેની કન્યાનું માથું કરવા
 પોતાના માણસને આજ્ઞા આપી અને કહ્યું કે જે શુદ્ધ
 જોઈએ તે લેઈને પણ તારી કન્યા મને પરણાવ તે સોની-
 એ તે કહેણ સ્વીકાર્યું અને પોતે જાતે મંત્રીને ઘેર તે
 વાત કહેવા ગયો અને તેણે પોતાની પુત્રી તેની સાથે
 લઈ કહ્યું. રાજા કનકેશ અતપુરમાં અત્યંત આસક્ત
 હતો અને તેથી પોતાના કરેલ પુત્રના અગ્ર પ્રત્યગો ઉદ્ધી
 નાખતો. રાણીએ વિચાર કર્યો કે આ કુશ્મ રાજા મારા
 એકે સત્તાને ગાદીને વારસ નહીં થઈ કે તેથી તે રાણી-
 એ અમાત્ય સાથે મળીને પોતાને હવે યનારા પુત્રને બચાવી
 લેવાની ગોઠવણ કરી યોગ્ય વખતે રાણીને પુત્ર થયો. અગા
 હિથી જાણ્યા મુજબ તે પુત્રને પોતાની ધાત્રીદ્વારા અમા
 ત્યને ત્યાં છૂપી રીતે મોકલી આપ્યો. તે વખતે પોટી-
 લાએ એક મહેલી છોકરીને જન્મ આપ્યો હતો. તે છોક-
 રીને છાત્રાને સ્થાને રાણી પામે મૂકવામાં આવી હતી.
 રાણીને પ્રમુખ થયો છે એવું જાણતા જ નામ તેની
 આપ્યો. છોકરીને જોઈને, રાજા ત્યાંથી

જયો હવે પેલો રાજપુત અમાત્યને ત્યાં મોટો થવા લાગ્યો તેનું નામ મોટી પામધુમ સાથે કનકચન્દ્ર રાખવામાં આવ્યું. વખત જતાં અમાત્યને 'પોટીલા કંપર અભાવ થયો, તેથી તે ઘણી ખિજ થઈ પણ અમાત્યે તેના ખેડનું નિવારણ કરતાં ઠણું કે "હે! દેવાનું પ્રિયે! તારે ખેડ કરવાનું કારણ નથી. મારા રસોડામાં આવતા તમામ અમલો, ખાદ્યો અને ઇંતર માગણોને હાત દીધા કર."

ત્યારથી પોટિલા તે પ્રમાણે કરતી સુખે દિવસો નિર્જામન કરતી હતી એવામાં વખત જતા સુખતા નામની બ્રહ્મચારિણી આવી જે બહુસુત હતી, તે 'ગામે ગામ ફરતી ફરતી ત્યાં આવી તે આયોનો એક સલાહો ભિક્ષા સમયે તે અમાત્યના ઘરમાં આવ્યો. પોટિલાએ તેને ઘણું આદરથી ભિક્ષા આપી અને વિનંતિ કરી કે "હે આયોજો! હું પહેલાં અમાત્યને ઇંદ હતી પણ હવે હું તેને ગમતી નથી 'માટે' એવું કંઈ ચૂર્ણ, મત્ર, કામણ કે વરીકરણ આપો કે જેનાથી હું ફરી વાર તેને ઇંદ થાઉં આ વાત સામળીને પોતાના બન્ને હાત લાવીને તે આયોજો મોટી "હે! દેવાનું પ્રિયે! અમે તો અમલું નિમયોજો તથા બ્રહ્મચારિણીઓ છીએ તારું આત્મ કથન તો 'અમારાથી સામળી પણ ન શકાય પણ જો તારો ઇચ્છા હોય તો અમે તને કેવલીએ જણાવેલા ધર્મનો ઉપદેશ કરીએ, કે જેતાથી તને આ સસારના સુખ કરતા અનન્તમર્તુ સુખ પ્રાપ્ત થાય પોટિલાએ તેમ કરવાની ઇચ્છા જણાવતા તે અમલોજોએ તેને અમલોપાસિકાનો ધર્મ કહી સમજાવ્યો. પોટિલાએ તેને સમજાવે તેની સ્વીકાર કર્યો હવે આલિંગ-

મર્મને પાળતી / પોટિલા કોઈ સત કે સતી પોતાને ત્યાં
 આવી ચડે તો ખૂબ આદરથી ચોખ્ખી ભિક્ષા આપતી સુખેથી
 રહે છે એકવાર પોટિલાને વિચાર આવ્યો કે હું મારા
 ચિત્તની શુદ્ધિ માટે હમેશા તે સુમતા આચાર્ય પાસે રહું તો
 ઠીક તે માટે તે અમાત્ય તેયલિપુત્રની અનુમતિ લેવા ગઈ
 અમાત્યે કહ્યું કે 'તું આચાર્યોની અતેવાસિની થયા બાદ
 જ્યારે કાળ / કરીશ / ત્યારે જરૂર કોઈ સદ્ગતિમા જઈશ,
 ત્યાંથી તું આવીને મને બોધ આપવાની કબૂલાત આપે તો
 હું તને આચાર્યોની અતેવાસિની થવાની રજા આપુ પોટિ-
 લાએ તેની તે વાત સ્વીકારી ત્યાર બાદ અમાત્ય અને પો
 ટિલા બંને સુમતા આચાર્ય પાસે ગયા પોટિલાને આગળ
 કરીને અમાત્યે તે આચાર્યને કહ્યું કે 'હે ! દેવાહુત્રિયે ! આ
 પોટિલા મારી શ્રી છે, તે પોતાની ચિત્ત શુદ્ધિ માટે તમારી
 સહવાસિની થવા ઇચ્છે છે તો હું તમને આશિષોની ભિક્ષા
 આપુ છું - તમે તેના સ્વીકાર કરો ' આચાર્યે તેને સ્વીકારી
 વધા પ્રમજ્જિત કરીને પોતાના સઘમા રાખી 'તે પોટિલા
 અગિયાર અંગેને બણી વધા ઉત્ત તપ તથા સયમ આચર-
 રતી આચરતી વિશિષ્ટ ચિત્તશુદ્ધિ માથે રહેવા લાગી -

વખત જતા મૃત્યુ સમય નજીક આવ્યો બણીને તે
 તપ તથા સયમમા વધારે ઉદ્યમી થઈ છેવટે કાળ કરીને
 તે દેવ યોનિમા ઉત્પન્ન થઈ ,

રાજા કનકરથ અવસાન પામ્યો પ્રજાએ તેની પાછળ
 લોકિક કાર્ય કરીને તેને સ્થાને હવે ગાદી કેને આપવી તે
 વિષેના વિચાર અમાત્ય પાસે મુક્યો અમાત્યે પોતાને ત્યાં રહેલા

રાજપુત્ર કનકધ્વજને નિર્દેશ કર્યો અને પોતાને ત્યાં કેમ
 રાખેલો તે બધું વિગતવાર કહી સંભળાવ્યું. કનકધ્વજને
 સંખ્યાબિંબેક થયો. કનકધ્વજની માતા પદ્માવતીએ તેને કહ્યું
 કે હવે તારે આ અમાત્યને પિતા વરીકે સમજવાના છે
 તેમના પ્રતાપથી જ તું આ સિંહાસન પર આવી શક્યો
 છે હવે કનકધ્વજ અમાત્ય તેવલિપુત્ર ઉપર બહુ પ્રીતિ
 રાખતો પોતાનો રાજ્યકારભાર ચલાવે છે પોટિલાને કેવ
 યોનીમા ગયા બાદ પોતે અમાત્ય સાથે કહેલી વાત યાદ
 આવી તેને અનેક પ્રકારે અમાત્યને ધર્મબોધ કરવાનો પ્ર
 યત્ન કર્યો, પણ તેની કુખચીલતાને કારણે તેને સમજાવ
 વામા તે પોટિલ્લદેવ સફળ થયો નહિ છેવટ તેણે મતીને
 જ્ઞાન આપવા તેની અને રાજ્યની વચ્ચે વિરોધ ઉત્પન્ન
 કર્યો તેથી કરીને હમેશની માફક જ્યારે મત્રી રાજ પાસે
 આવ્યો ત્યારે રાજાએ તેનો જરાય આદર કર્યો નહિ તે
 રાજા પોતાને ઘણા સન્માન અને આદરથી બોલાવતો તેને
 આજે આમ બહુચાલો ભેદને અમાત્ય ઘણો ખેડ પામ્યો
 તથા રાજા પોતાને અકાળ મોતે મરાવી નાખ્યો, તે શકાર્ય
 અત્યંત બયબીત થયો તે જન્મીથી પોતાને ઘેર પાછો આ
 વ્યો, પરંતુ ત્યાં પણ તેના માતાપિતાએ કે સેવકોએ તેને
 આદર કર્યો નહિ. હવે તો તેણે મરવાનો વિચાર કરીને
 કાલકૂટ વિષ આપ્યું પણ તેને તેની કરી અસર ન થઈ
 પોતાની વરવારને ઠોક ઉપર ચલાવી તે પણ નિષ્ફળ ગયો
 ગળે ફાંસો ખાવા ગયો ત્યારે ફાંસો જ તુટી ગયો મોટ
 શિલાને ઠોક આવે આવી ઊંડા માણીમા પડ્યો પણ મર
 નહિ. છેવટે તે ઘાસની ગળામાં જોગ નાખી, તેમા મરે

પણ અગ્નિ ભુજાઈ ગયો. પછી તે લમણે હાથ દેઈને ઉતરેલે મોઝે પોતાની આ દુર્દશાનો વિચાર કરવા લાગ્યો. તે વખતે પેલો પોટિલ દેવ પોટિલાના રૂપે તેની સામે હાજર થયો ને બોલ્યો—હૈ! તેયલિ ! આગળ મોટો ખાડો છે, પાછળ ખાડો હાથી ચાલ્યો આવે છે અને બાણુએ ઘોર અધાર છે, વચ્ચે બાણુ વરસે છે, ગામ મળવું છે અને રણ ધમધમે છે તો હૈ તેયલિ ! હવે કયા જવું ?

તેયલિ બોલ્યો—જેમ ભુજ્યાનું શરણ અન્ન છે, તરણાનું શરણ પાણી છે, રોગીનું શરણ ઔષધ છે, તેમ યાકેલાનું શરણ પ્રવચ્ચા છે પ્રવર્જિત થએલા શાત, દાંત અને નિતેદ્રિયને કશે બચ હોતો નથી.

હેવે કહ્યું—હૈ તેયલિ ! જ્યારે તું આ સમજે છે, ત્યારે શા માટે બચ કરે છે ? આ સાબળીને તેયલિને પોતાના પૂર્વજન્મનું સ્મરણ થયું અને પોતાના પૂર્વજનું તેને ભાન થતા તે સંયમ આદરવાનો નિશ્ચય કરી પ્રમથન નાગના ઉધાનમાં જઈને ઉત્ત્ર સયમી થઈને રહેવા લાગ્યો. આ રીતે સયમ, તપ અને ત્યાગપૂર્વક રહેતા રહેતા તે સિદ્ધ, પુદ્ગલ અને મુક્ત જેવું જીવન ગાળવા લાગ્યો. હવે રાજા કનકધ્વજને ખબર પડી કે તેયલિપુત્ર તો એક યોગીની પેઠે રહે છે પોતે વિના અપરાધે તેનો અનાદર કરેલો હોવાથી તે તેની પાસે જઈને વારવાર હાથ માગવા લાગ્યો. મંત્રી હવે સમજાવી થએલો હતો. એટલે તેને તે રાજાને સમજાવ પ્રધાનધર્મનો ઉપદેશ કર્યો. રાજાએ પણ શ્રમ છોડાવસકની મર્યાદામાં આવે એટલો ધર્મ સ્વીકાર્યો. પછી તેયલિપુત્રયોગી સયમનો ઉપદેશ દેવાને ગામે ગામ ફરતો ફરતો અતે સિદ્ધ, પુદ્ગલ અને મુક્ત થયો.

સામાયિકના ઠર દોષ નિવારક

વિચાર શ્રેણી

આપણે વિચાર કરશું તો આપણને માલમ પડશે કે જ્યારે કોઈપણ રોગનું બરાબર નિદાન કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે રોગ આપણાપચારથી જડમૂળથી નાબુદ કરી શકાય છે તેમ કોઈપણ દોષના બરાબર ઉપાયો કરવામાં આવે, ત્યારે જ તે દોષ બરાબર નિમૂલ થાય છે આવા શુભઆશયથી જ સામાયિકમાં ઉપસ્થિત યતા દોષોનું નિવારણ કરવા આ વિચારશ્રેણી યોજવામાં આવી છે

કેટલીક ભાષનાઓ એવી વિશાળ હોય છે કે, તેમાં એક કે અધિક દોષોનો સમાવેશ કરવો હોય તો થઈ શકે છે દાખલા તરીકે ભાષાસમિતિ, મનોશુદ્ધિ, વચનશુદ્ધિ, કાવ્યશુદ્ધિ, આસનસિદ્ધિ, નિત્યાનિત્ય ભાષના વગેરે પરંતુ આથી કરીને દોષને સમૂળ નાશ કરવાની સામાન્ય જનતાની ગરજ પાર પડી શકતી નથી

સૂક્ષ્મદષ્ટિથી અવલોકન કરતા માલમ પડશે કે પ્રત્યેક દોષમાં કંઈ ને કંઈ જુદી અર્થ-વિચારશ્રેણી રહેલી છે, અને તેથી તેને અનુરૂપ જો વિચારશ્રેણી યોજવામાં આવે તો અપણા ઇચ્છિત હેતુ સારોપાગ્ર પાર પાડી શકાય આવ ઉદાત આશયથી દરેક દોષની જુદી જુદી વિચારણા કરવામાં આવી છે, જેથી સામાયિકનો પ્રત્યેક દોષ ટાળવા અનુકૂળતા થાય

આ રીતે બતાવેલી વિચારશ્રેણીની માન રૂપરેખા જ દોરવામા આવી છે, પરંતુ તેના ઉપરથી વિશેષ વિચાર કરનારને તે પુરો અવકાશ આપે તેમ છે, માટે મુમુક્ષુએ તેના ઉપર જેમ અધિક વિચાર કરશે, તેમ તેમા અધિક અજવાળુ પડશે એ નિશ્ચય વાત છે આટલું પ્રાસ્તાવિક વિવેચન કરી દોષ નિવારક વિચારશ્રેણી પ્રતિ હું વાચક બધું લક્ષ્ય ખેંચુ છું સામાયિકમા મનના દશ-વચનના દશ અને કાયાના બાર એકદર મળી જે જત્રીશ દોષો થાય છે તે દાખવાને માટે અનુક્રમે દોષ નિવારક શ્રેણી નીચે, મુજબ છે

મનના દશ દોષ

૧ સમભાવના ભાવના જ્યારે સમ ભાવના જાગે છે, ત્યારે જ શય દ્રેષની પરિણતી દબે છે રાગી યા દ્વેષી હિતસ્વી યા વૈરી, શત્રુ યા મિત્ર, આ બધા ઉપર જ્યારે સમભાવની ભાવના પ્રગટે છે ત્યારે સમાનભાવ થાય છે સામાયિકને હેતુ થઈ સમભાવ પ્રાપ્ત કરવા માટે છે શત્રુને જોઈ તેના પર દ્રેષ કરવાની ભાવના સમભાવનાના અભાવે થાય છે, માટે તે દોષ દૂર કરવા સમ ભાવની ભાવના ભાવવી

૨ સદ્બુદ્ધિ ભાવના - સદ્બુદ્ધિ જ સાચું નરમ પારખી શકે છે, તેમજ સાર અસાર સમજી શકે છે તેથી વિવેકની મર્યાદા જળવાય છે દુર્બુદ્ધિને તેણે જાન હોતું નથી, માટે વિવેકવાચક એ સદ્બુદ્ધિની ભાવના ભાવવી

વિવેક એ હુબુંદિનું લક્ષણ છે, જેથી સામાયિકની અદર
વેગ વૃત્તિ જાળવવી

૩ આત્મભાવના -જેઓ આત્માથી છે તેમને જ
તત્વનો વિચાર આવે છે પરાથી એટલે પુદ્ગલાથીને આત્માનો
વિચાર આવતો નથી સામાયિકનો ઉદ્દેશ પણ આત્મભાવના
જાગૃત કરવાનો છે, જેથી તત્વના અભિલાષીએ આત્મ-
ભાવના ખીલવવી

૪ ચિદાનંદી -હે? છવ! તું ચિદાનંદી છે આનંદથી
ભરપૂર છે, તો પછી મનમા ઉદ્દેગ શા માટે ધરે છે?
જેટલું દુઃખ છે તેટલું નાશવત છે તે તારું પોતાનું નથી
તારું પોતાનું તે તારો આત્મા છે જે આનંદધન (આન-
દનો સમૂહ) છે ઉદ્દેગ અગ્નિથી તારી આત્મસપ્તિ અદ્રશ્ય
થશે માટે સામાયિકમા સ્વ સ્વભાવમા રહેવાનું મુઠ્ઠી વિભાવ
દશામા તું સચીશ નહિ આથી સમજવાનું કે મનમા
ઉદ્દેગ ધારણ કરવાની વૃત્તિ થાય ત્યારે ચિદાનંદ
ભાવના ભાવવી

૫ નિષ્કામભાવના -નિષ્કામભાવનાવોળા યશના હોલુપી
હોતા નથી માન યા યશની વાચ્છા એ સક્ષમીને હોય છે,
કારણ કે તે આમારિક વાસનાના હેતુજાત છે નિષ્કામી
ને તેવી ભાવના હોતી નથી અને સામાયિકનો હેતુ પણ
નિષ્કામભાવના જાગૃત કરવાનો છે, માટે જેમને યશની
વાચ્છા થાય તેમને નિષ્કામ ભાવના ભાવવી જેથી તે હોય
ટગી જશે

૬ ગુરુ અર્થે બહુમાન -જ્ઞાન એ ગુરુ આધીન છે,

અને વિનય-આધીન જ્ઞાન છે કારણ વિનય વિના વિદ્યા પ્રાપ્તિ થતી નથી સામાયિક કરતી વખતે સ્થાપનાચાર્યજી એ ગુરૂની જગ્યાએ છે તેમનો કદિ પણ અવિનય ન થાય તે માટે ધ્યાન સંખલુ બંધાઈ અવિનય એ અજ્ઞાનનું કારણ છે, માટે વિનયવૃત્તિ બાળવવા હંમેશા ગુરુ તરફ બહુમાન બાળવું

૭ અડગ નિશ્ચયી - આત્મા અનંત જ્ઞાનમય છે તેનો કોઈ પરાજય કરી શકતું નથી આત્મા ન મેદયલે ન હેદયલે આત્મા કોઈથી હેદાતો નથી તેમજ હેદાતો નથી ગમે તેવો ભય દષ્ટિ સંમુખ હોય તો પણ તે પર્વતની માફક અડગ અને નિશ્ચલ રહે છે તેને કોઈ પણ વસ્તુ ચ્છિત કરી શકતી નથી ભય પુદ્ગલને હોય છે, આત્માને હોતો નથી તે તો હંમેશા અભય છે, વગી દેહ વિનાશી અને આત્મા અવિ તાશી છે, હું આત્માથી છુ, અડગ નિશ્ચયી છુ તેવી ભાવના ભય ચિતવનારાઓએ ભાવવી

૮ નિર્લોભી ભાવના - લોભાદિ વૃત્તિનો દોષ સામાયિકમાં દાગવાનો છે, કારણકે તે સામાયિક વાસનાનું બીજ છે તેનાથી ભવની પરપરા વધે છે લોભવૃત્તિને નિર્મૂલ કરવા વ્યાપાર ચિતવવાનો દોષ દાગવો જોઈએ વ્યાપાર વૃત્તિ એ લોભવૃત્તિનું મૂળ છે જેમને વ્યાપાર ચિતવવાની જેવ પડી હોય તેમને ને, દોષ, દાગવા માટે નિર્લોભી ભાવનાનું સેવન કરવું

૯ દર્શનપ્રેમ - હંમેશા દર્શન એજ શ્રદ્ધાનું મૂળ છે અને શ્રદ્ધા કળના મદેહને મટાડનાર છે શ્રદ્ધાથી જ જિનેશ્વર

પ્રભુના વચનમા પ્રીતિ થાય છે તેથી ચઢાવાનને તીર્થઠરે
કહેલા વચનમા શકા થતી નથી માટે ફળનો સંદેહ કર
વાની વૃત્તિવાળાએ જિનદર્શન પ્રત્યે પ્રેમ કરવો દર્શન પ્રેમથી
ફળનો સંદેહ નિર્મૂલ થયો અને તે દોષ દળી જશે

૧૦ નિષ્કામ ભક્તિ -જેઓની ભક્તિ તદન નિષ્કામ છે,
તેઓને કદિ પણ ફળની ઇચ્છા થતી નથી સકામ ભાવ
નાથી પૂણ્યપ્રકૃતિ બંધાવ છે જ્ઞાની મહારાજાઓએ
પાપને લોખંડી બેઠી મમાન ગણ્યું છે, તેમ પુણ્યને
સોનાની બેઠી મમાન માનેણું છે પૂણ્યના ફળ લોગવવા માટે
પણ ભવ કરવા પડે છે આ પ્રમાણે મહામવૃત્તિથી ભવની
પરેપરા વધે છે સામાયિકનો ઉદ્દેશ તો ભવનો વિચ્છેદ
કરવાનો છે માટે સામાયિકની અદરનિદાન-નિયાલું કરવું નહિ
એટલે ફળ પ્રાપ્તિની ઇચ્છા રાખી ધર્મક્રિયા કરવી નહિ તે
તદન નિષ્કામ વૃત્તિથી કરવી, જેથી આત્માનું સાધક થાય
નિયાલું બાધવાની ઇચ્છા દાળીને હમેશા નિષ્કામવૃત્તિથી જ
ક્રિયા કરવી ફળની ઇચ્છા કદાપિ રાખવી નહિ ફળની
ઇચ્છા રાખવાથી તેની મર્યાદા બંધાઈ જતી હોવાથી ઇચ્છા
ન રાખવી તે વધારે ફલદાયી છે નિયાલું બાધવાની વૃત્તિ
વાળાએ નિષ્કામવૃત્તિ ખીવવો જેથી તે દોષ દળી જશે

—•—

વચનના દશ દોષ

૧ વચનશુદ્ધિ -જરાણ વચન બોલવા એ વચનના
દોષમાંનો પહેલો દોષ છે હમેશા શુદ્ધતાથી જ અશુદ્ધતા

છતાય છે, માટે કુવચન બોલનારે સુવચન બોલવાની યા
વચન ગ્રાધ્ધની ભાવના વિચારવી જરૂરી છે ખરાબ વચન
બોલવાથી સાવધ બ્યાપાર થાય છે કોઈ પણ જાતનો
સાવધ બ્યાપાર નહિ કરવા કરેમિ બતે સૂન ઉચ્ચારી
સામાયિકમા ગુરુ સન્મુખ પ્રતિજ્ઞા કરી છે, માટે ખરાબ
વચન બોલનારે સામાયિકમા હમેશા વચનશુદ્ધિ કરવાની
દેવ રાખવી

૨ આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ - સર્વ આત્માઓ પોતાના
આત્મા સમાન છે, કોઈને હલકો ગણી તુરંતકારી કાઢવાની,
કોઈને હુકારા હુકારા કરી હલકો પાડવાની દેવ સ્વાભાવિક
રીતે પણ તજવા જેવી છે તે પછી સામાયિક મતમા
અવશ્ય તજવી જોઈએ. કોઈનું દિલ હુ ખાવવાથી હિસાનો
દોષ પણ લાગે છે અને હિસાનો તદ્દન ત્યાગ કરવાનો
ઉદ્દેશ સામાયિકનો છે માટે હુકારા હુકારા કરવાની દેવ
વાળાએ આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ એ ભાવના ભાવવી જેથી તે
દોષ ટળી જશે

૩ સૂત્રાનુસાર ઉપદેશભાવના - ઉત્સૂન જાપી હમેશા
નરકગામી બને છે અને પાપકાર્યોનો ઉપદેશ આપવો તે
ઉત્સૂન પ્રરૂપણા કરવા જેલુ છે માટે તેવા પાપ કર્મોનો
ઉપદેશ આપનારે સૂત્રાનુસાર વાણી બોલવાની દેવ રાખવી
જેથી તે દોષ ટળી જશે

૪ ઉપયોગા ધર્મમા - ઉપયોગ એજ ધર્મ છે લગારો
ડરવો જેમ તેમ બોલવું, એ ઉપયોગ હીનતા છે, અને
અધર્મ પણ છે ધર્મ ઉપયોગથી બોલવામાજ છે સામાયિક

મતમા ઉપયોગ રાખવાથી જ, મામાયિકનું કળ મળે છે
માટે લવારો કરવાની ટેવવાળાએ ઉપયોગી ધર્મના એ
પવિત્ર સૂત્રની ભાવના ભાવવી

૫ શાતવૃત્તિ ભાવના - ક્લેશ, કકામ અશાત વૃત્તિથી
ગ્રા્ય છે અશાતવૃત્તિ એ કલહનું બીજ છે વળી ગરમ થવું
અને સમતા ભાવથી વિરમવું, એ સામાયિકનો અમતાભાવનો
ઉદ્દેશ નિમૂલ કરવા સમાન છે, માટે સામાયિકમા કદિ પણ
કલહ કરવો નહિ તે દોષ ઉપરિચિત થતા, શાતવૃત્તિ
ભાવના ભાવવી જેથી તે દોષ દૂરી જશે,

૬ નિવૃત્તિ ભાવના મામાયિક હ મેશા નિવૃત્તિસાધક
છે મિમકુશળ પૂછી આગત્ ભ્વાગત્ કરવું એ માસારિક
પ્રવૃત્તિ છે, વળી જ્યાં યુધી આવડ મામાયિક મતમા હોય
છે ત્યાં યુધા તે માધુ સમાન ગણાય છે તેથી તેને દરેક
માસારિક પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ છે મામાયિક મતમા તે કવળ
મોક્ષપ્રાપ્તિની જ અભિલાસ રાખવી જોઈએ મિમકુશળ
પૂછી મામાયિકમા આગત્ ભ્વાગત્ કરવું ધરે નહિ તે
માનાસિક બંધન છે માટે ત્યાગ કરવો નિવૃત્તિ ભાવનાનું
મેવન કરવાથી આ રોપ દૂરી જશે

૭ ભાપાસમિતિ - મામાયિકમા જે કંઈ બોલવાનું
હોય છે તે સમ્યગ્ પ્રકારે બોલવાનું હોય છે જાગ દેવાનું
દોષથી સમ્યક્ત્વના જ તે મિથ્યાત્વ પોરાય છે માટે ગા
દેવાની ટેવવાળાએ તે દોષ દાગવા અર્થે ભાપાસમિતિ
વિચારવી

૮ નિર્મોહી ભાવના - મામાયિકમા ૮ મેશા મોક્ષવા

નાનો ત્યાગ કરવાનો હોય છે. જાળકો રમાડવા એ મોહ-
વાસનાના પ્રીત રૂપે છે, જેથી તેનો આભાયિકમા ત્યાગ કરવો
જોઈએ અને તે ત્યાગ અર્થે નિર્મોહી બાવના વિચારવી
જોઈએ.

૮ શુદ્ધાનુગામી વૃત્તિ ભાવના - સામાયિક મત એ
શુદ્ધાનુગામી થવા માટે છે કોઈના અવગુણ મોહવા,
નિંદા કરવી, વિક્રધા કરવી, એ દોષદષ્ટિ સૂચક છે કોઈની
નિંદા કરી તેને જોડું લગાડવું એ આત્મહિ સાધવા બરા
બર છે આભાયિકમતમા એ અને પરાધર્મા કરવાની છે,
અને હિંસા સર્વથા ત્યજવાની છે જેથી કોઈની નિંદા,
વિક્રધા, સામાયિકમા કરવી નહિ આ દોષ શુદ્ધાનુગામી
વૃત્તિની ભાવના ભાવવાથી ટળી જશે.

૧૦ સમાન ભાવના - સામાયિકમા દરેક જીવો ઉપર
મમભાવ-મમાન ભાવ રાખવાનો છે નાના-મોટા, ઊંચા
નીચા, મારા નરમાનો એ સામાયિકમા ચિતવવાનો નથી
તેથી મમભાવનાની કારિ થાય છે કોઈની કામી કરવી
નહિ તે કરવાનો દોષ ઉપચિત થતા સમાન ભાવના
ભાવવી, જેથી તે દોષ ટળી જશે

કાયાના બાર દોષ

૧ આમનમિદ્ધિ - આમનમિદ્ધિ - આમનમિદ્ધિ
કરવાની દેવ પાડવી જોઈએ શરીરની અન્નિયગ્તાથી આમન
ચપાન-અન્નિય થાય છે જેઓએ શાતચિત્તે કાલ્યાણીયાના

વિના ટટાર બેસવાની ટેવ પાડી હોય છે, તેઓ સ્થિર બેસી શકે છે, અને તેથી બેસવાના આસનની પણ ચપલતા થતી નથી માટે આસનની અસ્થિરતા નિવારવાને માટે પ્રથમ આસનમિદ્ધિ કરતા શિખવુ શરીરની સ્થિરતાથી મન પણ સ્થિર રહે છે

૨ ધ્યાનનિમગ્નતા સામાયિકમા કેવળ ધર્મ ધ્યાન મા જ સ્થિર રહેવાનું હોય છે અને જ્યારે ધ્યાનમા લીનતા થાય છે, ત્યારે ચોતરફ ભ્રમ કરવાનો દોષ ટળે છે ચોતરફ ભ્રમ કરવાનો દોષ ધ્યાનથી અસ્થિત યયાની દશા સૂચવે છે માટે તેવી ટેવવાળાએ ધર્મધ્યાનમા નિમગ્ન રહેવાની ટેવ રાખવી, જેથી તે દોષ ટળી જશે

૩ ભવભીરુભાવના સામાયિક કરનારે સાવધ બેઠકે પાપવાળા બાપારોથી વિરમવાનું છે માવધ બાપારથી ભવની પરપરા વધે છે, અને તેથી બહુલ મસારી છુલ થાય છે સામાયિકમા ભવભીરુ (ભવની બીક) ભાવના ભાવવી, જેથી સાવધ કર્મ કરતા અટકી જવાશે

૪ અપ્રમત્ત ભાવના અપ્રમત્ત ભાવનાથી પ્રમાદીપલું દૂર થાય છે પ્રમાદથી જ આજસ મરડવાનું મન થાય છે પરંતુ જ્યારે પ્રમાદદશા દૂર થાય છે ત્યારે આજમુ-એહી પણ મટે છે માટે આજમ મરડવાની કુટેવવાળાએ અપ્રમત્ત ભાવનાનું ચિત્તવન કરવું, જેથી આત્મસચ્ચમ સધાશે, અને આજસ મરડવાનો દોષ નાબુદ થશે

૫ ગુરુપ્રતિ સન્માનભાવના —જેઓને ગુરુ પ્રત્યે મદ્ભાવ છે, તેઓ ગુરુ સન્નિધિ બેની કદિ પણ ગુરુનો

અવિનય કરતા નથી, પણ તેમનું બહુમાન કરે છે સામા-
યિક ગુરુ સન્મુખ કરવાનું જે ગુરુના અભાવે તેમની સ્થાપના
કરાય છે, જે આપણે સ્થાપનાચાર્યના નામથી નાણીએ
છીએ અવિનયપણે બેસવાથી ગુરુ પ્રત્યે સન્માન જળવાતું
નથી માટે વિનયથી બેસવાની આવશ્યકતા સમજનારે ગુરુ
તરફ બહુમાનની ભાવના ચિતવવી જેથી અવિનયે બેસ
વાનો દોષ ટળી જશે

૬ શિવમુખ-સામાયિકનો હેતુ મોક્ષમુખ સ પાઠન
કરવાનો છે, નહિ કે શારીરિક મુખ શારીરિક મુખ તો
શબ્દિક છે ઐહિક 'મુખ હ મેશા હ બદાયક છે શરીરની
ચાતાના કારણથી ભીત વગેરેની ઝોથ લઈ બેસાય છે
પણ સામાયિકમા શારીરિક મુખ-પૌદ્ગલિક મુખ નિવારણ
કરી આત્મ મુખ પ્રાપ્ત કરવાનું છે માટે મોક્ષમુખ ઈચ્છ
નારે ભીત વગેરેને ઝોથ લઈ બેસવું નહિ તેને ઐહિક
મુખ ગળી ત્યાગ કરવો, અને શિવમુખ ભાવના ચિતવવી

૭ અશુચિ ભાવના-શરીર ઉપરથી મેલ ઉતારનારે
અશુચિ ભાવના ભાવવી જોઈએ આ શરીર એ ગદ્ગદીનો
ગાડવો છે તેના છિદ્રવાટે નિરતર પસીના રૂપી ઝેર વહ્યા
જ કરે છે, જેથી તે મન અશુદ્ધ છે તો પછી શરીરનો
મેલ ઉતારી શુદ્ધ શરીર કરવાની ભાવના રાખવી એ રેતી
પીટી તેલ ઠાઠવા જેવું છે વળી તેમા જીવહિસાનો પણ
દોષ લાગે છે માટે સામાયિકમા શરીરપરનો મેલ ઉતાર-
વાની ટેવવાળાએ અશુચિ ભાવના ભાવવી

૮ કાયગુપ્તિ-કાય ગુપ્તિ એટલે ગાયને માવધ બ્યા-

પારથી વિમુક્ત રાખવી ખણજ ખણતી એ કાવિક પાપ
બ્યાપાર છે અને કાયશુદ્ધિ કરવાની સામાયિકમા પ્રતિના
લીધી છે માટે ખણજ ખણવાનો દોષ સામાયિકમા ટાળવો
જોઈએ અને તે દોષ ઉપસ્થિત થતા કાયગુણિની ભાવના
ભાવવી જોઈએ, જેથી એ દોષથી મુક્ત થવાશે.

૬ મર્યાદાનુ પાલન કરવું - સામાયિક એ ગુરુ સમક્ષ
અથવા ગુરુના પ્રતિનિધિ સ્થાપનાચાર્યજી સન્મુખ કરવાનું
છે માટે સ્થાપનાચાર્યને માક્ષાત ગુરુ સમાન માની તેમની
મર્યાદા જાળવવી જોઈએ પણ ઉપર પણ ચઢાવવાથી તેમની
માઝા તુટે છે, મર્યાદા જાળવાતી નથી, તેથી તેને દોષ
ગણવામા આવ્યો છે વડિલોની મર્યાદા જાળવવી એ મજબૂત
તાને ગુણ છે અને અમર્યાદિત થવું એ દુર્જનતા છે માટે
પણ ઉપર પણ ચઢાવવાની ટેવવાળાએ મર્યાદા પાલનની
ભાવના ભાવવી.

૧૦ બ્રહ્મચર્ય જાનના - સામાયિકની અદર ધ્રાવક એ
માધુ સમાન છે, અને જેઓ પચ મહાવ્રતધારી છે તેઓ
જ સાધુ કહેવાય છે બ્રહ્મચર્ય એ પાપ મહાવ્રતોમાનું
ચોથું છે, માટે તેનું યથાસ્થિત પાલન કરવું જોઈએ કામ
વાસનાએ અંગ ઉઘાડા રાખવાથી બ્રહ્મચર્યનો લોપ થાય
છે, મતનું ભગવાન થાય છે માટે કામવાસના ઉપસ્થિત
થતા બ્રહ્મચર્યની ભાવના ભાવવી જોઈએ તેથી તે દોષ
ટળી જશે.

૧૧ દેહદમન - સામાયિકનો હેતુ દેહદમન કરવાનો
છે કારણકે તેના ધ્વનમાત્ર આત્માની ઉજવનતા

કે જતુઓના ઉપદ્રવથી ડરીને ચાતરફથી શરીરને
ઢાંકવું, એ દેહદંડનના બંદેલે દેહાદિક ધર્મનું
રક્ષણ કરવા બરાબર છે દેહાદિકધર્મોમા જ્યાં મુખી આત્મા
રહે છે, જ્યાંમુખી તે બહિરાત્મા છે અને બહિરાત્માપણું
સાગવાનું સામાયિકમત ગ્રીખવે છે તેથી જતુથી ડરી
જઈને દેહ ઢાંકવાની જે વૃત્તિ તે બહિરાત્મવૃત્તિ છે તેથી
તેને દોષમા ગણેલ છે તે દોષ ઉપશ્ચિત યતા દેહાધ્યાસની
ભાવના ભાવવી જોઈએ

૧૨ મમતારસ ભાવના - હમેશા એવો હુકમી
નિયમ છે કે જ્યારે કોઈપણ બાબતમા રસ પેદા થાય છે,
ત્યારે તેમા પ્રમાદ-આળસ-નિદ્રા કે તદ્દાને અવકાશ નથી
મામાયિકનો મેટુ પણ આત્મજાગૃતિ કરવાનો છે અને
વિષય કષાયોત્રિ પ્રમાદને પરિહરવાથી જ આત્મજાગૃતિ થી
આત્મશુદ્ધિ થાય છે માટે મામાયિકની અદર ઉધનો દોષ
દાગનારે સમતા રસ ભાવના ભાવવી જોઈએ

પારથી વિમુક્ત રાખવી ખલજ ખલુવી એ કાચિક પાપ
વ્યાપાર છે અને કાયશુદ્ધિ કરવાની સામાયિકમા પ્રતિગા
લીધી છે માટે ખલુજ ખલુવાનો દોષ સામાયિકમા ટાળવો
જોઈએ અને તે દોષ ઉપસ્થિત થતા કાયશુદ્ધિની ભાવના
ભાવવી જોઈએ, જેથી એ દોષથી મુક્ત થવાશે

૬ મર્યાદાનું પાલન કરવું -સામાયિક એ ગુરુ મમક્ષ
અથવા ગુરુના પ્રતિનિધિ સ્થાપનાચાર્યનું મન્મુખ કરવાનું
છે માટે સ્થાપનાચાર્યને સાક્ષાત્ ગુરુ સમાન માની તેમની
મર્યાદા જાળવવી જોઈએ પણ ઉપર પણ ચઢાવવાથી તેમની
માઝા છુટે છે, મર્યાદા જાળવાતી નથી, તેથી તેને દોષ
ગણવામા આવ્યો છે વડિવોની મર્યાદા જાળવવી એ સન્નિવ-
તાનો ગુણ છે અને અમર્યાદિત થવું એ દુર્જનતા છે માટે
પગ-ઉપર પણ ચઢાવવાની ટેવવાળાએ મર્યાદા પાલનની
ભાવના ભાવવી

૧૦ ધ્રુવચર્ય ભાનના -સામાયિકની અંદર આવક એ
માધુ સમાન છે, અને જેઓ પથ મહાવ્રતધારી તેઓ
જ સાધુ કહેવાય છે ધ્રુવચર્ય એ પાદ મહાવ્રતોમાનું
ચોથું છે, માટે તેનું મર્યાદિત પાલન કરવું જોઈએ
વાસનાએ-અગ ઉઘાડા રાખવાથી ધ્રુવચર્યનો લો-
કે માલુ થાય છે ની ભાવના તેથી

છે જનુઓના ઉપદ્રવથી ડરીને આતરફથી શરીરને
ઢાંકવું, એ દેહદર્મનનો બદલે દેહાદિક ધર્મનું
રક્ત કરવા બરાબર છે દેહાદિક ધર્મોમાં જ્યાં મુખી આત્મા
થે છે, ત્યાંમુખી તે બહિરાત્મા છે અને બહિરાત્માપણું
ભાગવાનું સામાયિકવત ગ્રીબવે છે તેથી જનુથી ડરી
જનને દેહ ઢાંકવાની જે વૃત્તિ તે બાહરાત્મવૃત્તિ છે તેથી
તેને દોષમાં ગણેલ છે તે દોષ ઉપશ્ચિત થતા દેહાધ્યાસની
ભાવના ભાવવી જોઈએ

૧૩ સમતારમ ભાવના-હમેશા એવો કુદરતી
નિયમ છે કે જ્યારે કોઈપણ જાગતમાં રસ પેદા થાય છે,
ત્યારે તેમાં પ્રમાદ-આજસ-નિદ્રા કે તદ્દાને અવકાશ નથી
મામાયિકનો ફેટુ પણ આત્મભગૃતિ કરવાનો છે અને
વિવિધ કંપોયાદિ પ્રમાદને પરિહરવાથી જ આત્મભગૃતિ ધ્યા
આત્મશુદ્ધિ થાય છે માટે મામાયિકની અદર ઉધનો દોષ
દાખના જે સમતા રસ ભાવના ભાવવી જોઈએ

+ મનો-સંયમ

યાને મનને વશ કરનારી કુચીઝી

સામાયિક એ આત્મામા સમભાવ પ્રગટ કરવાનું અમૂલ્ય સાધન છે જ્યારે મન સ્થિર, દૃઢ, અને સયમી હોય છે, ત્યારે જ તે સમભાવને પ્રાપ્ત કરે છે. મન વશ થયો વિના માનવી કદિપણ યોગ પ્રાપ્ત કરવા લાયક થતો નથી અને તેને વશ થયો વિના પરમાત્માની પણ પ્રાપ્તિ થતી નથી. મન સ્વભાવથી ચચળ અને બળવાન છે જેથી તેને વશ કરવું એ સાધારણ બાળત નથી જે તેના પર વિજય મેળવે છે તે સમસ્ત જગત પર વિજય મેળવે છે અને તેથી જ શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ કહે છે કે “મન છોડ્યું તેણે સર્વે છોડ્યું” આ ચચળ મનને વશ કરવું એ જોકે કઠિણ છે તો પણ એ અભ્યાસ અને વૈરાગ્યથી વશ થાય છે. આથી તેને વશ કરવું એ અસંભવિત નથી તેને વશ થયો વિના કુ યોગી નિવૃત્તિ થવાની નથી.

શારીરિક રોગથી પીડાતાની સખ્યા કરતા માનસિક રોગથી પીડાતાની સખ્યા જગતમા વધારે માલમ પડે છે, જેથી તે રોગ નિવારણ કરવાની, તેને દૃઢ બનાવવાની સૌથી પ્રથમ આવશ્યકતા છે. આ મન-મર્કટ ને વશ કરવા ઇચ્છા રાખતા હો તો તેનું સાધારણ સ્વરૂપ અને સ્વભાવ જાણવા જોઈએ.

મનનું સ્વરૂપ

મન એ આત્મ અને અનાત્મ પદાર્થોની વચ્ચે રહે નારી વિલક્ષણ વસ્તુ છે. મન પોતે અનાત્મ અને જડ છે પરંતુ બધા અને મોક્ષ તેને આધિન છે. મનઃ ષષ્ઠ મનુષ્યાણાં કારણં લંઘ્યમોક્ષયો । મન એ જગત છે મન નથી તો

[+આ મેખનો ભાવાર્થ કલ્યાણ માસિકના યોગાકર્માંથી લીધો છે]

જ્યત નથી મન વિકાસી છે તેનું કાર્ય સકલ્પ-વિકલ્પ કરવાનું છે મન જેમા બળે છે તેમા તદાકાર જની જાય છે તે રાગની સાથે ચાલે છે જ્યા જ્યા રાગ હોય છે ત્યા ત્યા તેની પ્રવૃત્તિ થાય છે અને જે કંઈ જન્યો પેદા થાય છે તે પલ્લરાગથી થાય છે કોઈ પલ્લવિષયમા ગુણજને સાન્ન્ય દેખીને તેમા રાગ થાય છે પરંતુ જે વિષયમા હુ ખ અથવા દોષ દેખાય છે ત્યા દોષ ઉત્પન્ન થાય છે જેથી ફરીથી તે વિષયમા પ્રવૃત્તિ થતું નથી .

વાસ્તવિક રીતે બોલતા દોષવાળા વિષયમા પલ્લ તેની રાગથી પ્રવૃત્તિ થાય છે આ પ્રમાણે મનનું સ્વરૂપ છે આવા મનને કેમ વશ કરવું, તેના પર કંઈ રીતે આધિપત્ય-મેળવવું, તેના માટે મન વશ કરવાના ઉપાયો આ વશ કરવાની કુચીઓ નીચે આલેખવામા આવી છે

મનવશ કરવાની કુચીઓ

(૧) ભોગોમા વેરાન્યભાવના -જ્યા સુધી સસારી ચીજો સુદર અને સુખપ્રદ માલમ પડે છે, ત્યા સુધી મન તેમા ચોટી રહે છે પરંતુ મનને તે ચીજો દોષયુક્ત અને કષ્ટપ્રદ લાગે છે ત્યારેજ તે તેમાથી ખાણુ હઠે છે આ માટે સાથી સરસ ઉપાય એ છે કે સસારી દરેક ચીજોમાં હુ ખ અને દોષની પ્રત્યક્ષ ભાવના કરવી જેથી ભોગોમાથી મન વિરકત થશે આ માટે જાર ભાવનાઓ પૈકી સસાર-ભાવના ભાવવી એ અતિ ઉત્તમ છે

(૨) નિયમથી ગહેવું -દરેક કામ ઠીક સમય પર નિયમાનુસાર થવા જોઈએ પ્રાત કાળમા બિછાનેથી ઉઠ્યા

ખાદ મુખા મુધીના વખત મુધી દિનચર્યાનો નિયમ કરવોઃ
 બેઠાં અને તદનુસાર મનને ચલાવવું બેઠાં અને તે નિય
 મથી કદિપણ ચલાયમાન ન થવું બેઠાં પાચા મિનિટનું
 નિયમિત ધ્યાન તે અનિયમિત અધિક સમયના ધ્યાન કરતા
 પણ ઉત્તમ છે જેટલી મિનિટ મુધી ધ્યાન કરવાનો નિયમ
 કયો હોય તેનાથી એક પણ મિનિટ ઓછું કરવું
 નહિ આથી મન હમેશને માટે ટેવાઈ જશે અને નિયમાનુ
 સાર ચાલશે આ પ્રમાણે દરેક નિયમમા નિયમાનુસાર
 મનને ચલાવવું આ મનને વશ કરવાનો દ્વિતીય માર્ગ છે

(૩) મનની ક્રિયાઓ પર વિચાર કરવો - મનમા
 દરેક કૃત્યો પર વિચાર કરવો જોઈએ રાતે સુતી વખત તેને
 દિવસભરમા કાંઈ કયાં હોય તે ચિતવી જવા અને તેમા
 જે ધુરા જણાયા હોય તેનાથી વિરામ પામવાની ટેવ રાખવી,
 અને શુભ કાંઈ કરવાની ટેવ પાડવી પ્રતિદિન આ પ્રમાણે
 ચિતવનથી મન સત્ય કાંઈ કરવામા લાગી જશે અને અસત્ય
 કાંઈ કરવામાથી વિમુક્ત થશે એન્હુ જ નહિ પરંતુ મન
 ભણાઈ કાંઈ કરવા લાગશે તો પછી તેને વશ કરવામા યશી
 મુલબતા થશે સારાથમા સરમ વસ્તો એ કે-પ્રથમ મનને
 ધુરા ચિતવનમાથી હઠાવી શુભચિતવન કરાવવાનું
 ટેવ પાડવી આ મન વશ કરવાનો ત્રીજો ઉપાય છે

(૪) મનમા કહ્યા પ્રમાણે ચાલવું નહિ મનના કઈ
 પ્રમાણે નહિ ચાલવું બેઠાં જ્યાં મુધી મન વશનથી ■
 ત્યાં મુધી તે થનુ માનવું બેઠાં થનુના દરેક કાંઈ
 સાવધાની રાખવી પડે છે તેમ મનના કાંઈપર
 સાવધાની રાખવી બેઠાં

કોઈપણ બાબતમાં જો તે હલટા મુલતી કરવા લાગે તો તેને પિંછારવું જોઈએ. મન બળવાન છે કોઈ વખત તેનાથી હાર પણ પમાયે, પરંતુ સાહસ ન છોડવું જોઈએ અને હિંમત હારવી નહિ જોઈએ જેઓ હિંમતવાન છે તે એક દિન અવશ્ય તેને વશ કરી શકે છે તેની હામા હા લણવી નહિ. હરેક કાચો ખડું સાવધાનીપૂર્વક કરવા મન ખડું ચતુર છે કોઈ વખત ડગવશે, ફાસલાવશે, લાલચ આપશે, ભુલ ભુલ કરશે, પરંતુ તેના સહજમાં કદિપણ આવવું નહિ અને ખૂલે ચૂકે પણ તેનો વિશ્વાસ કરવો નહિ આમ કરવાથી એની (મનની) હિંમત તૂટી જશે અને આખરે વશ થશે.

‘મન લોભી, મન લાલચી, મન ચ ચળ, મન ચોર ।

મનકે મત ચલિયે નહિ, પલકે પલકે મન ચોર ॥

આથી આજ્ઞા દેનાર મટી જઈ મન આજ્ઞાપાલક થશે આ મન વશ કરવાનો ત્રીજો ઉપાય છે

(૫) મનને સત્કાર્યમાં સંલગ્ન રાખવું :- મનને કોઈ વખત કામ વિનાનું નવરૂ રાખવું નહિ તેને તો હંમેશા સૂઈ રહીએ ત્યાંસુધી કામમાં જ પડેલી રાખવું અને તે કામ નિષ્પાપ જોઈએ તે કામ વિનાનું રહે તો તેને ખીજા પુરા કામ સુઝશે આટલું હંમેશા તેને સત્કાર્યમાં પડેલી રાખવું અને તેને કામથી નવરૂ જેમવા દેવું નહિ કહેવતમાં પણ કહ્યું છે કે “નવરો બેઠો નજોદ વાળે” સત્કાર્યમાં તેને એવી રીતે જોડવું કે રાત્રે નિદ્રામાં પણ બાંધત સમયના સત્યકાર્યના ચિત્તો સ્વપ્નામાં દેખાય આ મન વશ કરવાનો ચોથો ઉપાય છે

(૬) મનને પરમાત્માના ધ્યાનમાં રાખવું - મન સારી પદાર્થોમાં વિચરતું હોય તેમાંથી તેને રોકી પરમાત્માનું ચિત્તન કરવું કરવાનો અભ્યાસ પાડવો પરમાત્માના ધ્યાન વખતે તેના પર સખ્ત ચોકી પહેરો રાખવો કે તેનાથી ભાગી ન જાય કદાચ ન માને તો તેને ભાગવાની પૂરી સ્વતંત્રતા આપવી, પણ જ્યાં જ્યાં ત્યાં પરમાત્માનું ધ્યાન ન ચૂકે તે સમજાવવું ધીરે ધીરે અભ્યાસ કરી ધૈર્યશુભ્રા બુદ્ધિથી મનને પરમાત્મામાં સ્થિર કરતા રીખી અને કોઈ પણ બીજો વિચાર મનમાં આવવા ન દે તો મન પરમાત્મામાં સ્થિર થશે આ મનને વશ કરવાનો પાચમો ઉપાય છે

(૭) એક તત્ત્વનો અભ્યાસ કરવો - ચિત્તનો વિષેષ દૂર કરવા પાચ તત્ત્વમાંથી એક તત્ત્વનો અભ્યાસ કરવો તેનો એવો પણ અર્થ થાય છે કે કોઈ એક વસ્તુ કે મૂર્તિ તરફ એકાગ્રતાથી જોવું આખની પાપણો ન પડે અગર આખોમા પાણી ન આવે ત્યાંમુધી એક ચિન્હ તરફ જોવું ચિન્હ ધીરે ધીરે જુડ કરવું અને અતમા તે ચિન્હને બીલકુલ હટાવી દેવું "દૃષ્ટિ સ્થિરા યત્ર વિનાયલોક્તમ્" અવલોકન ન કરવા છતાં પણ દૃષ્ટિ સ્થિર આમ થવાથી ચિત્તનો વિષેષ મટી જશે આ પ્રમાણે રોજ અડધો અડધો કલાક જે અભ્યાસ કરવામાં આવે તો મનને સ્થિર કરવામાં સારી સફળતા મળે છે આ અભ્યાસને ત્રાટક કહે પરમાત્માની મનની નિશ્ચલતા થાય છે આ પ્રમાણે નિયમથી અભ્યાસ કરવામાં જેટલો સમય અધિક જશે તેટલો લાભ મળે એ નિશ્ચિત આ મન વશ કરવાનો છઠ્ઠો ઉપાય છે

(૮) નાભિ યા નાસિકાના અગ્ર ભાગમા દષ્ટિ સ્થાપન કરવી -નિત્ય નિયમ પૂર્વક પદાસને યા સુખાસને બેસીને નાભિ ઉપર દષ્ટિ જમાવવી વ્યાસુધી પલક [પાપણે] ન પડે ત્યાસુધી એકીટસે ત્યાં જોઈ રહેવું આમ કર્યાથી પણ મન શિથિ સ્થિર થશે નાસિકાના અગ્રભાગ પર દષ્ટિ જમાવવાથી ચિત્તની નિશ્ચિન્તા થાય છે

(૯) શબ્દશ્રવણ કરવું -કાનમા આગળી ઘાલી શબ્દ સામળવાનો અભ્યાસ પાડવો તેમા પહેલા પ્રાત કાલીન પક્ષી જોનો ચુંચુંહાની માફક શબ્દ સભળાય છે ત્યારબાદ અનુક્રમે ધુંધુરે શબ્દ, ઘણ્ટા, તાલ મુરલી, બેરી, મૃદંગ, નકીટી અથવા સિહગર્જન જેવા શબ્દ સભળાય છે

આ પ્રકારે ૬૨ જાતના શબ્દ સભળાયા બાદ દિન ૭ શબ્દનું શ્રવણ થાય છે જેથી સાધક સમાધિ પ્રાપ્ત કરે છે આ મન વશ કરવાનો આઠમો ઉપાય છે

(૧૦) ધ્યાન યા માનસપૂજા -ઈન્દ્રિય ભગવાનની મૂર્તિના સ્વરૂપની આત્મમનમા ઠપ્પના કરી પહેલા મૂર્તિના એક એક અવયવનું ધ્યાન કરવું, પછી દૃઢતાથી આખી મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું, પછી તેમાજ મનને સ્થિર કરવું જોઈએ તેમા એવું તત્ત્વીન યવુ કે જેથી સંસારનું જ્ઞાન રહે નહિ પછી ઠપ્પના પ્રસુત સામગ્રીઓથી ભગવાનની માનસિક પૂજા કરવી જોઈએ આ પ્રમાણે પ્રેમપૂર્વક ભગવાનની ઉપાસનાથી મનની સ્થિરતા થશે. આ મન વશ કરવાનો નવમો ઉપાય ॥

(૧૧) મૈત્રી, કરુણા, મુદિતા અને ઉપેક્ષા આને મૈત્રી, કરુણા, પ્રેમોદ અને મધ્યસ્થભાવના પણ કહેવાય છે

સુખીઓ પ્રતિ પ્રેમ, હુ ખીઓ પ્રતિ દયા, પુણ્યાત્માઓ પ્રતિ પ્રસન્નતા અને પાપીઓ પ્રતિ ઉદાસીનતા એ અનુક્રમે અભાવનાઓનો ભાવાર્થ છે. આથી ચિત્તની પ્રસન્નતા થાય છે. સખળ કે જગતના બધા સુખી હોવાની સાથે પ્રેમ કરવાથી ચિત્તની અદર જે ધર્મો પુખ્ત હોય છે તે દર થાય છે. દાહની આગ પુછી જાય છે, અને તેથી ન સાદમા લોકો આપણને તેમ આપણા સ્વજનને સુખી કેળી પ્રસન્ન થાય છે. કારણ કે લોકો પોતાના પ્રાણ સમા આપણને પ્રિય લેજે છે. જો આ ઉચ્ચભાવના સમસ્ત જગતના સુખી જનો પ્રતિ પ્રેરાય તો તે ધણા આનંદગુ કારણ થાય છે. ખીજને સુખી કેળવાથી જલન (અગ્નિ) પેદા કરવાવાળી વૃત્તિનો નાશ થાય છે. આ મૈત્રીભાવનાનો ઉદ્દેશ છે.

(૧) હુ ખી પ્રાણીઓ પ્રતિ દયા કરવાથી, પર-અપકાર રૂપ ચિત્ત-મલ નહ થઈ જાય છે. મનુષ્ય પોતાનું કદ દર કરવામા દોષને પૂછવાની પણ જરૂર પારતો નથી. ભવિષ્યમા થનારા હુ ખ માટે આપતા ઇલાજ લે છે. આવી ભાવના સમસ્ત જગતના હોવા પ્રતિ કરાય તો કેટલાય લોકોના તે હુ ખ દર કરી શકે. હુ ખીડિત લોકોના હુ ખ દર કરવામા આપણા સર્વસ્વનું ભલિદાન આપવાની જાનનાથી ચિત્ત સદા પ્રકુલિત રહે છે. આ કારુણ્યભાવનાનો ઉદ્દેશ છે.

(૩) ધર્મીઓને જોઈને હર્ષિત થવાથી દોષારોપ નામની અસૂચા નહ થાય છે. સાથે ધાર્મિક પુરુષની ભાવના ચિત્તમા ધાર્મિક વૃત્તિ જાગૃત કરે છે. અસૂચાના નાશથી ચિત્ત શાંત થાય છે. આ પ્રમોદભાવનાનો ઉદ્દેશ છે.

(૪) પાપીઓ પ્રતિ ઉપેક્ષા કરવાથી ચિત્તનો ક્રોધરૂપ મળ નહીં થાય છે પાપનું ચિત્તવને કરવાથી તેના સંસ્કાર હૃદયમાં પડતા મધી આથી ચિત્ત શાન્ત રહે છે

ઉપર મુજબ બતાવેલી ચાર ભાવનાઓનું વારંવાર અનુશીલન કરવાથી ચિત્તની રાજસ, તામસ વૃત્તિઓ નહીં થઈ સાત્ત્વિકવૃત્તિનો ઉદય થાય છે અને તેનાથી ચિત્તની પ્રસન્નતા થાય છે, અને આથી જલદી એકાગ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે આ ભાવના મનવશ કરવાનો દશમો ઉપાય છે

(૧૨) સારા ગ્રંથોનું અધ્યયન ભાવનાનું પરમ રહસ્ય પરમાર્થ ગ્રંથોના પઠનપાઠનથી પમાય છે અને તેથી ચિત્તવૃત્તિ સ્થિર થાય છે એકાત્મતા બેસીને સત શાસ્ત્રના જ્ઞાનથી વૃત્તિઓ તેમાં તદ્દાકાર બની જાય છે અને આથી ચિત્તની સ્થિરતા થાય છે આ મન વશ કરવાનો બીજો આરમ્ભ ઉપાય છે

(૧૩) પ્રાણાયામ -સમાધિથી મન રોકાય છે અને પ્રાણાયામ મમાધિના સાધનોમાંનું એક મુખ્ય અંગ છે પ્રાણાયામથી પ્રાણવાયુ પર જ્યં મેળવાય છે અગ્નિમાં તપાન વ્યાધી જેમ ધાતુનો એવ બળી જાય છે તેમ પ્રાણને રોકવાથી મન રોકાય છે તે એક બીજાનો ઘનિષ્ઠ સમઘ છે મન નવાર છે, તે પ્રાણ વાહન છે એકને રોકવાથી બીજો રોકાય છે આ મન વશ કરવાનો ત્રીજો ઉપાય છે

(૧૪) પ્રવામદારા નામજપ -મનને રોકીને તેને પરમાત્માના લગાવવાનો એક અત્યંત સુલભ અને આશકા રહિ

તનો આ ઉપાય છે અને તે એ કે નાસિકામાં જે શ્વાસ આવે છે, જાય છે તેની ગતિ પર ધ્યાન રાખી તે શ્વાસદ્વારા મી ભગવાનના નામનો જાપ કરવો આ અવ્યાસ ભેસતા, હિંતા, ચાલતા, ફરતા, સૂતા છતા પણ તે હરવખત પ્રત્યેક સ્થિતિમાં થઈ શકે છે આમાં કંઈ ભેરથી શ્વાસ લેવાની પણ આવશ્યકતા નથી શ્વાસની સાધારણ ચાલ સાથે સાથે પ્રભુના નામનો જાપ થઈ શકે છે આમાં લક્ષ રાખવાથી મન દોકાઈને પ્રભુના જાપમાં લાગી જાય છે દિલમાં આનંદથી અને મનની પ્રસન્નતાથી શ્વાસદ્વારા પ્રભુ જાપ કરવા ભોંઠે અને તેના સમીપ જવાની ભાવના કરવી ભોંઠે આ મન વશ કરવાનો ચોક્કસ ઉપાય છે

(૧૫) ઈશ્વર શબ્દો ગતિ - ઈશ્વરના હ્રદયથી પણ મન વશ થાય છે ભગવાનનો પ્રભાવ, અગવ તોમના ભક્તોના ચારિત્રના ચિત્તનથી ચિત્ત આનંદમાં વરતે છે પ્રભુ ભક્તના સંગથી તેમના ઉપદેશાનુસાર ચાલવાથી તેમ તેમની કૃપાથી ભગવતપ્રાપ્તિ થાય છે અને આથી મન પર પણ વિજય થાય છે ભગવાનને તેમના માયા ભક્તોની કૃપાથી વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે આ મન વશ કરવાનો પદ્મો ઉપાય છે

(૧૬) મનના કાર્યોને ભોલુ - મનને વશ કરવામાં એક ઉપાય એ છે કે મનથી અલગ થઈ નિરતર તેના કાર્યો દેખવા ભોંઠે જે વખતે આપણે મનના દૃષ્ટા થઈશું તે વખતથી આપણી મનની અવગણના નાણુદ થશે વાસ્તવિક રીતે ભોંઠે તે આપણે આત્મા મનથી સર્વથા ભિન્ન છે

એ તો મત્ત વાત છે કે જીવવાવાળા વા દેખવાવાળા જાણવાની વા દેખવાની વસ્તુથી સદા અલગ છે આખોને આખ દેખી શક્તિ નથી આથી માલમ પડે છે કે મનની વાતોનો જાણનાર વા દેખનાર મનથી જુદો છે તે બિન્ન હોવા છતાં પણ મનની સાથે મગીને રહે છે સારાશમાં સાધકે પોતે નિરતર મનથી અલગ રહી મનની ક્રિયાનો દૃષ્ટા બને અને તેમ કરવાનો અભ્યાસ પાડે તો મન શિશ્નતાથી સઠ ૮૫ રહિત થાય છે

(૧૭) ભગવાન નામ કીર્તન —મન યદને ઉચ્ચ સ્વરથી પ્રભુનું નામ શુભ, કીર્તન, કરવાથી પણ મન પરમાત્મમાં સ્થિર થાય છે આથી પ્રેમપૂર્વક પરમાત્માનું નામ કીર્તન કરવાથી પણ મન ઉપર વિજય મેળવાય છે આ મન વશ કરવાનો સત્તરમો ઉપાય છે ઉપરોક્ત મનને વશ કરવાના ઉપાયો બતાવવામાં આબ્યા છે, કારણકે મનને સ્થિર કર્યો વિના અન્ય કોઈ અવલબન નથી જેમ ચચળ જળમાં રૂપ વિકૃત દેખાય છે તેમ ચચળ ચિત્તમાં આત્માનું યથાર્થ સ્વરૂપ દેખાતું નથી પરંતુ જેવી રીતે સ્થિર જળમાં પ્રતિબિંબ જેવું હોય તેવું દેખાય છે, તેવી રીતે સ્થિર મનથી આત્માનું યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ થાય છે, માટે હમેશા મનને સ્થિર કરવાને પ્રયત્નશીલ થવું તેથી પ્રભુનો માર્ગ સુલભ થઈ શકશે અને આત્માનું સાર્થક થશે

(૨)

સ્વાધ્યાય નિમિત્તે

શ્રી જ્ઞાનસાર-અષ્ટકોભાષી ઉદ્ધરિત સાર.

(લેખક-સદ્ગુણાનુરાગી સન્નિભ કર્પુરવિજયજી)

(૧) પૂર્ણતા અષ્ટક

પૂર્ણતાની દી — શરીર આદિ જડ પદાર્થો ઉપરનો પ્રેમ
 ધટાદી-દ્વર ઠરી શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યમા જેને અકૃત્રિમ પ્રેમ
 ભગ્યે છે, મ સારની માયા ઈંદ્રજાળ જેવી જેને સમજાણી છે,
 તેથી જે પર ઉપાધિમા દેખાતો નથી અને મિથ્યા વિકલ્પ
 ભાવમા ગુ થાતો નથી, તૃપ્ત્યાભાવને તોડી નાખવાથી કોઈની
 દીનતા કરવાની જેને જરૂર નથી, જેને સહજ આનંદમા મમ્ત
 રહેતો દેખીને લોક ચકિત થાય છે કેમકે એવું સુખ ઉપાધિ
 વૃત્તને સ્વપ્નમા પણ મળવું મુશ્કેલ છે જ્યારે સ સારને
 અત આવવાનો હોય છે, ત્યારે સર્વ હું ખ નિવારક સહજ
 આત્મિક-આનંદ ઉલ્લસે છે અને શુક્લપદ્મમા ચદ્રમાની કલા
 ની થઈ અનુક્રમે વૃદ્ધિગત થઈ અતે તે પૂર્ણતાને પામે છે

(૨) મગ્નતા-અટક

સ્વરૂપમગ્ન —સતોષવૃત્તિથી મનનું સમાધાન કરીને તથા હૃદય ત ઇન્દ્રિયોને દમીને, શુદ્ધ જ્ઞાનામૃતનું જ સેવન કરનાર આત્મા સ્વસ્વભાવ મગ્ન થયેલ કહેવાય છે, તેને અન્ય વિષયો હલાહલ જેવા લાગે છે પરભાવમા તે કદાપિ કતૃત્વ અભિમાન કરતો નથી, કેવળ તેમા સાક્ષીપણું જ ધારણ કરે છે. સ્વરૂપ સંસિકને કોઈ વિકથા પણ જમતી નથી, તે કથન-કામિનીજન્ય ઉપાધિ, તે તેને જામેજ કેમ? જેમ જેમ જીવ સ્વભાવનિમગ્ન થાય છે તેમ તેમ તેને અતર શાંતિથી અનહદ આનંદ ઉપજે છે એનું મુખ એજ બાણ છે. સાક્ષાત્ અનુભવ થયેજ તેની ખરી પ્રતીતિ થઈ શકે છે, એનું મુખ અન્યત્ર નથી. સર્વ વિભાવ તરફ અભાવો થવાથી શુદ્ધ તત્ત્વરૂપી જીવને એ મુખ પ્રગટે છે. ક્ષણ માત્ર ઉદામીન દશાથી પણ આત્મામા સ્થિતગતા યાદ બાંધે છે તેને મહાનુભાવ દિનરાત તેમાજ નિમગ્ન થઈ રહે છે, તેની શાંતિનું ઢહેલુંનું શું? એવા જમતવર્ષી, કૃપાદષ્ટિ, ચાત સ્વભાવી મહાત્માને નમસ્કાર હો.

(૩) સ્થિરતા-અટક

સ્થિર ચિત્ત —જે મહાશયનું ચિત્ત સ્થિરતાને પામ્યું છે, તેને નિજ ઘટમાજ મક્કળ સમૃદ્ધિ સાક્ષાત્ દેખાય છે. ચિત્તની ચપળતાવડેજ જીવ અહીં તહીં ભટકતો હુ ખી થાય છે એમ સમજી સત્ય સુખના અર્થોજનોએ સ્થિરતાનેજ એવ વી જોડે ચપળ ચિત્તવતની કરાવી સકળ થઈ શકતી નથી.

ચિત્તની અપજ્ઞતાને અન્યરૂપ સમજીને સત્પુરૂષો તેને દૂર કરે છે એવા પ્રશાંત ચિત્તવાળા યોગી પુરૂષોને સદા મર્ષદા સત્સ્વભાવથી સાચી સુખશાંતિ પ્રવર્તે છે તથિરતા રૂપી રત્ન દીપક જેના ઘટમદિરમા પ્રગટયો છે, તેને અશુભ આશ્રવ જનિત મલોનતાનો સંભવજ નથી ચિત્તને અપજ્ઞ કરતાજ સ્વ સમાધિનો લોપ થાય છે, એમ સમજીનેજ સત્પુરૂષો ચિત્તની સ્થિરતાને માટે સતત પ્રયત્ન કર્યો કરે છે અને સર્વ કંઠાઈ ને તથિરતા પ્રાપ્ત થયેજ સત્ય સુખશાંતિ મળવાની છે

(૪) નિર્મોહ-અષ્ટકમ્

નિર્મોહી — “અહંતા” અને “મમતા” “હું” અને “મારું” વગર, તત્ત્વને મમજનાર સત્પુરૂષ સદા સમતા યોગે સુખ સમાધિમા રહે છે મોહ-મમત્વ વડેજ પ્રાણી હુ ખી થાય છે અને પાપપ્રકટી લેપાયા કરે છે એમ સમજીને ભાર્ત્વિક શિરોમણિ જનો એ મોહનો જ નાશ કરે છે મોહ રહિત પુરૂષ ભવ નાટકમા કયાય પણ લેપાતો નથી મોહ-મદિરાથી જેભાન થઈ ભવ ભવ અટવીમા ભૂલે પડે છે, અને તેની બ્યાસુધી શુદ્ધશુદ્ધ ઠેકાણે ન આવે ત્યાસુધી અનેકશ કથઈના પામે છે નિર્મોહીને એવો કડવો અનુભવ કરવો પડતોજ નથી કેમકે તે તો તત્ત્વદષ્ટિથી મહાચાર સેવવામાજ તત્ત્વર રહે છે મોહ દૂર ખસવાથી તે નિરૂપયોગી વાતમા કદાપિ મુગાતો નથી ચિત્તને સ્થિર કરીને કેવળ આત્મ સાધનમા માવધાન રહે છે એવા નિર્મોહી, નિર્માયી પુરૂષોને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે

(૫) જ્ઞાનાષ્ટક

જ્ઞાની — મર્યાદાજ્ઞાનના અભ્યાસવડે જ્ઞાનીપુરૂષ સ્વ

સ્વરૂપને પીછાણી તેમા નિમગ્ન થઈ શકે ॥ મદર્તાન યોગે
જ્ઞાની નિજ જ્ઞાનને સાર્થક કરે છે જેમ રાગ દ્વેષાદિક વિકાર
ઉપશમે અને સમતાદિક ગુણો પ્રગટે તેમ તે પ્રયત્ન કર્યા કરે
॥ ખરૂં જોતા સર્વ શાસ્ત્રનો માર પણુ જોજ છે તેવા શુભ
લક્ષ્ય વિનાની ક્રિયા તો ઘાચીના બળદ જેવી છે વિકલાદિક
પ્રમાદ તણને આત્માર્થી જનોએ આત્મચર્ચા કરવી જોઈએ
સતોષ ગુણ પ્રાપ્ત થએ જોવી આત્મ શુદ્ધ ચર્ચા મુખે માધો
શકાય છે જોવા આત્મજ્ઞાની-અધ્યાત્મી માધુ સદા સમાધિમા
બીદ્યા કરે છે માટેજ તત્ત્વજ્ઞાનનેજ શાસ્ત્રકાર અપૂર્વ અમૃત,
રસાયણ કે ઐશ્વર્ય કહે છે

(૬) શમાષ્ટકમ્

શાત —સ કંપ વિકલ્પને શમાવનાર અને ષ્વ ષ્વરૂપને
જગૃત કરનાર સમ્યગ્ જ્ઞાનનો પરિપાક જેને થયો છે તે મહા-
શય શાન્ત કહેવાય છે કર્મ જન્ય વિષમતાની ઉપેક્ષા કરી સ-
ત્તાની અપેક્ષાએ જે સર્વ જગતને સ્વઆત્મા સમાન લેખે છે,
તે શાત આત્મા જરૂર મોક્ષ ગામી થાય છે યોગારૂઢ થએલો
પુરૂષ શમ-શાતિ વડે વિષમ કષાયાદિ પ્રમાદને પરિહરવાથી
આત્મ શુદ્ધિ કરે છે ધ્યાન વૃદ્ધિથી દયા નહીતુ શમ-શાતિપૂર
વધતે છતે વિકાર-વૃથો સમૂળગા નહ થઈ જાય છે શમયુક્ત
મુનિનેજેવો શાન્તગુણ થઈ શકે છે તેનો ગુણ અન્ય જ્ઞાની, ધ્યાની,
તપસ્વી તેમજ શીલ અને સમક્ષિયુક્ત સાધુને પણ થઈ શ
કતો નથી જોવા પ્રશાન્ત મુનિને, રાગાદિક વિકાર થઈ
શક્તા નથી, તેવા મુનિને ધન્ય ધન્ય છે

[૭] इन्द्रियपराजयाष्टकम्.

જિતે દ્રિય — ભવ ભવથી કરીને મોલ અભિજ્ઞાપાયો જિતે-
 દ્રિય એવા ધન્ય પુરૂષો પુરૂષાર્થ ફારવીને પોતાની ઇન્દ્રિયોને
 વશ કરે છે તૃષ્ણા મોજે વિવિધ વિષયો વડે જેમ જેમ મુગ્ધજનો
 ઇન્દ્રિયોને પોરે છે તેમ તેમ રંગ દ્રેષ્યાદિક વિકારોવડે આત્મા
 અત્યંત મૂછિંત થાય છે અનેકવાર વિષયલોભ કર્યો છતાં
 ઇન્દ્રિયોથી તૃપ્તિ વળતીજ નથી, જેમ સમજીને સતજનો
 સતોષ વૃત્તિને ધારે છે વિરકત જનોને પણ વિષયપ્રાપ્તિવડે
 ઇન્દ્રિયો મતાવે છે, જેમ મમજી માધુ જનો તેથી વધારે માવ
 ધાન રહે છે વિષયમૂછિત આ મા મમીપવર્તી જ્ઞાનદિક નિજ
 ધનને પણ દેખી શકતો નથી, તેથી ઉભય લોકમા અત્યંત
 દુઃખી થાય છે એક એક ઇન્દ્રિયને પણ પરવશ પડેલ પ્રાણી
 પ્રાણીત કહ પામે છે, તો પાવ ઇન્દ્રિયોને પરવશ પડેલાનું તો
 કહેવું જ શું ? અસંતુષ્ટપણે અનંત ભવ જન્મવું કરતા પણ
 પ્રાણીના દુઃખનો અંત આવતો નથી તેથી તેવે ઇન્દ્રિયોને વશ
 કરનાર ખરા ધીર વીર ગણાય છે

[૮] त्यागाष्टकम्.

ત્યાગી — જિતે દ્રિય પુરૂષ બાહ્ય કુદુ બ કળીલાનો ત્યાગ
 કરી, અંતરંગ કુદુ જનો આદર કરે છે. શુદ્ધ ઉપયોગ રૂપ
 પિતાનો, ધૃતિ ધીજીવરૂપી માતાનો, શુદ્ધ શીલાદિક બધુઓનો,
 સમતારૂપ મિયાનો અને સાધર્મી સંસારિ જનોનોજ આદર કરે
 છે મયમને ભવી પેર પાગવાળી તે અતે અવિનાશી પદને
 પામે છે અક્ષય સુખના અર્થી માધ મંગરનો લેખકાર ભક્તતા

જ નથી, તેમજ ખરો અધિકાર પ્રાપ્ત થતા સુધી સદ્ગુણની સેવતા પણ તજતા નથી જે સ્વચ્છ હૃદય મુજબ સદાચાર સેવતા સદા સાવધાનપણું ધારે છે તે અનુક્રમે સર્વ કર્મોના અંત કરી અક્ષય સુખના અધિકારી થાય છે અને સમય જળથી મક્કળ શુભરાશિને માક્ષાત્ પ્રાપ્ત કરે છે

(૯) ક્રિયાષ્ટકમ્

ક્રિયાત્રયી — કયની પ્રમાણે કરણી કરનાર, શાતભાવિત આત્મા અને જિતેન્દ્રિય મહાત્મા આ સંસાર સમુદ્રને પોતે તરી બીજાને તારવા મમથ છે, સત્ કરણી વિના કોઈપણ કાર્યાણુ સાધવા સમર્થ નથી ખરો જ્ઞાની જોઈ છે કે જે કરવા યોગ્ય કરણીને માવધાનપણે કરે છે કરણી વિનાનું જ્ઞાન નિષ્ફલ છે શુભ કરણીવાળાના ભાવ સદા ચઢતા રહે છે, એમ સમજી કાર્યાણુના અર્થીજનોએ સ્વશક્તિ મુજબ શુભ કરણી કરવી, કરાવવી, તેમજ કરનારની અનુમોદના થયો કરવી જિન વચનાનુસારે સત્ કરણી કરનાર અતે અખડ એવું શિવસુખ પામી શકે છે,

(૧૦) તૃપ્ત્યષ્ટકમ્

તૃપ્ત — જ્ઞાનામૃતનું પાન કરી શુભ કરણીરૂપ કપવેલીના કૃણ લોગવી અને સમતારૂપ તાણુલને આમ્વાદી મુનિ પરમ તૃપ્તિને પામે છે જ્ઞાનાદિક સદ્ગુણવડે જેવી તૃપ્તિ થાક છે, તેવી તૃપ્તિ બીજી કોઈ વસ્તુથી થઈ શકતી નથી એજ ખરી તૃપ્તિ છે બીજી તૃપ્તિ તો કેવલ કલ્પિતજ છે પુદ્ગલથી પુદ્ગલજ તમ માયા છે આત્મા તો આત્મગુણવડેજ તૃપ્ત

થઈ શકે છે એ વાત અનુભવ વિના સમજાય તેમ નથી
વિષય લોકુપીને સ્વપ્નમા પણ એવો અનુભવ થઈ શકતો નથી
તેને વિષયરૂપ વિષ્ણુના ઉદ્ગાર આવે છે, અને જ્ઞાન તૃપ્તિને
નિર્મળ ધ્યાનરૂપ અમૃતના ઉદ્ગાર આવે છે વિષયવડે
તૃપ્તિ નહિ પામેલા ઈન્દ્ર, ઉપેન્દ્ર (વામુદેવ) પ્રમુખ મુખી
નથી રક્ષા જ્ઞાન તૃપ્તિવત મુનિજ સર્વત્ર મુખી છે

(૧૧) નિર્લેપાષ્ટકમ્

નિર્લેપ — જ્ઞાનસિદ્ધ સતપુરુષો કુનિયામા કયાય લેખા
તા નથી સ્વાર્થો સર્વત્ર લેખાય છે તત્ત્વજ્ઞાની સદા અતર
થી નાશજ રહે છે તેથી તે આકાશની જેમ નિર્લેપ રહી
શકે છે એમની કરણી કેવળ આત્મવિશુદ્ધિને માટેજ હોય
છે ક્રિયાનો મદ તો તેમને સ્વપ્નમા પણ સંભવતો નથી
ઉદાર ભાવના તેમના દિલમા સદા બની રહે છે એવી નિર્લેપ
ધર્મનીતિને અનુસરનાર નિર્મળ આશયવાળાને નમસ્કાર હો!

(૧૨) નિસ્પૃહાષ્ટકમ્

નિસ્પૃહ — શુદ્ધ ચારિત્રપાત્ર મુનિ આત્માની અક્ષય
સપદાવડે સ્પૃહા રહિત બને છે અધ્યાત્મજ્ઞાની નિસ્પૃહીને
જગતની કંઈ દરકાર નથી પારકી સ્પૃહાજ સર્વ કંઈ ખત મૂળ
છે, એમ સમજી સાધુ તેનો પરિહાર કરે છે સ્પૃહાવાન
તણખલાના તોલે સસારચક્રમા ભટકે છે નિસ્પૃહી બે કાઈ
કરે છે તે સ્વકર્ત્ત્વ્ય સમજીનેજ કરે છે, તેને લોક દેખાવો
રવાની કંઈ ગરજ રહેતી નથી એવા નિસ્પૃહી સાધુ ચક્ર

વર્તીથી પણ અધિક સુખી છે નિમ્પટ્ટી સાધુપુરુષોને સહસ્ર વાર નમસ્કાર હો !

(૧૩) મૌનાષ્ટકમ્

મીની—સમસ્ત જગતનુ સ્વરૂપ સમ્યક્ રીતે જાણી લે
ધને જે જગતથી ઉઠાસ રહે, છે—તેમા લેખાતા નથી તેજ
ખરા મુનિ છે આત્મજ્ઞાન, આત્મશ્રદ્ધાન અને આત્મરમણ
એજ આત્માર્થીમુનિની રત્નત્રયી છે પરમભાવને તણ સ્વભા
વને સેવવાથીજ શુદ્ધ ચારિત્રદ્વારા મુનિની જ્ઞાન અને દર્શન
ની સફળતા છે તે વિના તો મોહવનમા ભટકતા સાધુ દક્ષ
વેશ વિકળતાજ કરે છે સસારની માયાને બાજીગરની બાજી
જેવી સમજી સમતાધારી સાધુ તેથી ઉઠાસ રહે છે પાદ્મગ-
દિક વસ્તુથી ન્યારા રહેવું એજ ખરી ઉઠાસીનતા છે જેની
સર્વ ક્રિયા જ્ઞાનયુક્ત આત્મશુદ્ધિ માટેજ પ્રવર્તે છે, એવા
અનન્ય-નાશ્વિત લક્ષણા મુનિનુજ મોન ઉત્તમ છે

(૧૪) વિદ્યાષ્ટકમ્

વિદ્વાન્ —અનિત્ય અશુચિ એવી દેહાદિક પરપુદ્ગલિક
વસ્તુને વસ્તુમત જાણે તેજ ખરા વિદ્વાન્ છે તેમા મુઝાર્થ
જાય તે તો મૂખ કહેવાય છે જેની જ્ઞાનદષ્ટિ સદા બાગતી
છે તેનો પરાભવ કરવાને મોહ સમર્થ થઈ શકતો નથી
શરીર, આયુષ્ય અને અર્થસપત્તિ અસ્થિર છે, એમ સમજી
વિદ્વાન્ તેનો વિશ્વાસ કરતો નથી આ અશુચિમય દેહ જળા-
દિક વડે શુદ્ધ થઈ શકે છે, એવો અજ્ઞાની જીવોને મોટો ભ્રમ
રહે છે, કેમકે દેહમા દરે દ્વારે અશુચિ સદા વહાજ કરે છે.

જે સમતા રસમા આન કરીને કર્મમાને ટાળે છે, તેવા મહા-
શયજ કરી મલીન નહિ થવાથી પરમ પવિત્ર છે આત્મજ્ઞાન
વડે જીવ બધનથી સુક્ષ્મ થાય છે અને અજ્ઞાનવડે કર્મબંધ
નથી બધાયજ છે સમ્યગ્ જ્ઞાનના બળથી વિદ્વાન્ પુરુષો જ્ઞાનક
સ્વરૂપ સારી રીતે સમજી શકે છે તેમજ નિર્મળ જ્ઞાનક
જાથી યોગીપુરુષો આત્મામાજ પરમાત્મ સ્વરૂપની પ્રતિતી કરી
શકે છે એવા યોગીશબ્દોની બલિહારી છે

(૧૫) વિવેકાષ્ટકમ્

વિવેકી — ક્ષીરનીરની જેઠ સાથે મળેલા કર્મ અને આ-
ત્માને જે સુનિરાજ અવગ કરે છે તે વિવેકવાન્ કહેવાય છે
જડ અને ચેતનને જુદા કરવાને વિવેક પ્રાપ્ત થવો અતિ
ફલભ છે વિવેક વિકળતાથી કર્મના પરિણામનો ચેતનમા
ઉપચાર કરવામા આવે છે તેથીજ અવિવેકિજનો દેહાદિક જડ
વસ્તુને આત્માથી જુદી ગણતા નથી જડ વસ્તુની આહના કરતા
જીવ વિવેકથી રૂકે છે, અને સદ્ગુણની આહના કરતા વિવેક
બળે છે જેનો ઉપયોગ આત્મ સાધનમા ભય નથી સદિવેક યોગે
તેને મનમાગંધી અખલિત થવાનો ભય નથી સદિવેક યોગે
સમ્યક્ સમ્યગ્ આરાધન કરીને કંઈક ભવ્યજન્ય કર્મને
છેદ કરી અક્ષય અવિચળ પદવી વધી છે એવો સદિવેકજ
સદ્ગા સર્વદા સેવવો યોગ્ય છે

(૧૬) માધ્યસ્થાષ્ટકમ્

મધ્યસ્થ — કુતક કરવા ઉપ જાણ અપજ્ઞતા તણ જે

બુદ્ધિ બળથી યુક્તિને તટસ્થપણે તોળી મના સત્યામત્યનો નિર્ણય કરે છે તે મધ્યસ્થ કહેવાય છે

જેન વાદડો પોતાની માતાને ઝોળખી કાઢે છે તેમ મધ્યસ્થ માણસ યુક્તિને અનુસરી ચાલે છે, તુચ્છ આગ્રહી તો યુક્તિનું ખડન કરવા અને સ્વ મતનું જ મંડન કરવા તત્પર રહે છે સર્વ અપેક્ષિત નય વચનોમા જેનું મન સમભાવે રહે છે, તે મહામુનિ મધ્યસ્થ છે સ્વસ્થ કર્મવશ વર્તી સર્વ કોઈ પ્રાણી ઉપર રાગ દ્વેષ નહિ-કરતા મધ્યસ્થ પુરૂષ સમ ભાવે રહે છે પરભવમા જતા મનને અટકાવી મધ્યસ્થ પુરૂષ તેને સ્વ સ્વભાવ સન્મુખ કરે છે મધ્યસ્થ પુરૂષ ગમે તે રસ્તે આત્મ કલ્યાણ કરી શકે છે માફ તાફ નહિ કરતા જેનું વચન યુક્તિયુક્ત છે તેનું વચનજ મધ્યસ્થને માનનીય થાય છે અર્થાત્ પૂર્વાપર અવિરૂદ્ધ વચનનેજ મધ્યસ્થ સ્વીકારે છે અને અન્ય આત્માથી જનોને હિતબુદ્ધિથીજ સમજાવે છે

(૧૭) નિર્મયાટ્કમ્.

નિર્ભય —સ્વ સ્વભાવમાજ રમણ કરનારનિરપૂહી પુરૂષને ભય માન દૂર દળે છે, અને અતરંગ મુખ રહેજે પ્રગટે છે

નિર્મળ જ્ઞાન યોગે મોહના સૈન્યને હણતા મુનિ કઈપણ કરતો નથી કૃતકૃત્ય મુનિને કિંચિત્ માત્ર કરવાનું નથી એવા મુનિને ધન્ય છે !

(૧૮) અનાત્મશસાષ્ટકમ્

અનાત્મશાસ્ત્રી —આત્મસ્વાધા કરતા સુકૃતના મૂળ ઉધાડા ચઇ જવાથી તેના ક્ષણ બેસતા નથી એમ સમજી સાધુજનો

સ્વસ્થાધા કરે નહિ અન્યજનો સદ્ગુણોની સ્થાધા કરે તે હિતકારી છે, પરંતુ સ્વયસ્વગુણની સ્થાધા કરવા માટે તે તો હાનીકારક છે કદાચ કંઈપણ સ્વગુણો ઉત્કર્ષ આવે તો તત્કાળ પૂર્વ પુરૂષસિદ્ધિના પવિત્ર ચારિત્ર તરફ ખ્યાલ કરી લઘુતા ભાવવાથી સ્વોત્કર્ષ આપોઆપ મમાઈ જાય છે સ્વોત્કર્ષથી તો પ્રાપ્ત થયેલ ગુણોનો પણ લોપ થઈ જાય છે એમ સમજી આત્મજ્ઞાની યોગીઓ માન અપમાનની બુદ્ધિનો ત્યાગ કરે છે

(૧૧) તત્ત્વદષ્ટયકમ્

તત્ત્વદષ્ટિ — બાહ્યદષ્ટિ છત્ર દુનિયાના બાહ્ય પદાર્થોમ મુજાઈ જાય છે પરંતુ તત્ત્વદષ્ટિ તો નિર્મળ એવા આત્મ દ્વરૂપમાજ નિમજ્જ થાય છે, તે અસ્થ્ય દુનિયાની માયામા સુખબુદ્ધિથી ફસાતો નથી બાહ્યદષ્ટિને જે દેખવાથી મોહ વધે છે, તેજ વસ્તુ દેખીને તત્ત્વદષ્ટિને વેશાય જાય છે બાહ્યદષ્ટિને શ્રી અમૃત જેવી લાગે છે તેજ શ્રી તત્ત્વદષ્ટિને તો વિખ જેવી લાગે છે બાહ્યદષ્ટિ સુંદર શરીર દેખી મૂઠ જની જાય છે, તત્ત્વદષ્ટિ તેથી વિરક્ત રહે છે મૂઠ દષ્ટિ હાથી ઘોડાની સાહેબી દેખી મનમા હરખાય છે, તત્ત્વદષ્ટિ તેમા મધ્યસ્થ રહે છે બસ્મ ઘોળવાથી અને કેશનો લોચ કરવાથી કેાઇને બાહ્યદષ્ટિ મહત્ત માને છે, અને તત્ત્વદષ્ટિ તો જ્ઞાન સ પદાથીજ સામાને સાધુ સમજે છે, એવા કરુણા સાગરતત્ત્વદષ્ટિ સાધુઓ જગતના એકાત ઉપકારને માટેજ નિર્માયા છે

(૨૦) સર્વ સમૃદ્ધિ-અષ્ટકમ્

સર્વગુણસ પજ — બાહ્યદષ્ટિપણ દળવાથી અને અતરંગ

દષ્ટિ જાગવાથી ત્યાગી-યોગી પુરુષોને જીવનની સર્વ સપદા સ્ફુટતર માણુમ પડે છે જ્ઞાનરૂપ વિમાન, ચારેપર વજ્ર, સ માધિરૂપ નદન (વન) અને મમતારૂપી શયી (ઇંદ્રાણી) યોગે અગાધ સુખમા મગ્ન રહેનાર મુનિર્ધ્રમી કાઈ ન્યૂન નથી, તેવીજ રીતે મોહાદિક શત્રુઓ પરાભવ કરી અખંડ સયમ સામ્રાજ્યને જોગવનાર મુનિ ચક્રવર્તી સમાન છે જ્ઞાનામૃતનું અહોનિશ પાન કરી ક્ષમા શુણ્વને ચચાર્ય પાળનાર મુનિ નાગેદ્રથી ન્યૂન નથી વળી અધ્યાત્મ કૈલાસમા વિલાસ કરતા વિવેક વૃષભ ઉપર આરૂઢ થએલા અને વિરતિ-સંપ્તિરૂપ ગંગા ગૌરી સુક્ત મુનિરાજ શકર સમાન છે નરકાદિકનો ક્ષય કરનાર અને આત્માના સહજ સુખ સાગરમા મગ્ન થઈ રહેલા મુનિ નારા ચણુ દુત્ય છે પરની સહાય વિના જીવન શુણ્વની સૃષ્ટિ કરનાર સાધુ જાણ સૃષ્ટિ કરનાર પ્રજ્ઞાથી પણ અધિક છે ત્રિદ્વ યોગી જોવા મુનિરાજને રતનત્રયીથી પવિત્ર એવી અહંત્ પદવી પણ દૂર નથી અર્થાત્ પરમ પવિત્ર અહંત્ પદવી પણ નિર્મળ ચારિત્રપાત્ર મુનિને મુખે મંત્રાપ્ત થઈ શકે છે

(૨૧) કર્મ વિપાક ધ્યાનાટ્કમ્

ધર્મધ્યાની—જગત્ માત્રને કર્મવશ વર્તી જાણનાર મુનિ સુખ દુખમા સમભાવે રહે છે, શુભા શુભ કર્મના પ્રભાવથીજ પ્રાણી ક્ષણમા રક અને ક્ષણમા રાય બને છે, કર્મની ગતિ વાકી છે ઉપશમ એણી ઉપર આરૂઢ થએલ શુભ કેળવોને પણ, તે ક્ષણવારમા ગળગલી પાડે છે કર્મને કઈ શરમ નથી, તે સાધુ સતના પણ છિદ્ર જોવા કરે છે, અને છળને પામીને સતોષ માને છે, જોવા દુષ્ટ કર્મના સ્વરૂપને સારી રીતે સમજનાર

સાધુ, સયમને માવધાનપણે પાળવા મહા તત્પર રહે એવ
અપ્રમત્ત મુનિજ્ઞ અક્ષય સુખના મેવાને આશ્વાદી શકે છે

(૨૨) ભવ ઉદ્દેગાષ્ટકમ્

ભવોદ્દિગ્ન — આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, રોગ, શોક, સ
યોગ, વિયોગ, જન્મ, જરા અને મરણજન્ય અનત કુખ
દાવાનળથી પ્રજ્વળતી દુનિયાને દેખી ભવભીરુ ભવ્ય તેથી ઉ
દ્દિગ્ન-ઉદાસી બને છે પણ તેના અસાન અવિવેકથી વિષય
કષાયને વશ પડી જીવે અનેક પ્રકારની આપદાને ઉઠાવે છે
તથા દુષ્ટાંદિ, મત્સર અને દ્રોહ આદિક દોષોને સેવી અનત
કાળ સુધી કુખ દાવાનળમાં પચાય છે આ કુખદરીયાની
પાર જવાને જ્ઞાની વિવેકી સર્વથા અભિલાષા રાખે છે, તે માટે
જ આધીનપણે મમજપૂર્વક સર્વ કુખ મહન કરે છે અર્થાત
અનેક પ્રકારના અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ અને પરિ
પહેાને અદીનપણે સહે છે તેથી સર્વ ભવભયનો સર્વથા અત
કરીને તે અક્ષયપદને પામે છે એવા ભવભીરુ સુસુખ્યોને વાર
વાર નમસ્કાર ।

(૨૩) 'લોકસજ્ઞા' ત્યાગાષ્ટકમ્

લોકેષ્ઠ જ્ઞાત્યાગી—લોકોત્તર સ્થિતિને સેવનાર સાધુ
લોકપ્રવાહમાં તણાતાનથી “જન મનર જન ધર્મનું મૂલ ન
એકે બદામ” વાત તે સારી રીતે સમજે છે એ તો
એરને બદલે ચિંતામણી રત્ન દઈ દેવા જેવું છે એમ સમજ
સાધુ સજ્ઞ સન્ની ચેરે સામે પૂરે ચાલે છે, લોકપ્રવાહે આ
વતા તો કદાપિ ભવનો અત આવેજ નહિ મિથ્યામતિજ

એવો માર્ગ આદરે છે, તેથીજ તે ભવ જનમણી કયાં કરે છે મુનિ-હમીની ગતિ ન્યારીજ છે એવા મત્સ્યરૂપો અભાવિક મીતેજ થોડા હોય છે જે મુનિ મૂળ માર્ગને મરડી સ્વચ્છદ પછે ચાલે છે તેમના અતે બૂરા હાલ થાય છે એમ વિચારી ભરત મહારાજ અને પ્રસન્નચદ્ર રાજપિની 'માફક ભવશીરૂપણે સદ્ગર્ભ સેવવા સાવધાન થઈ રહેવું એજ' ખરો મુનિમાર્ગ છે એવા આત્માર્થી માધુજ સર્વ વિભાવને વખી સર્વોત્તમ મુખને સાધી-પામી શકે છે

(૨૪) શાસ્ત્રાટકમ્

શાસ્ત્રચતુ—એમયજ્ઞસાધુ શાસ્ત્ર ચક્ષુ કહેવાય છે, શાસ્ત્ર રૂપચક્ષુ વડે માધુ, ત્રિલોકના મર્વ લાવને સામાજિક હોય એમ દેખે છે મોક્ષનો માર્ગ, બતાવે અને દુર્ગતિથી બચાવે તેજ શાસ્ત્ર કહેવાય છે સર્વથા રાગ દ્વાદિક વિકાર રહિત વીતરાગ મિવાય એવું એકાત હિતકારી શાસ્ત્ર કોણ કથી શકે? શાસ્ત્રનું બહુમાન કરવાથી વીતરાગનું જ બહુમાન ઠયું મમજવું શાસ્ત્રદીપક વિના જડ લોકો કણે કણે સખના પામે છે શાસ્ત્ર આજ્ઞાની ઉપેક્ષા કરનારની મર્વ કરણી નિષ્કળ થાય છે આ દુઃખ ઠાળમા શાસ્ત્રનોજ ખરો આધાર છે, તેથી અજ્ઞાન દુઃખ થયા કંઈ છે શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ, બોલનાર તેમજ વર્તનાર વિરાધક બાવને પામી અધોગતિને પામે છે અને શાસ્ત્રોક્ત આચારને પ્રાપ્તનાર, શાસ્ત્રના બાણજાન, શાસ્ત્રોક્ત માર્ગને પ્રત્યક્ષનાર તથા મહા શાસ્ત્રમાજ દષ્ટિ નખનાર મહાશયો મહોદયને પામે ૮

(૨૫) પરિગ્રહાટ્કમ્

નિબંધપરિગ્રહી—ધન ધાન્યાદિક નવવિધ બાહ્ય પરિગ્રહ ને મિથ્યાત્વ કથાવાદિક અવ્યતર પરિગ્રહ આત્માને અત્યંત અહિતકારી છે, એમ સમજી સાધક પુરુષ સર્વ મૂર્છાને શંભાવે છે મૂર્છા રહિત મહાત્મા સર્વત્ર પૂજાય છે અતર પરિગ્રહ તજ્યા વિના કેવળબાહ્ય ત્યાગથી કંઈ વળતું નથી 'સર્વ પરિગ્રહ તજનારના સકળ કર્મનો ક્ષય થઈ જાય છે, એમ સમજી સાધુ પુરુષો સર્વ પરિગ્રહને તજે છે મૂર્છાને જ શાંતી પુરુષો પરિગ્રહ રૂપ લેખે છે મૂર્છા રહિતને હુનિયામા કયાય લેખ લાગતોજ નથી

(૨૬) અનુભવાટ્કમ્

સ્વાનુભવી—જેને કેવળજ્ઞાન તરતમા પ્રગટ થવાનું હોય તેજ—સ્વાનુભવ પ્રગટે જ અનુભવ જ્ઞાનથીજ આ ભય કર ભવ અટવીનો પાર પમાય છે, સ્વાનુભવીને યોથી ઉજાગર દશાજ સંભરે છે કેમકે સર્વ કંટપના બળ તેમાજ તૂટે છે, અનુભવ જ્ઞાનવટેજ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત થાય છે

(૨૭) યોગાટ્કમ્

યોગનિષ્ઠ—મોક્ષ માર્ગને અનુકુળ આચાર સેવનાર માધુ યોગનિષ્ઠ કહેવાય છે આલ બનાદિક અનેક પ્રકારના યોગ છે તે પૃષ્ઠ પ્રત્યેકના પ્રીતિ, ભક્તિ, આરા અને અમગ એમ ચાર ચાર લેદ થાય છે રૂપી અને અરૂપી એમ બે પ્રકારનું આલ બન હોય છે નિરાવલ બન યોગ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે સ્વસ્વ પ્રધિકાર અનુસારે યોગાનુષ્ઠાન સુખદાયી થાય છે યોગનિષ્ઠ તે અવિચળ પદવીને પ્રાપ્ત થાય છે

(૨૮) નિયાગાષ્ટકમ્

ભાવયાજિકે — પરમાત્મ સ્વરૂપમા લયલીન 'યનાર ભાવ યાજિક છે સર્વ કામનાને' યમાવી આત્મશુદ્ધિને માટેજ યતન કરનાર ભાવયાજિક હોઈ શકે છે નિરાશીભાવે પ્રભુ આશાનું પાલન કરવું એજ ભાવયજ્ઞ છે તેથી અહિં સાત્ત્વિક મહાનતો તુ યથાર્થ પાલન કરવું એજ આત્માર્થી પુરૂષોને ઉચિત છે સતપુરૂષોનો એ સનાતન-માર્ગ છે ગૃહસ્થને તો પવિત્ર લક્ષ્યથી પરમાત્માની પૂજા કરવી પશુ જરૂરની છે, તેથી પાપ આશ્રવનો નિરોધ અને પરિણામની શુદ્ધિ યાચ છે સ્થૂલ અહિંસાદિક મતોનું આરાધન કરવું, શુભવાન સાધુ પુરૂષોનું જહુમાન કરવું વિગેરે આત્માર્થી આવકને ઉચિત કર્તવ્ય છે

(૨૯) પૂજાષ્ટકમ્

ભાવપૂજા પરાયણુ — સર્વ આરંભના ત્યાગી નાધુ ભાવ પૂજાનાજ અધિકારી છે, અને આરંભ સમારંભમા અહોનિશ વર્તનાર ગૃહસ્થ દ્રવ્યપૂજાના અધિકારી છે દ્રવ્યપૂજા ભાવ પ્રગટાવવા પુખ્ત કરણભૂત છે, તેથી તેનો અનાદર કરતા ગૃહસ્થને હિત હોઈ શકે નહિ

સમ્યગ્દશન, જ્ઞાન અને ચારિત્રનું નિરપૃહતાથી પાલન કરવું એ ભાવપૂજન છે, યાવત્ ઉક્ત રત્નત્રયીને અનુકૂળ જે જે પ્રવૃત્તિ કરવી તે તે સર્વ ભાવપૂજારૂપ છે અથોત્ મદગુણોનો માક્ષાત્ અભ્યાસ કરવો એ ભાવપૂજા છે અને નદગુણી પુરૂષોની વિવિધ દ્રવ્યો વડે એવા ભક્તિ કરવી એ દ્રવ્યપૂજા છે પરમાત્માની પૂજા કરતા-આત્મા પોતેજ પરમાત્મ પદવીને પ્રાપ્ત કરી શકે છે

(૩૦) ધ્યાતાષ્ટકમ્.

ધ્યાની—ધ્યાતા ક્યેય અને ધ્યાન એ-ત્રણે એકતાને પામ્યા છે તેના સર્વ કુળનો અત આભ્યો છે નિર્મળ ધ્યાનના બળથી મોહ ક્ષીણ થયે છે તે અતર આત્મા પરમાત્મ સ્વરૂપને પામે છે છતેદ્રિય, ધીર, પ્રશાન્ત, સ્થિર, સુખાસન સેવી, નાસાથે નેત્ર ધ્યાપી રાખનાર, મનોવિકારને રોકનાર, પ્રસન્ન, અપ્રમત્ત અને જ્ઞાનામૃતને ચાહનાર, અતુલ્ય આત્મ શક્તિનીજ વૃદ્ધિ કરનાર ધ્યાની પુરુષની હોડાઠોઈ પશુ કરી શકે તેમ નથી આત્મ ધ્યાની પુરુષોજ જગતમા ધન્ય છે

(૩૧) તપાષ્ટકમ્.

તપસ્વી—કર્મને ચોખવનાર જ્ઞાન ધ્યાનને જ્ઞાની પુરુષો અભ્યતર તપ કહે છે ઉમેવાસ ઉલ્લાહરી પ્રમુખ બાહ્યતપ અભ્યતરતપની પુષ્ટિને માટે છે, ઇદ્રિયોને વશવર્તીયણુ એ અનાદિની બાળથાલ છે, અને એજ ઇદ્રિયોને વશ કરી લેવી એ પરમ તપ છે જેમ બાપારી શીત, તાપ વિગેરે દેખતો નથી તેમ તત્ત્વજ્ઞાની પણ પતિષ્ઠ ઉપસર્ગ પ્રમુખથી ડરતો નથી, એ નર્વ કષ્ટ આનંદથી સહે છે, તપ કરવામા પ્રગટ-પણે અનેક ક્ષાયદા છતા તેને કેવળ કષ્ટરૂપ જ્ઞાની જે તને છે તે કુષુદિ છે જેથી જ્ઞાન ધ્યાનની વૃદ્ધિ થાય અને વિષય કષાયાદિક દોષો દૂર થાય ચાવત આત્મા નિર્મળ થાય એવા તપને ધન્ય પુરુષોજ એવે છે

(૩૨) સર્વનયાશ્રય અષ્ટકમ્

સર્વનયજ—પૂર્વે સક્ષપથી કહેલા સર્વ નયોના સ્વરૂપ

ને યથાર્થ સમજનાર, મમયજ આરિનશુભા લીન થાય છે એવાજ પુરૂષ સમવૃત્તિના મુખનો આગ્વાદ કરી શકે છે સ્વાત્ પદ લાંછિત સર્વનય વચનપ્રમાણું ઘર્ષ શકે છે સર્વ નયજ સર્વત્ર તટસ્થ ગ્રહી શકે છે તેથીજ તેને સર્વ સ્થળે શ્રેય સંભવે છે મર્વનય રહસ્યચુકત જૈન મતને જાણનાર અને અનુસરનારનું અવસ્થ કહ્યાણુ યાય છે જેમના ફીલમા જ્યેનુ અવરૂપ યથાર્થ સમજાયુ છે એમને ધન્ય છે, નિશ્ચય અને અવ્યવહારમા કે નાન અને ક્રિયામા મક્ષપાતપણુ તણને ઉભ યમા સમભાવ રાખનારનીજ આત્મ ઉન્નતિ યર્ષ શકે છે એ ભયનુ યથાવિધ આરાધન કરનાર સર્વનયજનુ સર્વથા શ્રેય છે નિર્વિકાર અને નિરાળાધ એવા જ્ઞાનામૃતનુ પાન કરી નિરાશી ભાવે રહેનાર મહાપુરૂષને જીવનચુકતપણું છે એને મોહઅગ્નિ બાળી શકતો નથી તત્ત્વદષ્ટિથી કરાતી કરણી કહ્યાણુકારી છે, નિર્મળ જ્ઞાન 'ત્યોતિવતને રાગ-દ્વેષાદિઠ વિકાર સંભવતા નથી નિર્મળજ્ઞાન, વિવેદી મૂર્ધની જેમ ઉપગાગી છે, સમજ વિનાની' હુખી કરણીથી કંઈ ક'યાણુ નથી, તેથી હરેક કરણી મારી રીતે મમજીનેજ કરવામા ખરૂ હિત સમાજેહુ છે

પક્ષપાતો ન મે ધીરે, ન દ્રેષ કપિલાદિપુ',
મુચ્છિમદ્વચન યસ્ય, તસ્ય વાર્ય પરિગ્રહ ॥

૩ યજ્ઞોવિજયજી (શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ)

ॐ શ્રી પરમાત્મને નમઃ

અષ્ટ સામાયિક શબ્દ સંકુરણા

ધ્યાનરૂપ-જળનો પ્રવાહ કર્ણારૂપ નદીમાં સમતારૂપ
પૂરને સારથે ત્યારે ઉક્ત નદીના કાઠે રહેલા વિકાર-રૂપ
વૃક્ષોને ઉન્મૂલન કરી ઘસડી જશે

ચિન્તનીય ધ્યાન-વિચારો.

જ્ઞાનસાર

(૧)

પ્ર० હું સામાયિક કરું છું એટલે શું ?
ઉ० હું મારી ચિત્તવૃત્તિ શાન્ત કરું છું

મન-સરોવરમાં વાસનારૂપી મોજા જ્યાં સુધી ઉછળતા
હોય અને જ્યાં સુધી તે શાન્ત થાય નહિ ત્યાં સુધી સરો
વરની અંદર રહેલ રત્નરાશિ જણાય નહિ માટે સામાયિક
કર્ની અંદર સાથી પ્રથમ સામાયિક કરના ચિત્તવૃત્તિ શાન્ત
કરવી જોઈએ

ચિત્તવૃત્તિ શાન્ત કરવાના ઉપાયો

ચિત્તવૃત્તિને શાન્ત બોધશમિક, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપ-
શમિક ભાવ એ ત્રણ તથા ઔદયિક અને પારિજ્ઞામિક એ
બે ભાવ મળી પાંચ ભાવો હોવાના સ્વતત્ત્વ છે એટલે જીવને
તે ભાવ હોય છે તેનું યથાસ્થિત સ્વરૂપ વિચારવું જોઈ ઉ
પશમ, સવરને વિવેકની વિચારણાથી ચિહ્નાતીપુત્રે કેવી રીતે
ચિત્તવૃત્તિ શાન્ત કરી અને સદગતિ પ્રાપ્ત કરી તે માટે
પાંચો ચિહ્નાતીપુત્રની કથા પાને ૫૦ મે ?

(૨)

પ્ર૦ હું મામાયિક કરૂ છુ એટલે શુ ?

ઉ૦ હું મમલાવમા મિથર થાઉ છુ

મન, વચન અને કાયામા જ્યારે સ્થિરતા પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારેજ શાંતિ યા દિવમ તેમજ આમ વા અરણ્ય સર્વ સ્થળે સમશીલપણુ ભાસે છે

છાશના સંયોગથી દૂધનો અભાવ જેમ બકલાઇ જાય છે તેમ ચચળતા અસ્થિરતા વડે જ્ઞાનરૂપ પલટાઇ જઈ, લોભ વિયોભરૂપ ક્રુયા તેમા પ્રગટાવે છે માટે વિચારપૂર્વક ચચળતાનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે

સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો

આજાપ ધમ્મો, ઉપવોગા ધમ્મા અને પરિણામે વધ આ છનેદ્ર પ્રશ્નિત સોનેરી સૂત્રોના મથાર્થ જ્ઞાનથી સ્થિરતા અનુભવાશે અને સ્થિરતા અનુભવાતા સમકિતની પ્રાપ્તિ થશે અને સમકિતની સફળતા (અદ્વા) પ્રાપ્ત થતા નિકરતા પ્રાપ્ત થશે અને નિકરતા પ્રાપ્ત થતા સન્ય વકતા થવાશે આ માટે વાથો કાલિકાઆર્યાની કથા પાને ૪

(૩)

પ્ર૦ હું સામાયિક કરૂ છુ એટલે શુ ?

ઉ૦ હું મધ્યસ્થ ભાવનાનુ સેવન કરૂ છુ

મધ્યસ્થ પુરૂષો અતર આત્મા વડે શુદ્ધ આશયમા સ્થિત રહે છે, તેમ તેઓ શમ-શીલ ભાવે પછુ રહી શકે છે પ્રસન્ન ૧૦ યા દ્રેષને ધારણ કરના નથી અને તત્ત્વ તત્ત્વનો

નિર્જય કરી યોગ્યને વચ્ચે કરે છે અને અયોગ્યને ત્વણે દે છે
કાંઈના દેવ કે જીવમા ચિત્ત લાગી જાય તો આત્મ વિ-
ચારણામા ચિત્ત યાય છે આ મધ્યસ્થ પુરૂષના લક્ષણો હોય છે
મધ્યસ્થતા પ્રાપ્ત કુવવાના ઉપાયો

મધ્યસ્થપદ્ય પ્રાપ્ત કરવા (૧) અનિત્ય (૨) અદરશ
(૩) અમાર (૪) એકત્વ (૫) અયત્વ (૬) અશુચિત્વ
(૭) આશય (૮) સ્વર (૯) નિર્જ્ઞા (૧૦) દોષ ન
રૂપ (૧૧) ભોધિ દુર્લભ અને (૧૨) ધર્મ ભાવનાઓનું
યથાપ સ્વરૂપ વેચારણું લેથી મધ્યસ્થ ભાવનાનો પ્રાદુર્ભાવ
થશે હસનુ ય. જેમ જમી માધી ખાતર અને પાણી દેઈ
મજાણુત યાય છે તેમ હૃદયની અદર વિશુદ્ધ ભાવે આ જ
વનાઓનું સ્વરૂપ વિચારતા ચિત્તવૃત્તિ દૂરના થકની માફક
સ્થિરતા અનુભવશે આ મધ્યસ્થપદ્યોમાંથી ભવ, ઉપકાર કરનાર
પર રાગ કરતો નથી, તેમ અપકાર કરનાર પર દેવ ધરતો નથી
પણ તે સમભાવમાં ત ત્રીન રહી શુભાશુભ કર્મોનો વહેં
કરી શીલભેદી થઈ કેવળનાન પામે છે આ માટે વાધો
દમદ તમુનિની કથા પાને ૪૧

(૪)

પ્ર૦ હુ સામાયિકે કડે છુ એટલે શુ ?

ઉ૦ હુ વિશ્વદષ્ટિ અગૃહ કરે છુ

. વિશ્વદષ્ટિવાળા હોવો કર્મની વિશમતાને નહિ ઈચ્છતા
પ્રાણી માનને સરખા દેખે છે તેથી તે જાણુ જગત આત્મ
ભાવે અભેદરૂપ છે એમ જાણે છે અને તે જાણનાર થમી, મોક્ષ
મેળવી શકે છે

આ વિશ્વદષ્ટિ ખીલવવાના ઉપાયો

આત્મવત્ સર્વં મૂતેષુ ય પદ્યતિ સં પદ્યતિ જ્યેષ્ઠો પોતાના આત્માની સમાન સર્વને નિહાણી શકે છે તેઓજ વિશ્વદષ્ટિ ધારક ગણાય છે

વિશ્વદષ્ટિ ધારકે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર ચોક્કસીનો મજબૂત નાશ કરવો જોઈએ કારણ કે તેથી કરી નાના મોટાપણાના, ઉચ્ચ નીચ પણાના ભેદ જતા રહે છે અને જ્ઞાને એક સરખી રીતે નિહાળાય છે ક્રોધનો, અહ-વૃત્તિનો, મોહનો અને તૃષ્ણાનો છેદ થતા શાંતિ, સ્વચ્છતા, મૃદુતા, સાદાઈ અને મતોષનો ઉદય થાય છે આથી સર્વ બધુઓની સાથે આત્મભાવે જોવાની દષ્ટિ જાગૃત થાય છે અને જ્યાં તમામ જીવો પ્રત્યે મમતાવની દષ્ટિ જાગૃત થાય છે ત્યારે તે સમય પ્રાપ્ત થતે પર જીવોને હું ખરૂંપ ન થતા, કુદમા કુદ્ર જીવને મારે પછુ પોતાના પ્રાણતુ જાળિદાન આપવા તત્પર થાય છે. આ મારે જીવો ધર્મરૂચી મુનિની કથા પાને પપ મે

(૫)

મૃં હું સામાયિક કંડુ છું એટલે શું ?

હું હું સમદષ્ટિ ખીલવું છું

શમ વચનામૃત વડે જેતુ હૃદય રાત્રિદિવસ આર્દ્ર રહે છે તેને રાગ, રૂપ સર્પના વિષની ઉર્મિ કલેશ પમાડવાને સમર્થ નથી

સમદષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો

જ્યારે જોના અને પથ્થરને, નિહકને તેમ વહકને, સંરખા ગણવાની જુદી ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારેજ તે સમદષ્ટિ જીવ કહેવાય છે

જે આનંદને અને વિષાદને સરખા ગણે છે આ સમદષ્ટિ
 બ્યારે આ જાત નિમાર જણાય છે ત્યારેજ ઉત્પન્ન થાય
 છે અને સારમાં સારજીવ એવું જે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત
 થાય ત્યારેજ આ જગતને નિસાર રૂપે અનુભવાય છે
 બ્યારે દષ્ટિમર્યાદા સન્મુખ સંપૂર્ણ આત્મજ્ઞાન ધારી
 પરમાત્માની મૂર્તિ ખરી કરી તેની સ્તવનામા ભક્તિમા લીન
 થવાય છે ત્યારેજ ખરૂં આત્મજ્ઞાન પમાય છે જેવો આદર્શ
 મુખ આગળ ખડો હોય છે તેવીજ પ્રવૃત્તિ થાય છે માટે
 સમદષ્ટિ ખીલવનારે શ્રી અરિહંત પ્રભુની મૂર્તિ ધ્યાનમા ખરી
 કરી તેમની ભક્તિમા તલ્લીન થવું આ સમદષ્ટિ પ્રાપ્ત કર
 વાનો સરજ માર્ગ છે સર્વ જીવ પ્રત્યે સમદષ્ટિ પ્રાપ્ત થતા
 સર્વે પશુપક્ષી પ્રાણીઓને સરખા ગણવાની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન
 થાય છે અને સર્વ જીવને આત્મભાવે જોવાથી દયાની હાગ
 ણી લીધે જને છે અને સમય પરત્વે પશુ પક્ષીની ખાત
 પોતાના પ્રાણતુ પણ બલિદાન અપાય છે આ માટે વાદે
 મેતાયં મુનિવરની કથા પાને ૪૪

(૬)

પ્ર० હું સામાયિક કંઈ છું એટલે શું ?

ઉ० હું સમતા રસમા બીહુ છું

સમતા રસના આસ્વાદન વડે આત્મા અર્તાદ્રિય તૃપ્તિ
 પામે છે અને તે આત્મિક ગુણથી યજ્ઞેલી તૃપ્તિ ચિરક
 સ્થિર રહે છે

આત્માનંદમા મઅપુરૂષ નિરતર ઇન્દ્રિયોના સમૂહને
 તાના કબજામા રાખે છે તેમજ મનની નિશ્ચલતા મેળવી
 જ્ઞાન મહણ કરવાજ ઉદ્યમી હોય છે

સમતારસ પ્રાપ્તિના ઉપાયો.

શ્રી ભગવતે જતાવેલ ત્રિપદિના સિદ્ધાંતનું જ્યારે રહસ્ય સમજાય છે-નિત્યાનિત્ય ભાગનું સ્વરૂપ જણાય છે, ત્યારેજ વાસ્તવિક સમતારસ ઉત્પન્ન થાય છે અને આથીજ મનુષ્યને ખાતરી થાય છે કે “વસ્તુમાત્ર પરિણમન શીલ છે” ઈષ્ટ વસ્તુને જોઈ તેથી તે કૃલાતો નથી તેમ અનિષ્ટ વસ્તુ જોઈને તેના પર તિરસ્કાર લાવતો નથી વસ્તુના પર્યાવરણ યથાર્થ જ્ઞાન થવાથી મુમુક્ષુઓ પોતાનો ગમભાવ ટકાવી રાખી મધ્યસ્થ રહી શકે છે અને તે કપાયોની ચિકાશમા પડતા નથી ત્રિપદીના સિદ્ધાંતથી યોગમા જીત શુરુરાજ મરણને કાઢે આવેલો છતાં આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પોતાની મદ્દગતિ પ્રાપ્ત કરી શક્યો આ માટે વાચો જીતશનુ રાજની કથા પાને પર મે

(૭)

‘ પ્ર૦ હું સામાયિક કરૂં છું એટલે શું ?

ઉ૦ હું આત્મજ્ઞાનમા પ્રવેશ કરૂં છું

પૌદ્ગલિક વિષયોના ઉછાળા વિષનાજ ઉદ્ધારો કઢાવે છે અને તેજ પૌદ્ગલિક અતૃપ્તિ માનવી આત્મિક ભાવથી ચમ્પેલી તૃપ્તિ શુદ્ધ છે અને પરપરાએ ધ્યાનની ધારાને વિસ્તારે છે

આત્મજ્ઞાન પ્રવેશના ઉપાયો.

આત્મજ્ઞાન પ્રવેશના ઉપાસકે હમેશા સદ્વિચારોનું સેવન કરવું કારણ કે જેવા વિચાર તેવા આચાર સદ્વિચારોથી ઇન્દ્રિયનિગ્રહ થાય છે અને ઇન્દ્રિયનિગ્રહથી મનોનિગ્રહ

થાય છે અને મનોનિગ્રહથી ધ્યાન થઈ શકે છે અને યાનથી મોક્ષ પમાન છે જેથી મત વિચારોએ ઉત્તરેતર મોક્ષ પ્રાપ્તિનું કારણ છે માટે આત્મહિતચિત્તકોએ હમેશા સદ્ વિચારોનું એવન કરવું, તેમા સામાયિક વ્રતમા તે તેનું ખાસ પાલન કરવું ઇલાચીકુમાર ને સદ્વિચારો આવવાથી તેના મોહનો અધારાનો પડદો દૂર થયો અને તેનું જ્ઞાન થયું કે ૧જો લોકમા જો કોઈ સુદરમા સુદર વસ્તુ હોયતો તે આત્મા છે ખરૂં સોન્દર્ય તો આત્માનુજ છે આ માટે વાચો ધનદત્ત શેઠની કથા પાને ૫૮ મે

(૮)

મં હુ સામાયિક કરૂ છુ એટલે શુ ?

૬૦ હુ તૃષ્ણાને તિલાંજલી આપું છુ

હજોહજો હૃદયમા અનેક પ્રકારની તૃષ્ણાઓ રખરાયમાન થાય છે અને તે ફક્ત મૃગ-તૃષ્ણા સમાન છે છતાં જ્ઞાનરૂપ અમૃતને ત્યજી દઈને મૂર્ખ નાદાન માણુમ તૃષ્ણાનું પોષણ કરવા ખાલી દોડે છે

તૃષ્ણા ત્યાગના ઉપાયો

દષ્ટારાધન તપસ્વરો-ઈચ્છાઓ—વાસનાઓ—તૃષ્ણાઓનું ઉન્મૂલન કરનાર તપ છે બાહ્ય અને અભ્યંતર તપશ્વર્થો કરતાં યકા મુનિ મહાત્માઓ મૂળ અને ઉત્તર ગુણની શ્રેણી રૂપ સમૃદ્ધ મેળવે છે માટે તૃષ્ણાના રોષકે પ્રત્યાખ્યાનનું પાલન કરવું પેટિલ્લરેવે પ્રત્યાખ્યાનથી અમાત્ય તેયલિ પુત્રને ઈદ્રિયના વિષયમુખોમાથી છેડાવ્યો જેથી તે સિદ્ધ બુદ્ધ અને મુક્ત થયો આ માટે જુઓ અમાત્ય તેયલિ પુત્રની કથા પાને ૬૦ મે

